Rostocker Dokumentenserver
Dieses Werk wurde Ihnen durch die Universitätsbibliothek Rostock zum Download bereitgestellt.
Für Fragen und Hinweise wenden Sie sich bitte an: digibib.ub@uni-rostock.de

David Chyträus

Catechesis || Davidis || Chytraei.|| Postremo Nvnc || Ab Ipso Avtore Re-||cognita, & multis in lo-||cis aucta.

Magdeburgi: ^Andreas Gena, 1591

http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn719254264

Druck Freier Zugang PUBLIC DOMAIN

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn719254264/phys_0001

CATECHESIS

DAVIDIS CHYTRÆI,

POSTREMO NVNC ABIPSO AVTORE RE-cognita, & multis in locis aucta.

MAGDEBVRGI

Excudebat Andreas Genæa.

M. D. XCI.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn719254264/phys_0002

PIO ET CANDIDO LECTORI.

Filium Dei doctorem & seruatorem nostrum Iesum Christum ardentibus votis quotidie precor, vt omnes in Scholis docentes & discentes, & me in eis, spiritu suo sancto, ipse doceat & gubernet, vt ipsi grata, & teneræ ætati, quæ seminarium est Ecclesiæ & Reipublicæ, salutaria discam & doceam. Cùm autem in hac Balthici littoris Sarepta studijs seruirem: tradidi auditoribus, inter cætera, hæc Catecheseos Christianæ Elementa ex locis Theologicis præcipuè ediscenda. Quæ ante viginti annos, me planè inscio & ignaro à præceptore & collega tum meo, D. Iohanne Aurifabro, primum typographo data & ex exprimi cœpta sunt. Ea cum aliquoties à me deinceps retexta & aucta, in multis scholis vsurpari intelligerem: denuo adhibitis collegis meis, hoc mense relegi, ac ne prolixitas discentes remoraretur: typis grandioribus pauca, quæ pueris ad ediscendum initiò vtiliter proponi iudicauimus: cætera verò quæ statim mandari memoriæ non est necesse, exilioribus literis, excudi à typographo petiuimus, & quanquam tenuem adhuc & puerilem hunc libellum esse, & multiplici lima indigere ipse agnosco: tamen nihil in eo mutare deinceps decreui. Deum precor, vt studijs piæ iuuentutis benedicat, & depositum veræ doctrinæ purum & illibatum inter nos custodiat & tueatur. Vespera iam venit, nobiscum Christe maneto, Extingui lucem ne patiare tuam. Die Lucæ, Anno 1575.

CLA-

CLARISSIMIVIRI, NOBILITATE GENERIS ET VIRtute præstantis, D. PETRI à MENZINGEN, equitis aurati, & Mœcenatis, optimè de se meriti, filio BERNARDO à MENZINGEN.

Dauid Chytræus,

PVRissima & optima pars generis humani, & seminarium ac flos Ecclesiæ Dei præcipuus, est tenera ætas, quæ donum Spiritus sancti in Baptismo acceptum retinens, veram de Deo & Redemtore nostro IESV CHRISTO doctrinam studiosè discit, & casta mente, simpliciqúe ac pura fide Deum inuocat, & alacri ac læto corde, pro be-

neficijs ab eo acceptis, gratias agit, & in studijs & reliquæ vitæ partibus mandata officia exequens, Deo & parentibus reuerenter obedit.

Præcipuè igitur placent Deo primæ ætatis studia: inuocatio, obedientia, & laudes quantumuis infirma & balbutienti voce Deum celebrantes. Sicut hac ingenti gloria ornatur à Christo, quòd non modò probetur & iucunda ac curæ sit DEO, verum etiam laudes Deo perficiat, & Christo inserta, regni cœlestis ciuis existat. Talium est enim regnum cœlorum: inquit Christus. Et: Non est voluntas Patris cœlestis, vt pereat vnus de paruulis istis. Nisi conuersi fueritis & fiatis sicut pueri, non ingrediemini in regnum cœlorum. Item, Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem.

Hæc ampla & gloriosa teneræ ætatis

ætatis præconia, singuli parentes & præceptores, in suis cubiculis & Museis inscribant, & quantus thesaurus ipsis commendatus sit in docenda & regenda iuuentute considerent, & le præclarè de Ecclesia Dei mereri, & cultum Deo gratissimum præstare sciant, cùm in suis familijs & scholis, παισὶν χρήσιμα διδάσκωσι, & puritiam de DEO & Redemtore nostro IESV CHRISTO fideliter erudiunt, & vnà cum primis artibus & literis, seu potius cum lacte nutricis, succo veræ agnitionis Dei, & pietatis ac cæterarum virtutum DEO placentium imbuunt. Omnino enim teneris puerorum mentibus instillari necesse est, quidquid radices agere, & firmiter hærere in omni reliqua ætate volumus.

Prima autem & summa omnium, qui homines à Deo conditi & per filium ipsius redempti sunt, cura & sollicitudo hæc esse debet, vt Deum conditorem & redemtorem nostrum Iesum Christum rectè agnoscant, & vero timore ac fide, & omnibus pietatis officijs ab ipso mãdatis religiosè colant. Etsi enim non omnes, qui in studijs versamur, ex professo Theologi esse possumus: nam hæc hominũ vita multis etiam alijs artibus indiget: tamen omnes, qui se homines dici volunt, aliquid temporis discendæ veræ de Deo doctrinæ, quã immensa bonitate certis scriptis comprehensam Deus Ecclesiæ tradidit, & veræ sui agnitionis & inuocationis & consiliorũ actionumq; vitæ omnium normam esse voluit, tribuendum esse intel-

intelligunt. Cum q; agnitio & inuocatio Dei, & filij ipsius Domini nostri Iesu Christi, ad omnes homines & ad omnes ætates pertineat: profectò non senes tantùm, & prudentia ac eruditione præstantes, sed teneram quoq; & puerilem ætatem imbui vera pietate & agnitione Dei, & ad librorum sacrorum & doctrinæ in eis traditæ lectionem & studia, præsertim in scholis & familijs Christianis, assuefieri oportet, sicut grauissima hæc oracula diuina, primæ ætati, studia doctrinæ à Deo traditæ mandant: à puero sacras literas noueris, quæ te possunt erudire ad salutem per fidem in Christo Iesu. 2 Tim. 3.

Item, Erunt verba, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: & narrabis, seu, vt Ebræi fontes habent, ACVES ea liberis tuis, Deut. 6.

hoc est, diligenter & accuratè lima-
ta & illustrata propones, & assiduè
repetes & inculcabis, & seuerè à li-
beris tuis diligentiam discendi exi-
ges & dictata reposces.

Notum est & Pauli præceptum:
Educate liberos in disciplina & doctri-
na Domini, quod non tantùm mores
primæ ætatis honestè & diligenter
regi, & ingenia literis ac optima-
rum artium cognitione excoli, ve-
rum etiam doctrinam de DEO &
Domino nostro Iesu Christo in li-
bris sacris traditam, ipsis legendam
& discendam proponi, & assiduè
inculcari & infigi iubet. Et Psalmus
78. Mandauit patribus nostris, nota fa-
cere ea filijs suis, & filij, qui nascentur,
narrabunt ea filijs suis, vt ponant in
Deo fiduciam suam, & non obliuiscan-
tur operum Dei, & mandata eius ser-
uent. Psalmus 119. Quare mundam fa-
cit

cit adolescens viam suam? custodiendo sermones tuos.

Hæc seueriſſima mandata Dei, quæ & ipſis adoleſcentibus, ſacrarum literarum & verbi diuini ſtudium & cuſtodiam diligentem præcipiunt, & parentes præcipuè ac præceptores, qui in parentum locum ſuccedunt, liberis ſuis ac diſcipulis ſemina veræ de Deo doctrinæ inſtillare iubent: Me etiam impulerunt, vt in hac Balthici littoris Sarepta, in quam fato quodã meo delatus ſum, pro officij mei ratione, iuuentuti ſtudioſæ ſummam doctrinæ diuinitus traditæ, diſtributam in paucos locos, & additis definitionibus ac partitionibus illuſtratam, ante ſedecim annos proponerem: & velut ἐπιτομὴν locorum Theologicorum Philippi, quos tunc profitebar, tradere conarer.

Eam veræ de DEO doctrinæ methodum, superiori anno à me recognitam, & multis definitionibus, aliisq; vtilibus quæstionibus auctam, Tibi, carissime Bernarde, dedico: tum vt clarissimi patris tui, & beneficiorum, quæ ab ipso, sumtus studiorum mihi in aliquot Academijs benigne & liberaliter suppeditante, amplissima & planè paterna accepi, memoriam gratam mę conseruare, qualicunq; testimonio ostenderem: tum vt tibi studia doctrinæ & virtutis, magna cum spe & expectatione omnium nostrum ingresso gratularer, & quanquam scio à viris eruditissimis & optimis præceptoribus tuis eadem te istic quotidie audire: tamen meo etiam loco hortator essem, vt eximiam generis nobilitatem, eximiæ eruditio-

nis

nis & virtutis ornamentis augeres, & cæterarum artium & linguarum studijs, veram de Deo & redemtore nostro Iesu Christo doctrinam adiungeres.

Cum enim Fines studiorũ proximi & immediati sint, Sapientia seu cognitio rerum, & facultas rectè & perspicuè de rebus propositis dicendi aut scribendi: primus & summus sapientiæ & virtutis gradus est, agnitio Dei seu pietas vera, vt grauissimè dixit religiosa antiquitas: ἡ τοῦ θεοῦ γνῶσις σοφία ἐστὶ καὶ ἀρετὴ ἀλιθινὴ, ἡ δὲ ἀγνοία, ἀμαθία ἤδη καὶ κακία ἐναργής. Vt autem alijs animantibus homines ratione & oratione excellũt: ita homo homini præstat his ipsis dotibus doctrina excultis & politis.

Maximè igitur natos in familiis nobilibus & Heroicis, quos reli-

quæ

quæ hominum multitudini præsse & publica gubernationis consilia regere DEVS voluit, præ cæteris se doctrina liberalium artium, & diuinarum humanarumque legum noticia, & inprimis agnitione Dei, iusticia & pietate vera instruere & exornare decet: vt quemadmodum loco & ordine, seu splendore familiæ, & opibus: ita etiam sapientia, pietate & iusticia ac doctrina cæteris hominibus antecellant. Fundamentum enim veræ nobilitatis est, non maiorum dignitas tantùm & opes posteris relictæ, sed virtus, sapientia, iusticia, fortitudo, doctrina & eloquentia eximia, qua DEI gloriæ, patriæ, Ecclesiæ ac Reipublicæ seruit, & de reliquo genere humano benè meretur. Etsi autem, cùm diuinitus ordinum di-

stin-

stinctio facta sit, præstantes ad virtutem inclinationes, & motus animorum acriores & ardentiores, in familijs Heroicis propagari consentaneum est: tamen hos doctrina & legibus ac disciplina, & exemplis honestis excitari, regi & expoliri oportet.

Ac Leges & Regulas consiliorũ & actionum vitæ honestarum ferè omnium, tum in multis alijs, præcepta institutionis vitæ & morum laudabilium continentibus scriptis, tum vero etiam in hoc Catecheseos libello breuiter expositas habes, virtutum omnium & officiorũ Deo & alijs hominibus, & nobis ipsis debitorum, Definitiones, in decalogi præcepta distributas, ad quas tanquam normas, non facta solùm & dicta, verùm etiam consilia & cogitatio-

gitationes noſtræ omnes ſunt dirigendæ.

Exemplum autem pij & iuſti viri, & prudentia politica, omnium q; virtutum Deo placentium complexione ornati Herois, & induſtrij ac ſeduli patrisfamilias, tibi in clariſſimo patre propoſitum eſt. Ad quod ſi literarum etiam & latinæ eloquentiæ decus adiunges, nouæ & amplioris Nobilitatis initium, & illuſtrioris virtutis exemplum poſteris futurus es.

Doctrinam verò altricem ſapientiæ & virtutum cæterarum rectricem, & diſciplinam, quæ admonitionibus, & exercitijs quotidianis, exemplis, præmijs, pœnis, & adimendis delinquendi occaſionibus, animos teneros, ad pietatem erga DEVM, & gubernationem morum

rum honestam assuefacit: scio tibi optimam & laudatissimam contigisse, viuenti iam aliquot annos in celeberrima Argentoratensi Academia: Quæ vt olim Athenæ ἑλλάδος παίδευσις, magistra doctrinæ & virtutis toti Græciæ esse dicebantur, & Romanis temporibus Massylia, honestæ & seueræ disciplinæ custos, & artium bonarum officina laudatissima fuit: ita hodi in Germania, Massyliam seueritate disciplinæ ac morum, & Athenas doctrinarum omnium luce, & orationis præcipuè sanitate, prudentia, puritate & elegantia repræsentat. Vtramq; verò superat hoc illustri & summo decore, quòd veri Dei domicilium & templum est, & veræ ac incorruptæ de FILIO DEI, Domino & redemtore nostro IESV

Chri-

Christo doctrinæ custos fidelis & vindex est. Bene & feliciter vale. Ex Academia vrbis Rosarum. Postridie γενεθλίων Filij DEI, inchoantium annum 1568. qui est ab initio mundi annus 5530. Quem vt felicem & faustum tibi, & nobilissimæ matri tuæ, & toti Ecclesiæ ac Reipublicæ tribuat Filius DEI nobis datus, toto eum pectore precor.

CATE-

CATECHE-SIS SEV SVMMA DOCTRINAE CHRISTIA-næ, certa Methodo com-prehensa.

Quid est Theologia seu doctri-na Christiana?

THEOLOGIA EST DO-ctrina de DEI essentia & voluntate ac beneficijs generi humano propter Christum Mediatorem exhibitis, & cultibus ipsi vicissim debitis, patefacta in verbo DEI, per Prophetas & Apostolos tradito, & illustribus testimonijs miraculorum confirmata, per quam Deus verè efficax est, & veram sui agnitionem, remissionem peccatorum, & vitam æternam credentibus impertit.

Quæ sunt capita Doctrinæ Christianæ præcipua?

Duo.

LEX DEI, seu præcepta Decalogi: & EVANGELION, seu promissio gratiæ Dei & vitæ æternæ, propter Christum gratis donandæ.

Ex his duobus fontibus, qui velut metæ & normæ sunt totius sacræ scripturæ rectè intelligendæ, omnes reliqui doctrinæ Theologicæ loci nascuntur & emanant: & ad duo hæc prima pueriles Catechismi nostri capita, videlicet Decalogum & Symbolum fidei, omnes sacræ scripturæ conciones, dogmata, & Historiæ referri possunt. Sed tamen vt series & summa doctrinæ amplissimæ, in plura membra distributæ, illustrior sit, & facilius conspici & infigi animo ab adolescentibus possit: numerabimus sine superstitione DECEM LOCOS Doctrinæ Christianæ præcipuos, ad quos omnia, quæ in verbo Dei, patribus & quibuscunq; aliis scriptis, concionibus, lectionibus & disputationibus Theologicis legunt vel audiunt studiosi referre, & velut in classes certas, seu membra vnius corporis aptè inter se coagmentata, digerere animo q; complecti queant.

LOCI

LOCI DOCTRINAE CHRISTIANÆ præcipui decem sunt:

I. De DEO, seu vera agnitione & invocatione unius veri DEI, Patris, Filij & Spiritus sancti.

II. De HOMINE ad imaginem DEI creato.

III. De LEGE DEI.

IIII. De PECCATO.

V. De EVANGELIO annunciante Remissionem peccatorum propter Christum, & de FIDE IVSTIFICANTE.

VI. De nova obedientia seu BONIS OPERIBVS.

VII. De Pœnitentia & Absolutione.

VIII. De SACRAMENTIS, Baptismo, & Cœna Domini.

IX. De ECCLESIA, & de Cruce ac consolationibus Ecclesiæ.

X. De Immortalitate Animæ, Resurrectione corporum, extremo iudicio, & VITA ÆTERNA.

Quid est RELIGIO Christiana?

RELIGIO Christiana est in Christum credere, & Deum colere iuxta ipsius verbum. Vel RELIGIO CHRISTIANA est praxis Theologiæ, videlicet vnum verum Deum, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, iuxta doctrinam ab ipso patefactam agnoscere, & verè timere iram ipsius aduersus peccata, & credere propter CHRISTVM Mediatorem sibi peccata remitti, & Deum propitium esse, & hanc fidem Sacramentis à Christo institutis obsignare, & prælucente hac fide, eum inuocare & colere bonis operibus, quibus se in suo verbo coli præcepit. Ignatius: οὐ μόνον καλεῖσθαι δεῖ χριστιανούς, ἀλλὰ ἠμὲν εἶναι, οὐ γὰρ τὸ λέγειν, ἀλλὰ τὸ εἶναι, μακάριον ποιεῖ.

Quod est discrimen inter Religionem Christianam & Ethnicam?

RELIGIO *Ethnica est sine certo Dei verbo,* & sine

& sine vera in Christum fide vagantem, loco vnius veri Dei varia & commentitia numina & idola multiplicia colere cæremonijs & operibus ac sacrificijs humano arbitrio electis, quibus peccata sua compensari, & Deum sibi placatos & propitios reddi, & velut emi ab illis bona fingunt.

Etsi autem Cicero, Plato, Seneca & similes Ethnici saniores, ex lege naturæ, & opificio mundi, agnoscunt, esse Deum, mentem æternam, conditricem mundi, sapientem, iustam, vindicem scelerum: & de officijs virtutum & externis moribus multa honestissimè præcipiunt: tamen hi ipsi, cùm non regantur verbo Dei, contra ipsum naturæ iudicium, idolatricos monstrosæ multitudinis deorum cultus retinent, & præter creatorem mundi, Angelos bonos, dæmones, diabolos & Heroes mortuos, Deos nominant: & hæc idola, vt lege & more quolibet loco recepta sunt, colenda esse sanciunt, sicut Pythagoras, summam Religionis Ethnicæ complectens præcipit: ἀθανάτους μὲν πρῶτα θεοὺς νόμῳ ὡς διάκειται τίμα.

Deinde Ethnici Euangelium de Filio Dei Domino nostro IESV CHRISTO, & de gratuita remissione peccatorum & vita æterna credentibus gratis propter Filium Mediatorem donanda, prorsus ignorant. Nulla est autem

vera religio, & Ecclesia Deo placens, vbi non est vera noticia Christi, Ioh. 14. Nemo venit ad patrem nisi per me. Ioh. 3. Qui non credit filio, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super eum.

Præterea etiam Legis Dei & virtutum doctrina apud Ethnicos mutila & manca & multipliciter deprauata est, *Vt Cicero in officijs, & Aristoteles in Ethicis ex professo virtutum explicationem instituentes, nullam ferè mentionem faciunt Dei & primarum virtutum, Pietatis erga Deum, Timoris Dei, Invocationis, Gratiarum actionis, &c. quarum tamen noticiam aliquam natura in mentibus hominum lucere, Platonis etiam & Homeri sententiæ ostendunt. Denique totius primæ tabulæ Decalogi, & sexti etiam præcepti noticia, & tota doctrina de interiore cordis immundicie, quam lex arguit: & perfecta cordis obedientia, quam lex flagitat: apud Ethnicos planè obscurata & corrupta, & ferè prorsus deleta fuit.*

Quæ est caussa certitudinis in doctrina Christiana?

Summa & præcipua caussa certitudinis est auctoritas & PATEFACTIO divina, in libris Prophe-

phetarum & Apostolorum comprehensa, seu, DIXIT DOMINVS: qui veritas ipsa est, & mentiri nescit.

Huic æternæ & immotæ veritati, Spiritu sancto duce assentientes, plurimum etiam sequentia testimonia confirmant: vt certius statuant, quòd solæ hæc doctrina de DEO, in scripturis sancta tradita, sit certa, vera, diuina, & sola hominibus arcanam voluntatem Dei patefaciat.

I. MIRACVLA propria naturæ diuinæ & omnipotentiæ, vt resuscitatio hominum mortuorum, repressus cursus Solis, & similia, quibus sola doctrina Christiana confirmata est.

II. Vniuersalis experientia omnium piorum in quotidiana inuocatione & exercitijs pœnitentiæ.

III. Antiquitas Doctrinæ Moysis & Prophetarum.

Vaticinia illustria & perspicua de rebus maximis, de voluntate Dei, de aduentu Christi, de serie & mutationibus imperiorum, quæ omnia sic euenerunt, vt prædicta sunt.

Ipsum genus doctrinæ, patefaciens arcana & ignota humanæ rationi.

Miranda conseruatio Ecclesiæ.

Odium Diaboli aduersus hanc doctrinam.

Series doctorum & instauratorum doctrinæ continua, inde vsq; ab initio Ecclesiæ.

Series

Series annorum mundi continua, quæ nusquam alibi conseruata est.

Noticia legis Dei integra.

Doctrina de coniugio & castitate, quæ in sola etiam Christiana religione illibata permansit.

Sanguis omnium Martyrum.

Pœna blasphemorum & persecutorum.

Testimonia scripturæ, 1. Thess. 2. Accepistis non verbum hominis, sed sicut reuera erat verbum Dei, quod & efficax est in vobis credentibus. 2. Pet. 1. Non voluntate hominum allata est doctrina Prophetica, sed à Spiritu sancto impulsi, locuti sunt sancti Dei homines, &c.

Quæ est optima ratio studendi in Theologia?

Tria sunt præcipua instrumenta, (quæ Lutherus in præfatione primi Tomi Germanici, ex Psal. 119. commemorat) quibus & vera salutaris doctrinæ Christianæ cognitio parari potest.

1. PRECATIO ardens & quotidiana, vt Deus ipse nos doceat, & studia nostra Spiritu suo sancto gubernet & adiuuet, sicut Dauid precatur: Domine, fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me. Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum, vt discam testimonia tua.

tua. Vias tuas Domine ostende mihi, & semitas tuas edoce me. Dirige me in veritate tua, & doce me. Nulla enim studia sunt felicia & salutaria, nisi à Deo mentes regantur. Irenæus: Deum discere nemo potest, nisi Deo docente.

II. Studium seu meditatio & diligentia in discendo.

III. EXPERIENTIA seu PRAXIS, qua doctrina discendo percepta, in quotidiana innouatione & exercitijs pœnitentiæ, in doloribus ortis ex sensu iræ Dei & pœnarum, in studijs & laboribus nostræ vocationis, in petendo & expectando Dei auxilia, denique in toleranda sancta cruce, & tentationibus ac ærumnis multiplicibus, ad vsum transferatur: in quibus fides, invocatio, spes, patientia, humilitas, & cæteræ virtutes, in quarum cultura, religio Christiana potissimum sita est, exercentur, crescunt & expoliuntur, & vis ac efficatia verbi diuini experiundo cognoscitur.

Studium autem Theologicum, seu labores discendi, hisce regulis gubernentur.

Prima cura sit, vt TEXTVM BIBLIORVM nobis familiarissimè notum reddamus, ex quo solo tanquam ex augusto & perenni fonte, vult Deus doctrinam de vera sui agnitione & æterna salute nostra hauriri. Et hoc vno modo & non alter,

quam per lectionem & cogitationem Textus verbi diuini efficax est, & veram sui cognitionem, iusticiam & vitam æternam in cordibus accendit. Quotidie igitur mane postquam surrexerunt & vesperi cum cubitum ituri sunt, vnum caput in Bibliis studiosi legant, & ordine ea euoluant, & præcipua dicta, & historias, in partes Catecheseos, seu in locos, qui summam doctrinæ Christianæ continent, digestas meminerint.

2. SVMMA DOCTRINÆ Christianæ, continens præcipuos articulos piè & erudita methodo expositos, animo complectenda est: ad quos omnia, quæ in Theologia legimus, audimus, discimus, dextrè referantur. Hanc commodissimè ex libello Examinis vel locorum Theologicorum assiduè & attentè lecto & relecto, studiosi discent.

3. LINGVÆ Ebreæ & Græcæ cognitio necessaria est, vt ex fontibus, veram de Deo doctrinam haurire, & cum Filio Dei, Prophetis & Apostolis, sine interprete colloqui possimus.

4. Dialectica Methodo in discenda & docenda cœlesti doctrina & refutandis veritatis corruptelis opus est.

5. Disputationum & declamationum exercitia suscipienda sunt, quæ & iudicium de veris sententijs confirmant & acuunt, & facultatem propriæ & per-

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn719254264/phys_0027

perspicuæ orationis, ad explicationem dogmatum necessariæ, pariunt.

6. Aliorum eruditorum & Patrum commentarij legendi sunt, vt iudicijs & consensu Ecclesiæ catholicæ nostram fidem confirmemus.

7. Historia totius Ecclesiæ & inprimis veterum certaminum & iudiciorum primitiuæ Ecclesiæ, quæ apostolorum temporibus vicinior fuit, cognoscenda est, ex Patribus vetustissimis & scriptoribus historiæ Ecclesiasticæ, & actis consiliorum, ex Canonibus iuvis pontificij, Magistro sententiarum, &c.

8. Totius Philosophiæ, artium dicendi, Ethicæ ac politicæ, Arithmeticæ, Physicæ, Astronomiæ, Geographiæ, & cæterarum artium, quæ in Scholis traduntur, cognitio, in explicanda doctrina & libris sacris, magno vsui, & alioqui Ecclesiæ singulari præsidio & ornamento est.

Quid sunt Scholæ?

SCHOLAE sunt cœtus docentium & discentium literas, linguas & artes, DEO gratas, & Ecclesiæ Dei ac Reipublicæ necessarias,

Propter

Propter quas causſas neceſſe eſt coli in Scholis ſtudia literarum, & præcipuè Catecheſin diſci?

Homines ideo conditi ſunt, vt DEVM conditorem & Filium ipſius Redemptorem noſtrum IESVM CHRISTVM agnoſcant, inuocent, & colant, iuxta doctrinam ab ipſo traditam, & libris Prophetarum & Apoſtolorum comprehenſam. Quare aliquos homines eſſe oportet literarum peritos, qui hunc librum doctrinæ cœleſtis legere, & alijs prælegere & explicare poſſint.

Præcipuè igitur ſinguli ad diſcendum moneantur, primum ſeueriſſimis Dei mandatis, qui præcipit doctrinam à ſe traditam audiri, diſci, propagari.

Matth. 17. Æternus pater de cœlo iubet audire filium, HVNC AVDITE. *Neceſſe eſt igitur conciones ſeu doctrinam Chriſti, in Euangeliſtis, Prophetis & Apoſtolis deſcriptam legi, cognoſci, & alijs cognoſcendam perſpicuè & diſerte proponi.*

1. Tim.

1. Tim. 4. Attende lectioni & doctrinæ. 1 Tim. 4.

Col. 3. Sermo Christi habitet in vobis opulenter cum omni sapientia. Colos.

Ioh. 14. Christus iubet seruari, hoc est, discè ac custodiri sermonem suum, & amplissimam promissionem addit, quòd custodes suæ doctrinæ domicilia & templa totius diuinitatis futuri sint. Ioh. 14

2. Timoth. 3. A puero sacras literas nouerit, quæ te possunt erudire ad salutem. Omnis enim scriptura θεόπνευστος vtilis est ad docendum, &c. 2 Tim

Deinde Finis, ad quem conditi sumus, in discendo & docendo nobis propositus sit, vt Deum rectè agnoscamus, & gloriam illius illustremus, 1. Corinth. 10. Matth. 5. 1. Pet. 4.

Tertiò, vt prosimus Ecclesiæ Dei, adiuuantes conseruationem ministerij Euangelici, & gubernationem Ecclesiæ.

Quartò, vt Reipublicæ, quæ hospitium est Ecclesiæ Dei, in consilijs, iudicijs, legationibus, negotijsq; omnibus, ad communem tranquillitatem & salutem pertinentibus, seruire possimus. Tit. 3. Discant & nostri, vt possint bonis operibus præesse ad necessarios vsus, ne sint infrugiferi. Tit. 3.

Quintò etiam, vt honestum locum in communi vita, victum & necessaria ad vitam honestè sustinendam, consequamur ἐφόδιον γὰρ ἡ σοφία.

Sed

Sed principalis finis semper nobis in conspectu sit, videlicet, vera Dei agnitio & celebratio, *iuxta doctrinam ab ipso Deo per Christum patefactam.* Ideoq; prima cura omnium nostrum esse debet, vt Catechesin doctrinæ Christi discamus. *Matth. 6. Primum quærite regnum Dei.*

Quid vocatur Catechesis, & vnde est apellatio?

CATECHESIS in genere significat formam institutionis, in qua viua voce auditoribus initia alicuius doctrinæ in certos locos methodicè distributæ, traduntur: & auditores ea, quæ ipsis tradita sunt, & qui didicerunt, vicissim reddere & recitare coguntur.

A verbo κατηχέω, quod significat audire sonum ab alio accipere, docendo dictata reposcere. behören.

Propter

Propter quas cauſſas Catecheſis, hoc eſt, talis forma inſtitutionis, quæ fit per examen, in Eccleſia vſurpatur? ſeu,

Quæ ſunt vtilitates Examinum in genere?

Examina augent in diſcentibus diligentiam, intentionem animi, & curam rectè & integrè diſcendi, quæ proponuntur, cùm ſciant ſibi ea, quæ audiuerunt, in examine reddenda eſſe. Deinde in Eccleſia neceſſe eſt ſingulos homines edere confeſſionem ſuæ fidei. Ideo in primitiua Eccleſia inſtituebantur Examina, in quibus Catechumeni, priuſquam in Eccleſiam per baptiſmum reciperentur, teſtari ſeu confiteri ſolebant, ſe veram doctrinam de Chriſto amplecti. Inde examen in ceremonijs Baptiſmi reliquum eſt. Pertinet etiam ad fidelitatem Paſtorum & docentium in Eccleſia, ſcire quid intelligant, quomodo proficiant diſcentes.

Poſtea totum curſum ſtudiorum examina intra certas metas continent, ne vagentur & aberrent. Adigunt addiſcenda neceſſaria & vtilia omiſſa non ſi-

bon neceſſarijs & inutilibus. Plerunque enim, vt Seneca ait, neceſſaria ignoramus, quia non neceſſaria didicimus.

Corrigunt errores prius animo conceptos.

Augent acumen ingeniorum, & formant iudicium. Alunt & augent facultatem loquendi, & facundiam extemporalem.

Adiuuant memoriam, vt ea quæ percepit, promptè & celeriter, vbi res poſcit, reddere poſſit.

Tollunt ſuperbiam & inanem perſuaſionem doctrinæ ac ſapientiæ.

Adſuefaciunt ad communicationem ſermonis & humanitatem in omni vita.

Formant pronunciationem ſeu actionem, in moderanda voce, vultu, & vitandis geſtibus ineptis. Denique, colloquia de doctrina ſalutari, dulcis conſolatio ſunt bonarum mentium, in doloribus, & ærumnis, vt in veteri verſu dicitur: ψυχῆς νοσήσας εἰσὶν ἰατροὶ λόγοι, & ſunt imago cœleſtis illius ſcholæ, in qua coràm audiemus Doctorem Filium DEI, & cum præceptoribus noſtris, Prophetis & Apoſtolis colloquemur, & dictata reddentes plura ab eis diſcemus.

Has vtilitates recitani, cùm pleriq; adoleſcentes, vel ignauia, vel ſuperbia fugiant examina, vt aliquas bonas mentes ad amorem κατηχήσεως, ſeu

seu examinum, cum in cæteris artibus, tum verò præcipue in Doctrina Christiana, exuscitem.

Nunc singulos doctrinæ Christianæ locos, eo ordine, quo propositi sunt, breuiter & perspicuè exponemus.

PRIMVS LOCVS.

DE VERA DEI AGNITIONE ET INVOcatione.

Quid est Deus?

SImplicissima & optima definitio DEI est SYMBOLVM APOSTOLORVM, vel Nicænum: quod iuniores omnes ediscere, & nos grandiores etiam quotidiè & attentè recitare vtilissimum est, vt nos ad cognitionem de Deo, & de tribus personis, de omnibus Dei operibus & beneficijs, de creatione, de redemptione generis humani per Filium, de persona, officio, passione, morte, resurrectione & regno Christi, de perpetua Ecclesiæ collectione, de extremo

tremo iudicio, de remissione peccatorum, & vita æterna, exuscitemus. Et hac cogitatione in pijs fit applicatio beneficiorum Christi, & ipsa recitatio est confessio contra Diabolos, & in doloribus ac æruminis consolatio dulcis & efficax.

Deinde & visitata descriptio DEI *teneatur.*

DEVS est essentia spiritualis vnica, æterna, verax, iusta, misericors, omnipotens, Pater æternus, & Filius imago Patris, & Spiritus sanctus à Patre & Filio procedens: patefacta in creatione mundi & verbo Ecclesiæ tradito, iuxta quod solũ ab hominibus agnosci & coli vult, & in omni æternitate celebrari.

Quot sunt Personæ Diuinitatis?

Tres.

Pater, Filius, & Spiritus sanctus.

Quid est persona?

Persona est substantia indiuidua, intelligens, incommunicabilis, non sustentata in alio.

Cur

Cur tantum tres personæ Diuinitatis agnoscendæ & inuocandæ sunt, & non plures vel pauciores.

Quia DEVS sic se patefecit in baptismo Christi, & in institutione baptismi nostri, & alijs testimonijs, Matth. 28. Baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. *Psal. 2. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, Osculamini Filium. Psal. 33. Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis exercitus eorum.*

Fundamentum autem totius doctrinæ Theologicæ est hæc sententia: Quod non aliter sit de Dei essentia, & voluntate, & cultibus ipsi præstandis sentiendum aut docendum, quam sicut se Deus, in suo verbo, per Prophetas & Apostolos, tradito, patefecit.

Deuter. 4. 14. Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ex eo. Esa. 8. Si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux.

Recita descriptiones & discrimina trium personarum Diuinitatis.

PATER est prima persona diuinitatis, quæ ab æterno genuit Filium coæternum imaginé suam, & vna cum Filio & Spiritu sancto omnes res ex nihilo condidit & conseruat.

FILIVS est secunda persona diuinitatis, genita ab æterno à Patre, & est substantialis & integra imago æterni patris, qui Filius postea fuit intercessor inter DEVM & primos homines lapsos, & constitutus mediator, assumsit ex virgine Maria humanam naturam, factus est victima pro nobis & per eum, ac propter eum solum, datur ab æterno Patre remissio peccatorum, iusticia & vita æterna.

SPIRITVS SANCTVS est tertia persona diuinitatis, quæ à Patre & Filio procedit: & mittitur, vt ministerium docendi in Ecclesia gubernet, & per Euangelium corda piorum regeneret & sanctificet. Testi-

Testimonia de Diuinitate Filij Dei Domini nostri Iesu Christi.

Rom. 9. *Christus est super omnia Deus benedictus in secula.*

1. Iohan. 5. *Sumus in vero (Deo) in filio eius Iesu Christo. Hic est verus Deus.*

Ierem. 23. *Inuocabunt eum, IEHOVA iustitia nostra.*

Ioh. 20 *Dominus meus, & Deus meus.*

Iohan. 1. καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, *Et Deus erat illud verbum.*

Quare Filius Dei nominatur λόγος, seu verbum?

Primum respectu æterni patris, quia est imago patris, in qua integrè lucet sapientia & bonitas ac essentia Patris: sicut noster sermo cogitationum mentis effigies est.

Deinde respectu nostri, Quia primus dixit humano generi promissionem Euangelij, ex arcano sinu patris prolatam, & subinde in colloquijs cum patribus eam repetiuit, (Iohan. 1. Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.) Et per ministerium huius

sui verbi seu Euangelij efficax est, & dicendo, seu verbo suo, veram agnitionem æterni patris, veram consolationem & vitam accendit. Matth. 11. Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Ebr. 4. Viuum verbum Dei & efficax. Psal. 19. Verbum tuum viuificat me.

Testimonia de Diuinitate Spiritus sancti:

Matth. 28. Baptizate eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti. Cum enim Baptismus sit fœdus cũ vero Deo; nosque non solùm in nomine Patris & Filij, verùm etiam Spiritus sancti baptizemur: necesse est Spiritum sanctum etiam eadem diuinitate, potentia, maiestate & gloria cum æterno Patre & Filio, præditum, & vtriq; ὁμοούσιον esse. *Deinde multa sunt testimonia, in quibus palàm DEI & Domini seu IEHOVÆ nomen Spiritui sancto tribuitur, 1. Cor. 12. 6. 3. 2. Cor. 3 Actor. 5. 28. Esa. 6. Postremò, propria solius diuinæ & omnipotentis naturæ opera & effectiones, vt creatio, regeneratio, viuificatio, item omniscientia, omnipræsentia, Spiritui sancto in sacris literis asscribuntur.*

Iob. 33.

Iob. 33. Spiritus Dei fecit me. Iob. 26. Spiritus Dei ornauit cœlos. Psal. 33 Verbum Domini (λόγῳ τοῦ πατρός) cœli firmati sunt, & Spiritu oris eius (non creato sed creante) omnis exercitus (omnes stellæ) eorum. Et Ecclesia canit: Veni creator Spiritus, imple superna gratia, Quæ tu creasti, pectora.

Quæ persona Diuinitatis assumsit humanam naturam?

Secunda persona, videlicet Filius Dei, assumtam ex substantia virginis Mariæ, humanam naturam personali vnione sibi copulauit, ita vt sit vna persona IESVS CHRISTVS Emanuel, noster mediator, redemtor, iustificator & saluator.

Quid est incarnatio Filii Dei?

INCARNATIO FILII DEI est vnio personalis duarum naturarum, diuinæ, de substantia æterni patris ab æterno genitæ, & humanæ ex substantia Mariæ virginis assumtæ, facta mirando consilio diuinitatis, In Christo me-

diatore, vt sit Emanuel, æterno Deo patri & nobis hominibus ὁμοάσιος reconcilians nobis Deum, & sufficienti λύτρῳ placata iustissima ira DEI aduersus peccatum, æternam iusticiam & vitam hominibus restituat.

Cur Filius Dei nominatur Emanuel?

EMANVEL, id est, NOBISCVM DEVS, vocatur propter quatuor causas. Primum propter assumtionem nostræ naturæ, quia θεάνθρωπος seu Deus homo & frater noster, caro de carne nostra, & os ex ossibus nostris factus est. *Iohan. 1. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, seu assumpta nostra natura, non tantum effectiuè & separabiliter, sed σωματικῶς, ita vt sit vna persona.*

Deinde, Quia PRO NOBIS apud æternum patrem intercedit & deprecatur, & precium redemptionis persoluit. *Rom. 8. Est ad dextram Patris, & interpellat pro nobis. Si Deus pro nobis, quis contra nos. 1. Tim. 2. Vnus mediator Dei & hominum, homo*

Iesus

Iesus Christus, qui dedit se ipsum precium redemtionis pro omnibus.

Tertiò, Quia IN NOBIS fide eum agnoscentibus habitat Filius Dei, & corda nostra regit & sanctificat, & sibi conformia reddit. Gal. 2. *Viuit in me Christus.* Ephe. 3. *Habitat Christus per fidem in cordibus nostris.*

Postremò, APVD NOS in omnibus periculis, doloribus & morte ipsa præsens adest Emanuel noster, Deus & homo protegens & saluans nos, *vt dixit: Ecce ego vobiscum sum vsque ad finem seculi, Psalm. 46. Dominus Zebaoth nobiscum, protector noster Deus Iacob Psal. 91. Cum ipso sum in tribulatione.*

Quid est Mediator?

MEDIATOR est Persona inter Deum irascentem peccato, & genus humanum reum peccati & iræ Dei constituta, vt iusticiæ Dei satisfaciat, sustineat iram & pœnam pro peccato, deprecetur pro nobis, applicet sua merita, & inuocantiũ gemitus & preces exaudiat. *Ebre. 9. Ioban. 17. 1. Timoth. 2.*

Cur necesse fuit in Christo Mediatore nostro duas naturas, diuinam & humanam inter se vnitas esse?

Caussæ ab Athanasio in libro de incarnatione verbi, & ab alijs recitantur. Hominem esse oportuit, quia homo peccauerat, à quo pœnam persolui ordo iusticiæ postulabat. Deinde vt pati & mori pro homine posset, & per mortem aboleret mortis imperium. Ebre. 2. Item, vt φιλανθρωπίαν suam erga homines ostenderet assumtione humanæ naturæ, eamq; horribiliter à Diabolo conuulsam & oppressam, assumtione sua & collocatione ad dextram DEI Patris glorificaret.

Deinde oportuit esse Deum, vt λύτρον seu precium pro peccatis æquiualens, & meritum nouæ iusticiæ & vitæ sufficiens esset, ac vt molem iræ Dei & pœnarum sustinere, & mortem ac Diabolum vincere, & iusticiam ac vitam æternam restituere posset. Item, vt ingredi in sanctum sanctorum, introspicere pectus patris, & corda inuocantium, & vbiq; Ecclesiæ adesse, inuocantes exaudire, defendere, seruare & sapientiam Dei ac Spiritum sanctum petentibus donare posset. Cumq; in prima creatione Filius Dei λόγος, vitam & lucem, quæ fuit imago Dei, homini-

hominibus tribuisset: congruebat sapientiæ diuinæ, & per idem verbum, quo condita est, imago Dei depranata in nobis restauretur.

Quid est Christus?

CHRISTVS est summus sacerdos & rex Ecclesiæ: DEO æterno Patri & nobis hominibus ὁμοούσιος: vnctus plenitudine Spiritus sancti, vt Euangelion ex sinu Patris prolatum hominibus patefaciat, per quod colligit sibi ex genere humano æternam Ecclesiam: & sua intercessione merito ac efficatia remissionem peccatorum & salutē æternam impetrat ac donat Ecclesiæ, quam in hac vita verbo & Spiritu sancto regit & aduersus Diabolos ac Tyrannos defendit, & tandem ex morte resuscitatam ornabit vita & gloria æterna.

Quod est discrimen inter Christum & Iohannem Baptistam ac cæteros sanctos?

Quatuor sunt præcipua discrimina.

Pri-

Primùm, Persona differunt. Habitat enim diuinitas in Christo, non, vt cæteris sanctis hominibus, tantùm effectiuè & separabiliter: sed etiam tali ratione, vt Filius Dei, & natura humana assumta, sint vna indissolubilis persona, sicut anima humana & corpus vnum hominem constituunt.

Secundò, differunt officio. Solus enim Christus est redemtor & saluator, placans suo merito iram Dei, liberans nos à peccatis & morte, & restituens iusticiam & vitam æternam: Sancti non sunt redemtores, sed tantùm ministri verbi, per quod Christus sua beneficia hominibus annunciat & impertit.

Tertiò, Efficatia. Nam Christus propria potentia efficax est, per verbum illuminans mentes vera agnitione Dei, dans Spiritum sanctum, & viuificans corda noua & æterna iusticia & vita. Iohannes Baptista & cæteri sancti non sunt efficaces propria potentia, sed tantùm ministri verbi & Sacramentorum.

Quartò,

Quartò, Christus est ἀναμάρτητος, expers omnis peccati & labis 2. Cor. 5. 1. Pet. 3. Sancti omnes sunt peccatores. 1. Ioh. 1. Psal. 32. & propter Christum à peccatis absoluuntur.

Quis est vsus & praxis doctrinæ de Deo, & de tribus personis Diuinitatis?

Vt Deus rectè à nobis agnoscatur & inuocetur, seu, vt vera agnitio Dei, Timor iustissimæ iræ Dei aduersus nostra peccata, Fides seu Fiducia misericordiæ propter Filium Mediatorem promissæ, ardens inuocatio Dei, qua petamus nos à Filio Dei doceri & seruari, & à spiritu DEI paracleto regi & sanctificari, vera gratitudo pro summis beneficijs Dei, ac inprimis promisso Filio redemtore & effuso in pectora nostra Spiritu sanctificante, & totius vitæ obedientia & conformitas cum sapientia & iusticia, & cæteris virtutibus Dei, in nobis excitetur, alatur & confirmetur: non vt otiosis speculationibus & argutijs ac quæstionibus prophanis, quæ ab hac vera & practica Dei noticia mentes abducunt, & tamen arcanam Dei naturam non explicant, inanem ingeniorum curiositatem alamus.

Præci-

Præcipuè autem in quotidiana Dei inuocatione hæc doctrina de Deo, de tribus Personis diuinitatis, de beneficijs Filij Dei mediatoris, de spiritu Gratiæ & precum, de promissionibus, de fide proferenda: & inuocatio nostra, Ethnica, Turcica, Pontificia & omnium alienarum gentium battologia segreganda est.

Quid est vera inuocatio Dei?

VERA INVOCATIO DEI est à vero Deo, Patre Domini nostri Iesu Christi, prælucente vera agnitione & fiducia filij Dei mediatoris, petere bona spiritualia & corporalia, præsentia & æterna, iuxta ipsius promissiones, & certò statuere se DEO curæ esse, & à DEO tanquam Patre φιλοσόργῳ preces nostras, propter Filium Dei intercessorem exaudiri, & nobis salutaria tribui: ideoq; vicissim Deum omnibus grati animi & obedientiæ officijs celebrare.

Quæ

Quæ sunt partes veræ Inuocationis, quas in omnibus nostris ad Deum precibus piè & attentè considerare & simul complecti ac coniungere singuli debemus?

I. Compellatio veri Dei, Patris Domini nostri Iesu Christi, illustribus testimonijs in Ecclesia patefacti, *vt scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Non habebis Deos alienos coram me.*

II. Cogitatio mandatorum Dei, *quæ inuocationem præcipiunt, & bona à Deo promissa peti & expectari seuerissimè iubent. Matth. 7. Lucæ 18.*

III. Pœnitentia seu confessio propriæ indignitatis & peccatorum, *cuius in precatione Dauidis Psal. 51. & Danielis Cap. 9. exemplum insigne habemus.*

IIII. Consideratio promissionis de remissione peccatorum, & de exauditione pre-

ne precum propter Christum Mediatorem. Psal. 50. Matth. 7. 11. 18.

V. Fides certò statuens sibi remitti peccata, & se Deo placere, & suas preces exaudiri propter Christum. Iacob. 1. Oret in fide nihil hæsitans. Eph. 3. Per fidem audemus accedere.

VI. Commemoratio rerum petendarum, *quæ ab ipso Christo in septem petitiones inclusæ sunt. His gratiarum actionem pro beneficijs Dei spiritualibus & corporalibus annectamus.*

Quod est discrimen veræ & falsæ inuocationis?

Discrimina illustria sumi possunt à causis efficientibus, impulsiuis, obiectis, & adiacentibus, sed vsitatè recensentur hæc duo:

Prius sumptum ab essentia Dei.

Posterius à voluntate Dei.

Ethnici, Turci, Iudæi, etiamsi iactitant, se inuocare Deum conditorem cœli ac terræ, tamen à vero Deo aberrant, & sibi ipsis idolum sculpunt quod compellant. Vnicus enim est, & solus conditor cœli ac terræ, qui

est

æternus pater, Filius & Spiritus sanctus, quem ipsi vel prorsus ignorant, vel contumelia afficiunt, Ioh. 5. Qui non honorat Filium, non honorat patrem. Deinde de voluntate Dei sunt incerti, quia promissionem Euangelij & Filium mediatorem aspernantur.

Vera autem inuocatio ad hunc vnum Deum, Patrem Domini nostri Iesu Christi, patefactum misso Filio & dato Euangelio, directa est: Deinde certò statuit, se recipi & exaudiri propter Christum mediatorem.

SECVNDVS LOCVS.

DE CREATIONE MVNDI, ANGELORUM & hominum.

Qui sit Creatio?

CReatio est actio externa DEI, qua Deus volens omnes res alias, visibiles & inuisibiles, ex nihilo fabricauit, consilio suo, vt æternam Eccleſi-

am sibi conderet, à qua agnoscatur & celebretur, & in qua in æternum habitet.

Creatio cuius personæ opus est?

Omnium trium personarum diuinitatis, æterni Patris, Filij, & Spiritus sancti, quæ simul omnes res alias condiderunt & conseruant, vt dicitur Psal. 32. *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis exercitus eorum.* De Filio dicitur Iob 1. *Omnia per ipsum facta sunt.*

Condita sunt autem omnia mundi corpora, non eodem temporis momento, sed ordine distincto sex diebus, Gen. 1. 2.

Prima die, Materia cœli & terræ rudis ac indigesta, & Lux.
II. Cœlum seu orbes cœlestes.
III. Terra & Plantæ.
IIII. Sol, Luna & cætera stellæ.
V. Aues & Pisces.
VI. Terrestria animantia, & Homo.

Cur conditus est à Deo mundus?

Vniuersum hoc Theatrum naturæ

rerum

rerum ideo conditum est à Deo, & miranda arte & sapientia distributum & ornatum, vt Deus opificem nobis monstret, & vtilitatibus hominum seruiat, & Schola sit sapientiæ, bonitatis, præsentiæ & omnipotentiæ Dei, qui ab Angelis & hominibus à se conditis, vult agnosci & celebrari: ijsdem viciſſim se ipsum, & omnia sua bona impertire, Rom. 1. Ephes. 3.

Quid est Prouidentia Dei?

Prouidentia est actio mentis diuinæ, quæ omnia cernit, & cunctos euentus futuros prospicit: Deinde gubernatio Dei, qua naturam vniuersam à se conditam sustentat & conseruat, & præcipuè curat genus humanum, custodit ciuilem societatem: punit atrocia scelera atrocibus pœnis, & tandem iustos præmijs ornat.

Pars Prouidentiæ est determinatio diuina, qua Deus omnia cernens, cunctos etiam futuros euentus, siue bonos, siue malos, prospicit: & bonos adiuuat, malos autem permittit, & terminos ac metas constituit, quousq; sit permissurus.

Hactenus de Deo creatore: nunc de Creaturis, ex quibus æternam Ecclesiam Deus elegit, dicemus.

Sunt autem creaturæ rationales, aliæ inter-

purea & inuisibiles, vt Angeli & animæ hominum: aliæ Corporales & visibiles, vt Homines.

Quid sunt Angeli?

Angeli boni sunt essentiæ spirituales creatæ à Deo ad imaginem ipsius, hoc est, intelligentes, veraces, iustæ & liberæ, quæ non sunt pars alterius speciei, vt animæ hominum: & sunt immortales, ordinati à Deo, vt ipsum celebrent, & sint ministri Ecclesiæ, & custodes piorum. Ebre. 1. Psal. 34. 103. 104.

Quid sunt Diaboli?

Diaboli sunt essentiæ spirituales, initiò creatæ ad imaginem Dei, hoc est, intelligentes, veraces, iustæ & liberæ, sed libera voluntate à Deo deficientes, facti sunt hostes Dei, & genus humanum à Deo auulsum in peccatum & mortem præcipitarunt, & ad omnis generis peccata & calamitates quotidie impellunt. Quam Tyrannidem mirando consilio permittit Deus, & reprimit, vsq; ad extremum iudicium, in quo Diabolos omnes, vnà cum hominibus impijs, in æternos cruciatus abyciet, Ioh. 8. 1. Pet. 5. 1. Pet. 2.

Quid est Homo?

Homo est substantia creata à Deo, habens corpus & animam rationalem, condi-

conditam ad imaginem Dei, vt Deum agnoscat & celebret.

Quid est Anima?

Anima hominis est essentia spiritualis, creata à Deo ad imaginem ipsius, hoc est, intelligens, libera, & iusta, quæ est pars hominis: nec extinguitur cùm à corpore discessit, sed est immortalis.

Quæ sunt præcipuæ vires Animæ in homine?

Quinq;: Rationalis, sentiens, appetens, locomotiua, & vegetatiua.

Quæ sunt partes Animæ Rationalis?

Duæ: Mens & Voluntas, cum qua in serijs motibus copulati sunt Adfectus cordis.

Quid est mens?

Mens seu intellectus est potentia Animæ rationalis cognoscens, illustrata in creatione radijs sapientiæ & lucis diuinæ, qua Deum & Legem Dei discernentem recta & prauа, quæ vitæ rectrix est, & numeros, ordinem, κοιναὶ ἔννοιαι, quæ sunt principia & normæ artium, & omnes res cæteras, singulares &

vniuersales, vtcunq; cognoscit, meminit, & alia ex aliis ratiocinatur, & recte ac sectus cohærentia cernit & iudicat. Quæ potentia eam ob causſam, præcipuè condita est in homine, vt Deum conditorem, & testimonia de Dei sapientia & bonitate, toti rerum vniuersitati impressa, cognoscat, & aliis cognoscenda demonstret.

Quid est voluntas?

Voluntas est potentia Animæ rationalis motiua, vt in scholis loquuntur, seu appetens suprema, qua Homo obiectum ab intellectu monstratum, velle & expetere, vel auersari & reijcere potest, vel sustendere actionem, & imperare externis membris, vt aliquid faciant aut omittant. Ideo autem sic condita est voluntas, vt ante omnia Deum & virtutem expetat, & amet, & in Deo lætetur ac acquiescat.

Quid est adfectus?

Adfectus sunt variæ species & formæ actionum voluntatis, cum aliquo dolore aut lætitia coniunctæ: seu Adfectus sunt motus voluntatis aut cordis, sequentes cognitionem, quibus obiectum à mente vel sensu monstratum prosequimur aut fugimus.

Quid est imago Dei?

Imago Dei, ad quam homo con-

ditus

ditus est, erat similitudo & conformitas hominis, cum Archetypo seu ipso Deo, videlicet, Mens illustrata luce veræ noticiæ Dei, & sapientia discernente recta & praua: & voluntas liberrimo arbitrio expetens & probans recta & iusta, ardens dilectione Dei, & vera obedientia erga Deum: & correctum, omnes affectus & motus habens conformes Legi Dei, Gen. 1.

Coloss. 3. Induite nouum hominem, qui renouatur in agnitionem Dei, secundum imaginem eius, qui creauit eum.

Ephe. 4. Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est: in iustitia & sanctitate veræ.

2. Cor. 3. Nos verò omnes, reuelata facie, gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur, a claritate in claritatem, tanquam a Domini spiritu.

Quid est liberum Arbitrium?

Liberum arbitrium in genere significat, & iudicium Mentis discernens bona & mala, & facultatem Voluntatis, qua sponte eligit aut facit, vel auersatur & negligit ea, quæ mens decernit.

Quid fuit liberum arbitrium in Homine ante lapsum?

Fuit facultas mentis & voluntatis, qua poterant Angeli & Homines essentiam & voluntatem Dei conditoris, sine vlla caligine & errore agnoscere, & iustitiam ac sanctitatem veram, in qua conditi erant, iuuante Deo, retinere, & sponte ac serio Deo perfectè obedire, vel ab eo deficere & peccare.

Quid est liberum Arbitrium in Homine post lapsum?

Est facultas, qua mens hominis, bona & mala ciuilia, seu honesta & turpia, item artes mechanicas & literales, & alias res humanæ rationis iudicio subiectas aliquo modo intelligere, discere ac iudicare, & voluntas sine coactione eadem eligere aut expetere, vel auersari & fugere potest, vel suspendere electionem, & imperare externis membris, vt suscipiant actiones cum iudicio mentis congruentes vel non congruentes.

Sed in rebus spiritualibus, vt in primo motu conuersionis ad Deum, seu regenerationis sui ipsius & prima scintilla fidei in Christum accendenda, Liberum vel potius Seruum & peccato captiuum & mortuum hominis arbitrium est naturalis impotentia, seu defectus & prauitas mentis & voluntatis,

secun-

secuta lapsum Adæ, & nobiscum nascens: quæ mens cæca & tenebris peccati oppressa, nec essentiam nec voluntatem Dei rectè agnoscere, nec viam æternæ salutis sua acie cernere potest: & voluntas ac appetitiones cordis auersæ & aduersæ Deo, nec seipsas propriis viribus ad Deum conuertere, & in Christum credere, & cultus Deo placentes præstare, nec quicquam aliud quàm peccare possunt, nisi per gratiam Christi fuerint liberatæ.

Liberum arbitrium in renatis ex aqua & spiritu, est facultas, qua mens & voluntas per Filium Dei à seruitute peccati liberata, & adiuta per Spiritum sanctum, suo etiam conatu & diligentia, non modò externos mores honestè regere, & externa scelera vitare, verùm etiam interiores & spirituales animi motus, vt veram agnitionem Dei, inuocationem, patientiam, &c. excitare, fouere & augere, & vitiosis inclinationibus resistere vel indulgere, & rursum à Deo deficere potest.

Cum autem dixerimus, Hominem ad imaginem Dei creatum esse, quæ fuerit conformitas naturæ hominis cum lege Dei: nunc doctrina de lege Dei, ad quam congruere nostras mentes, voluntates & corda oportebat, statim addenda est.

TERTIVS LOCVS.

DE LEGE DEI.

Quid est Lex Dei?

LEX Dei sunt decem præcepta: vel Lex Dei est doctrina, quam Deus in creatione hominibus indidit, & postea in monte Sina & alibi repetiuit, præcipiens quales nos esse, quæ facere, quæ omittere oporteat: Et promittens bona, præstantibus perfectam obedientiam, & ostendens ac arguens peccatum in hac corrupta natura, & denuncians iram Dei & æternas pœnas omnibus peccato pollutis.

Alia & illustrior Legis Definitio proximis annis à Philippo tradita est.

Lex Dei est æterna & immota sapientia & regula iusticiæ in Deo, discernens recta & non recta, & horribiliter irascens omni dissimilitudini & contu-

maciæ, quæ repugnat huic normæ in ipso, & est patefacta hominibus in creatione, & postea sæpe repetita est & declarata voce diuina, vt sciamus, quòd sit Deus, & qualis sit, obligans omnes creaturas rationales, & postulans, vt omnes sint conformes ipsi, & damnans ac destruens omnes non conformes, nisi fiat remissio & reconciliatio propter Filium mediatorem.

Quot sunt partes Legis Mosaicæ? Tres.

I. Decalogus seu Lex moralis & æterna, quæ iam definita est.

II. Leges Cæremoniales seu Ecclesiasticæ.

III. Leges Forenses, seu iudiciales.

Recita causas Legis moralis.

Caussa efficiens est immediatè ipse Deus, qui hanc normam suæ sapientiæ & iustitiæ omnium hominum mentibus in prima creatione inseuit, & postea voce sua in monte Sina & alibi illustrauit.

Materia in qua, est primùm ipsa Mens Dei, in qua perfectè lucet hæc sapientia & iustitia in lege expressa, cuius radij in mentes humanas postea deriuati sunt. Materia

Materia circa quam, est conformitas ac obedientia, & dissimilitudo seu contumacia totius naturæ rationalis, quæ cum hac norma mentis diuinæ, in lege expressa, perfectè congruere debebat.

Forma est æterna & immota norma Iustitiæ in Deo, obligans omnes, vel ad obedientiam perfectam, vel ad æternas pœnas.

Fines sunt.

Primus, vt doceat, quòd sit Deus & qualis sit.

Secundus, vt hominum natura cum hac norma congruat.

Tertius, vt monstret, accuset, & æternis pœnis damnet omne peccatũ, non congruens cum hac norma.

Quid est Lex naturæ?

Lex naturæ proprijssimè est noticia Legis diuinæ, insita à Deo naturæ humanæ, *vt Rom. 2. dicitur. Opus Legis scriptum in cordibus eorum. Et summa Legis naturæ in Decalogo comprehensa est.*

Quid est Lex positiua seu humana?

Leges Politicæ seu Positiuæ sunt sententiæ, seu leges probabili ratione à

Magi-

Magistratibus latæ, vt sint adminicula legis naturæ, videlicet determinantes circumstantias aliquas, in executione iuris naturæ, vel sancientes aliquid de occasionibus seruandi ius naturæ, non pugnantes cum iure naturali aut diuino.

Quod est discrimen inter Legem Dei, & Leges humanas?

Discrimina maximè illustria sunt hæc quatuor.

Leges humanæ seu Positiuæ Magistratuum sunt mutabiles, & obligant tantum certos homines, quibus latæ sunt, vel ad externam obedientiam præstandam, vel ad pœnas corporales sustinendas.

Sed Lex Dei est æterna & immutabilis & obligat omnes Angelos & Homines, vel ad perfectam obedientiam, vel ad pœnas æternas sustinendas.

Cur Ceremoniæ & Leges Forenses Moysi nunc abrogatæ sunt, cum tamen Decalogus perpetuò retineatur?

Tota

Tota Politia Moysi propter hanc causam præcipuè à Deo constituta est, vt esset certa sedes Ecclesiæ, & certus locus, in quo Christus iuxta promissiones exhiberetur: seu, vt esset hospitium nascentis, & Schola docentis Christi. Et ceremoniæ ac forenses Leges ideo latæ sunt, vt continerent hanc politiam, & à cæteris gentibus distinguerent, vsq; ad tempus exhibiti Christi. Postquam autem exhibitus est Christus, tota politia concidit, & vnà cum politia etiam Ceremoniales & Leges forenses, quæ tantùm propter ipsam politiam institutæ fuerunt, extinctæ sunt.

Sed Lex moralis, seu Decalogus est æterna & immutabilis norma sapientiæ & iustitiæ in ipso Deo, obligans omnes creaturas rationales, vel ad obedientiam, vel ad pœnam. Ideo nequaquam abolita est exhibito Christo, vt Matth. 5. dicitur: Non veni soluere Legem, sed implere.

Implet autem Christus Legem quatuor modis.

I. Habendo & præstando perfectam obedientiam pro sua persona.

II. Persoluendo pœnam sufficientem, quàm nos nostra inobedientia meriti eramus.

Docen-

III. Docendo & illustrando verum & genuinum intellectum Legis.

IIII. Efficiendo in credentibus nouam obedientiam cum lege congruentem per Spiritum sanctum.

Cùm Lex Moralis sit æterna & immutabilis, quomodo intelligenda sunt hæc dicta, 1. Tim. 1. Iusto non est Lex posita, Rom. 6. Non estis sub Lege?

Iustificati fide in Filium Dei liberati sunt etiam à Lege morali, quod ad maledictionem seu obligationem ad æternas Pœnas attinet: sed tamen manet æterna & immota obligatio ad obedientiam. *Ideo enim Christus maledictionem Legis in se derivavit, vt natura humana obedientiam seu conformitatem cum Lege Dei instauraret. Hinc intelligi potest.*

Quid sit Libertas Christiana?

Non licentia faciendi quidquid libet, sed liberatio à peccato, ab ira Dei, à maledictione legis, & ceremonijs & legibus forensibus Mosi, & à ritibus adiaphoris extra casum scandali, Iohan. 8. Roma. 6. 7. 8. Ephe. 2. Gal. 3. 4. 5.

Quæ

Quæ sunt præcipuæ sententiæ Legis Moralis? seu, Quot sunt Præcepta Decalogi?

Decem. Recita.

PRIMVM PRAECEPTVM.

Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Egypti, Non habebis Deus alienos coram me, &c.

Quæ sunt virtutes seu bona opera primi præcepti, iuxta declarationem Euangelij?

Omnes virtutes oriuntur à cognitione seu à Noticia gubernatrice, quia ignoti nulla cupido. Ideo & primum præceptum ab agnitione Dei oritur: Ego sum Dominus Deus tuus: & discernit Deum certo verbo & testimonijs miraculorum in

in eductione ex Ægypto patefactum, ab omnibus creaturis & commentitijs numinibus. Est autem hæc cognitio vel essentiæ diuinæ, vel voluntatis patefacta aut in lege & comminationibus, aut in promissionibus & Euangelio. Cùm legem Dei & comminationes cognoscimus & vera assensione amplectimur, oritur Timor Dei. Cùm autem promissionem gratiæ & amoris Dei in Christo amplectimur, oritur Fides seu fiducia acquiescens in Deo, & viuificans corda, & pariens dilectionẽ erga proximum. Ex hoc fonte sumpta est distributio virtutum primi præcepti, quas his duobus vocabulis, Timoris Dei & Fidei, Philippus in locis complectitur.

Vsitatum est autem vna voce Pietatis seu Religionis omnes totius primæ tabulæ virtutes comprehendi, sed vt illustrior sit explicatio, prodest eas euolui, & in plures species distribui, quarum singulæ appellationes, sæpe plures alias per Synechdochen includunt. Recitabimus igitur sine superstitione octo genera operum primi Præcepti. Ac studiosos hortor, vt sequentes virtutum definitiones ediscant, & velut normas & Regulas omnium consiliorum & actionum in omni vita sibi proponant.

Omnium primæ Tabulæ virtutum commune genus est:

PRIMVM

PIETAS ERGA DEVM SEV RELIGIO.

Huius partes sunt, Virtutes, quæ ad primam Decalogi Legem pertinent:

I. *Vera notitia Dei seu Sapientia.*
II. *Timor Dei, seu Pœnitentia.*
III. *Fides.*
IIII. *Dilectio.*
V. *Spes.*
VI. *Humilitas.*
VII. *Patientia.*
VIII, *Perseuerantia.*

Pietas erga Deum, seu Religio, est verum Deum, patefactum in creatione mundi & verbo Ecclesiæ tradito, rectè agnoscere, & fiducia Christi mediatoris inuocare & colere, sicut in verbo suo præcepit.

Sapientia in sacris literis idem est quod pietas, videlicet, vera agnitio Dei & redemtoris nostri Iesu Christi, coniuncta cum vero timore Dei, & fide ac

totius vitæ obedientia, iuxta verbum diuinitus traditum.

Vera noticia Dei est essentiam & voluntatem Dei in Lege & Euangelio patefactam, rectè agnoscere, iuxta verbũ per Prophetas & Apostolos traditum, & certis ac illustribus testimonijs miraculorum, vt eductione populi Israel ex Aegypto, resuscitatione mortuorum & similibus confirmatum.

Peccata pugnantia sunt: Caligo & cæcitas mentis ignorantiã Deum, omnes falsæ opiniones de essentia & voluntate Dei, non congruentes cum verbo per Prophetas & Apostolos tradito, videlicet Ethnicæ, Philosophicæ, Turcicæ, Iudaicæ, omnes hæreses, corruptelæ Euangelij, blasphemiæ.

Timor Dei est expauescere conspectu iræ Dei aduersus peccatum, & filiali metu iræ ac iudicij diuini vitare delicta, & se reuerenter Deo subijcere, & voluntate ac verbo Dei omnia consilia & omnes actiones, in vita spiriatuali & ciuili gubernare.

Extrema sunt, Securitas, seu esse sine curâ, sine timore iræ & iudicij diuini: & Superstitio trepidans timore, vbi non est timor. Hoc autem nobis præstet Dei timor, vt omnes alios timores contemnamus.

Fides est noticia omnium articulorũ doctrinæ Christianæ, & assensus, quo amplectimur totam doctrinam à Deo nobis traditam, & in hac promissionem gratuitæ reconciliationis, certò donandæ propter Christum mediatorem, & est fiducia acquiescens in misericordia Dei propter Filium mediatorem promissa & certò statuens, sibi ipsi peccata remitti propter Christum.

Peccata pugnantia cum fide sunt:

Dubitationes Epicurææ & Academicæ, de Deo, de Prouidentia, de certitudine doctrinæ per Christum & Apostolos traditæ.

Dissidentia erga Deum.

Dubitare de remissione peccatorum, an simus in Gratia Dei, an Deo placeamus.

Desperatio.

Confidentia seu præsumptio.

Fiducia humanorum auxiliorum.

Superstitio.

Magia.

Dilectio Dei est ardens incendium amoris, quo mens & voluntas, agnita Dilectione Dei erga nos, quam misso filio declarauit, viciſſim Deum comple-

citur, & sese Deo subijcit & seruat omnia mandata Dei cum quadam læticia acquiescente in Deo: vel dilectio est obedientia vniuersalis iuxta totam Legem, vt dicitur, Rom. 13. Dilectio est impletio Legis.

Peccata pugnantia sunt omnes prauæ inclinationes, Odium Dei. Stupor nostrorum pectorum, non sentiens ardentes flammas dilectionis, denique omnium cæterarum virtutum extrema.

Spes est certa expectatio vitæ æternæ, iuxta promissionem in Euangelio expressam, & est expectatio mitigationis calamitatum in hac vita, iuxta consilium Dei.

Extrema fidei & Spei sunt, Desperatio & Præsumptio.

Humilitas seu ταπεινοφροσύνη est virtus, qua in timore Dei agnoscentes propriâ infirmitatem non superbimus, sed vero corde nos Deo, & in officijs nostræ vocationis, fiducia auxilij diuini obeundis, & præstanda in pœnis & ærumnis obedientia, & exhibendo alijs honore debito, subijcimus.

Extrema sunt, ficta seu simulata humilitas, & Superbia.

perbia, quæ est sine timore Dei, & sine agnitione infirmitatis propriæ sese admirari & magnificere, propter certas dotes, & propria sapientia aut viribus confidere, & alios despicere, & cùm accidunt aduersa, irasci Deo tanquam iniustè punienti.

Patientia est virtus, quæ in doloribus & ærumnis moderatè & placidè ferendis reuerenter se voluntati Dei subijcit, nec inconcessa auxilia quærit, sed fide statuit Deum sibi propitium esse, & petit & expectat auxiliũ Dei, mitigationem ac liberationem, & hac fide & spe dolorem lenit, & pacem ac lætitiam in corde sentit.

Partes Christianæ patientiæ sunt Timor Dei & fides.

Extrema sunt Impatientia, & Hypocrytica tolerantia cruciatuum sponte accersitorum, vt in flagelliferis, eremitis & similibus.

Perseuerentia est in vera agnitione Dei, & fide in Christum, constanter & perpetuò vsque ad extremum vitæ spiritum permanere.

Extrema sunt Defectio à Fide & Pertinacia in opinionibus impijs, aut superstitiosis cultibus.

Extrema communia, seu peccata pugnantia cum tota prima tabula sunt:

Epi-

Epicureus, ac Cyclopicus contemptus Dei.

Idolatria est vel fingere aliquid esse Deum, quòd non est Deus: vel honorē Deo propriè debitū tribuere cuicunq; rei, quæ non est Deus: vel alligare Deum ad aliquā rem, ad quam se ipse non alligauit suo verbo: vel eligere & instituere cultus sine verbo ac mandato Dei, & confidere his cultibus, quòd propter eos Deus nobis propitius sit & benefaciat.

Sunt enim Dij alieni, non tantum ficta Ethnicorum numina, & Statuæ ac Imagines quæ coluntur, sed in genere omnia quæ plus amamus & timemus quam Deum, & quibus confidimus magis quàm Deo.

Hypocrisis est simulatio pietatis, iustitiæ & sanctitatis externæ, cùm tamē cor sit sine vero Timore Dei & sine fide, plenum dubitationibus, prauis inclinationibus & affectibus, superbia, admiratione sui, &c.

Scandalum est aut falsa doctrina, aut malum exemplum, quod gloriæ Dei & saluti aliorum hominū nocet, vel quia seducit alios, vel quia deterret alios ab

Euangelio, vel quia præbet occasionem maledicendi Euangelio & Ecclesiæ, vel quia alios ad imitationem inuitat, vel quia serit alia plura peccata.

SECVNDVM PRÆCEPTVM.

Non assumes nomen Domini Dei tui in uanum.

Virtutes seu bona opera secundi Præcepti, in quibus consistit verus vsus nominis Diuini.

I. Vera inuocatio Dei.
II. Gratiarum actio.
III. Vera prædicatio.
IIII. Confessio.
V. Iusiurandum.

Vera inuocatio Dei, est vero motu cordis & linguæ, à vero Deo patefacto in promissione Euangelij & misso Filio, petere & expectare bona æterna & corporalia, & repugnantem dubitationi certò statuere, à Deo recipi & exau-

diri

diri preces, iuxta ipsius promissiones propter Christum mediatorem

Extrema sunt, Omissio inuocationis, frigida & oscitans precatio, qualis est omnium nostrum, & omnes falsæ inuocationes, Ethnicæ, Turcicæ, Papistica inuocatio hominum mortuorum

Gratiarum actio est mente & voce confiteri, quòd bona spiritualia & corporalia non casu offerantur, nec nostra sapientia & viribus tantùm parentur & conseruentur: sed quod Deus verè omnium beneficiorum autor sit, & propterea vero corde se ei subijcere & obedire, vt Deus gloria ornetur, & plures ad veram agnitionem & inuocationem Dei inuitentur.

Extrema sunt, ingratitudo, & simulata gratitudo, qualis est Pharisæi, Lucæ 18.

Vera prædicatio est doctrinã, à Deo traditam, Legem & Euangelion, vel in publico ministerio, vel alibi, pro suo loco & vocatione, rectè & purè docere, & corruptelas dextrè refutare.

Extrema sunt, Corruptelæ doctrinæ, Hæreses, Negligentia in docendo, Curiositas in tractandis materijs non necessarijs.

Confessio est verâ de Deo doctrinam constanter profiteri, nec abijcere eam propter terrores, odia, supplicia, vel gratiam potentum, propter hunc finé, vt Deo obtemperetur, & ne vera Dei noticia in terris extinguatur.

Extrema sunt, Defectio ab Euangelio, & Pertinacia in causis impijs.

Iusiurandum est inuocatio veri Dei, qua petitur, vt sit testis, nos vera dicere, & seuerè puniat mentientes.

Extrema sunt, Periuria, & superstitiosa obseruatio impiorum iuramentorum.

TERTIVM PRAECEPTVM.

Memento vt diem Sabbati sanctifices.

Quid significat vox Sabbati?

Sabbatum, Ebræis quietem, seu scholam & otium ad studia doctrinæ de Deo, significat: cui septimæ Hebdomadæ dies à Deo ipso in prima creatione destinata fuit.

Cur lata est Lex de Sabbato?

Septem

Septem causæ sunt:

I. Voluit Deus diem Sabbati singulis hebdomadis esse monimentum doctrinæ de creatione mundi sex distinctis diebus perfectæ, à qua die 7. Deus requieuit (Gen. 1. 2.) nec post hominem formatum, alios mundos, nec alias nouas animantium species condidit, vt hominem esse extremum & summum opus, in quo Sabbatum agere & acquiescere velit, Deus demonstraret.

Cùm autem in Scholis perpetuum Sabbatum seu otium studijs doctrinæ de Deo destinatum agamus: Præcipua etiam nostra cura sit, vt Sabbatum creationis rite celebremus, & Testimonia de Deo, in toto hoc pulcerrimo naturæ rerum à Deo creatæ theatro nobis proposita, attentè contemplemur, & doctrinam de cœlo, stellis, elementis, plantis, animantibus, & humanæ animæ & corporis, natura, studiosè discamus.

II. Vt commonefaceret de Sabbato Animæ spirituali, quo à nostris operibus & cupiditatibus vitiosis quiescentes, à Deo nos doceri & agi petamus & patiamur: præcipuè in schola sanctæ crucis, quietis & placidis animis Deum pro sua voluntate paterna nobiscum agere finamus.

III. Vt perpetuam & æternam quietem omni labore & dolore vacantem, & perpetuò celebrantem Deum, significaret. Ebr. 3. 4. Esa. 66.

IIII. Vt nos de Sabbato redemtionis seu quietis Filij Dei in passione & sepulcro, qua nobis honorem æterni

terni Sabbati in lapsu amissum restituit admoneret.

V. Oeconomica est, vt homines & iumenta præteritorum dierum laboribus defatigata & fessa septimi diei otio & quiete recrearentur, Deut. 5.

VI. Vt monimentum esset liberationis ex seruitute Ægyptiaca & gratiarum actionis Deo præstandæ pro quiete à laboribus, quos in Ægypto grauiss. ac pene intolerabiles sustinuerant, Deut. 5.

VII. Et præcipuè in tertio præcepto considerandum, vt singulis hebdomadis septima die homines ad discendam & propagandã Legem Dei & promissiones de Christo, & ad communem precationem & gratiarum actionem & laudes diuinas conuenirent, id enim est Sabbatum sanctificare.

Quæ sunt igitur bona opera in tertio præcepto mandata?

Sex sunt:

I. Sanctificatio Sabbati seu conseruatio ministerij.

II. Fidelitas ministrorũ seu docentiũ.

III. Diligentia auditorum.

IIII. Reuerentia & obedientia erga ministros.

V. Liberalitas benignè contribuens ad conseruationem ministerij.

VI. Pia obseruatio Cæremoniarum in Ecclesia.

Sancti-

Sanctificatio Sabbati est prælucente vero timore Dei & fide, diem ministerio docendi & administrandi cæremonias diuinitus institutas destinatũ, non prophanis sed sanctis operibus, hoc est, docendæ & discendæ veræ de Deo doctrinæ, publicæ precationi, gratiarum actioni, vsui sacramentorum, &c. tribuere: nec in ocium prorsus iners & ignauum, nec in corporis labores, aliòsue prophanos vsus à ministerio abducentes collocare.

Huic cognata virtus est conseruatio ministerij Euangelici, quod est officiũ prædicandi in publico Ecclesiæ cœtu verbum Dei & legitimè administrandi Sacramenta, institutum à Deo, vt per illud veram sui agnitionem, fidem, inuocationẽ, & cæteras virtutes ipsi placentes accendat, & omnia beneficia Christi ac æternam salutem Euangelio credentibus impertiat.

Peccatum pugnans cum tertio præcepto, est Prophanatio Sabbati, vel per neglectionem & contemtionem ministerij, vel superstitiosam obseruationem sabbati Iudaicam, aut transformationem ministerij in regnum mundanum. Fide-

Fidelitas docentium est virtus, qua ministri Ecclesiæ, conscij sibi mediocris peritiæ doctrinæ Christianæ, officia fidi dispensatoris mysteriorum Dei omnia, in docendo, arguendo, consolando, exhortando, & veræ pietatis ac omnium virtutum exemplo auditoribus prælucendo, diligenter & sedulò obeunt, & constanter tuentur.

Extrema sunt: Infidelitas, vel ignava doctrinæ, vel negligens in officio: & nimia anxietate seu cogitatione propriæ imbecillitatis deserere ministerium.

Diligentia Auditorum in audienda & discenda doctrina & crebro vsu Sacramentorum, & obedientia debita ministerio præstanda.

Extrema communia sunt: Negligentia & contemtus doctrinæ & Sacramentorum: & superstitio.

Reuerentia & obedientia erga ministros, in his quæ ad ministerium pertinent, videlicet cum proponunt præcepta Dei, annunciant consolationem Euangelij, adhortantur ad bona opera, excommunicant contumaces.

Luc. 10. *Qui vos audit, me audit.* Ebr. 13. *Obedite præpositis vestris, & obtemperate. Ipsi enim vigi-*

lant

lant pro animabus vestris, vt cum gaudio & non gementes officium suum faciant.

Extrema sunt: contemtus & contumacia aduersus ministros, & simulatio arte premens ministerium. Et impia obedientia in corruptelis doctrinæ aut traditionibus impijs.

Contributio ad conseruationem ministerij Euangelici, & alendos docentes in Templis & Scholis: sicut Israelitæ quotannu viritim didrachmon & primitias, decimas, primogenita, partes victimarum, &c. ministris Ecclesiæ sustentandu conferebant, & in nouo Testamento Dominus ordinauit, vt qui Euangelion annunciant, ex Euangelio viuant.

Extrema sunt. Nihil conferre, sed potius rapere bona ministris Ecclesiæ ab alijs attributa, vt multi principes, nobiles & rustici Euangelici faciunt: aut profundere opes in Epicurea aut idolatrica collegia Canonicorum vel monachorum.

Pia obseruatio ceremoniarũ, quæ institutæ sunt, vt per eas innotescat alijs doctrina de Deo, & sint signa Ecclesiæ, & nerui publicorũ congressuum, vt omnia in ijs decenter & ordine gerantur.

Extrema sunt: Impietas contemnens omnes cæremonias publicas; & superstitiosa obseruatio impiorum rituum.

Quid

Quid de Ceremonijs in Ecclesia sentiendum est?

Ceremoniæ in genere sunt gestus seu actiones externæ incurrentes in oculos vel alios sensus externos, ordinatæ ad certos fines.

Suntq; aliæ diuinæ, seu à Deo mandatæ, vel in veteri Testamento, *vt circũcisio & sacrificia Mosaica, quæ fuerunt signa promissionũ, & Typi beneficiorum Christi & notæ veræ Ecclesiæ, & vincula ac nerui publici ministerij*, vel in nouo Testamento, *vt Baptismus & Cœna Domini, quorum fines infrà recitabimus.*

Aliæ ab hominibus in Ecclesia Dei institutæ, quas Paulus traditiones humanas nominat, *quæ vel palã pugnant & prohibitæ sunt verbo Dei, vt inuocationes et cultus statuarum & hominum mortuorum, Missæ pro defunctis, indulgentiæ, &c. vel sunt Adiaphora, quas Deus in specie nec præcepit nec prohibuit, & quas sua natura liberũ est seruare aut non seruare: Harum* aliæ sunt vtiles ad bonum ordinem & disciplinã seu pædagogiam rudiorum & ad tranquillitatem & dignitatem publicorum congressuũ ornandam: *vt ordinatio temporũ, locorum, lectionum, precum, Cantionum in publicis congres-*

congressibus, Catechesis seu examen rudiorum, ritus publicæ Ordinationis cum impositione manuum, ritus copulationis sponsi & sponsæ, deductiones funerum cum psy canticis &c. aliæ sunt ludicræ vel etiam palàm superstitiosæ, & ridiculæ gesticulationes sacrificulorum in sacris, processiones cum statuis, circumductio asini in die palmarum. Depositio crucis in sepulcrum & excubiæ, vestitus & rasura Monachorum, &c.

Hos ritus, etsi propter infirmos & dociles, aliquantisper vnà seruare licet, ne subita aut intempestiua abrogatione veterum rituum, quibus assueuerunt, ab Euangelio deterreantur: (Rom. 14) tamen nec hos ludicris, nec ritibus reuera adiaphoris assumenda est opinio, quòd sunt iustitia coram Deo, aut cultus Dei per se, aut necessary ad salutem, aut opera meliora quam ea, quæ Deus in Decalogo præcipit.

Cùm præcepta Decalogi sint æterna & immota, cur Lex de obseruatione Sabbati à Christianis abrogata est?

Lex de Sabbato partim moralis est, quòd ad genus, hoc est ad conseruationem publici ministerij attinet: partim cæremonialis, scilicet quatenus ritum

septimi diei præcipit, qui vnà cum cæteris ceremonijs Mosaicis abrogatus, & in locum eius prima dies hebdomadæ substituta est, qua Christus Dominus ex morte resurrexit.

QVARTVM PRAECEPTVM.

Honora Patrem & Matrem.

Quid est honor?

Honor est comprobatio alterius, tribuens ei præstantiam propter diuinum aliquod bonum, & propterea reuerenter se ei subijciens.

Sunt autem partes Honoris, parentibus, magistratibus & præceptoribus debiti.

I. *Agnoscere totum ordinem & officia parentum, magistratuum, iudicum & præceptorum, esse opera diuina, quæ à Deo sint instituta & conseruentur: & in his lucere ac conspici sapientiam Dei, iustitiam, ac bonitatem erga genus humanum.* 2. Honorifica

rifica comprobatio personarum, agnoscens ipsas personas parentum, fidelium præceptorum & salutarium principum esse Dei munera & à Deo iuuari. 3. Reuerentia amans politicum ordinem & personas, ac se eis subijciens & prædicans dona Dei. 4. Gratiarum actio pro his donis Dei. 5. Precatio, vt Deus res & personas, pios parentes & magistratus seruet, regat, & adiuuet. 6. Obedientia debita. 7. Candor & æquitas in legibus & actionibus magistratuum & parentum iudicandis. 8. Επιεικεια, aliquas infirmitates & nævos eis condonans.

Quæ sunt virtutes seu bona opera Quarti præcepti?

I. Pietas seu Philostorgia.
II. Iusticia vniuersalis, seu obedientia erga leges.
III. Iusticia distributiua.
IIII. Sedulitas.
V. Gratitudo.
VI. Reuerentia.

Pietas seu Philostorgia est virtus, quæ parentibus & liberis, & cæteris sanguine iunctis, tribuit conuenientem honorem, & debita officia.

Peccata pugnantia cum pietate sunt Astorgia, Indulgentia & Impietas.

Iusticia vniuersalis est obedientia erga omnes Leges & magistratus, In societate politica, quæ honestis legibus regitur.

Quid est Politia?

Politia est legitima ordinatio certi cœtus hominum, honestis legibus cum norma legis naturæ congruentibus consociati, in quo per certos magistratus legibus ordinatos, iuxta certas leges, retinetur disciplina & pax, propter hunc finem principalem, vt in pace ciues sint quàm beatissimi & quàm maximè inter se amici, hoc est, vt doceri homines de Deo, & educari ac institui soboles, honestè regi disciplina, & colligi Deo æterna Ecclesia possit.

Quid est Magistratus?

Magistratus est gubernator Dei ordinatione constitutus, vt sit nutritius Ecclesiæ Dei & Scholarum, & sit custos disciplinæ ac pacis, iuxta leges naturæ & congruentes leges, & sit executor legum, puniens pœnis corporalibus contumaces, & defendens contra iniustam violentiam obedientes. Ex-

Extrema iustitiæ sunt, Inobedientia seu contumacia, seu contemtus superiorum magistratuum & Legum, Seditio, & superstitiosa obseruatio quarumlibet legum.

Iustitia distributiua est, quæ proportione Geometrica discernit gradus personarum & officiorum in vita, & singulis conuenientem locum & honorem, & conueniens munus attribuit.

Extrema sunt confusio graduum, Tyrannis.

Sedulitas est iustitia suos cuiq; labores attribuens, & inclinans voluntatē, vt diligenter, fideliter & constanter, propter Deum & communem salutem, faciat labores vocationi conuenientes.

Extrema sunt, ignauia & πολυπραγμοσύνη seu curiositas.

Reuerentia est virtus, qua tribuimus alijs suum locum, & dona Dei in alijs agnoscimus & magnifacimus, & agnoscentes nostram infirmitatem, nos eis subijcimus, & hanc subiectionem externis significationibus declaramus.

Extrema sunt, Superbia contemnens alios, & assentatio.

Gratitudo est iusticia, quæ benè meritis debitam gratiam, cum animi beneuolentia, tum alijs officijs reddit.

Extrema sunt, ingratitudo, & simulatio gratitudinis, quæ fit rebus inanibus.

QVINTVM PRAECEPTVM.

Non occides.

Quæ sunt virtutes seu bona opera Quinti præcepti?

Omnium Quinti præcepti, ac totius ferè secundæ tabulæ virtutum commune genus est:

DILECTIO PROXIMI.

Huius partes sunt:

I. *Iusticia particularis.*
II. *Iusticia puniens scelera.*
III. *Fortitudo bellica.*
IIII. *Fortitudo togata.*
V. *Patientia Philosophica.*
VI. *Mansuetudo.*

VII. ἐπιείκεια.
VIII. Misericordia.
IX. Candor.
X. Amicitia.
XI. Fidelitas.
XII. Studium concordiæ.
XIII. Humanitas.
XIIII. Nemesis.

Dilectio proximi est prælucente vera agnitione Christi & fide statuente se à Deo gratuita bonitate propter Filium diligi, vicissim se Deo subijcere, ac obedire & propter Deum alios homines vera beneuolentia complecti, & detrimenta eorum arcere & pro viribus eis benefacere, quibuscunq; officijs possumus.

Pugnant cum dilectione. Maleuolentia, Odium, Inuidia, Simulatio beneuolentiæ & catera sequentium virtutum extremæ.

Iusticia particularis est virtus, quæ nullius corpori, famæ vel bonis nocet, vi aut fraude, sed debitum cuiq; reddit, & seruat æqualitatem.

Peccata opposita sunt, Iniuria, quæ est, vel vi,

vel defertione, vel fraude, alterius corpus, famam, vel dona lædere sine iusta causa.

Petulantia, quæ sine vlla causa alios contumelia afficit, & pro delectamento habet alys damnum dare, vel quoslibet contumelia afficere.

Nequitia est affectata leuitas, siue cum aliorum iniurys, siue cum libidinibus coniuncta, siue gratis ludens.

Excessus est Summum ius seu calumniosum.

Iusticia distributiua in magistratibus, afficiens sceleratos pœnis.

Extrema sunt, Crudelitas & indulgentia.

Fortitudo est virtus, propugnatrix iusticiæ, suscipiens pericula & labores pro defensione Ecclesiæ, patriæ, honestæ disciplinæ, coniugum, liberorum, &c. & non abijciens animum in rebus aduersis, nec efferens animum in rebus secundis.

Extrema sunt, Timiditas deserens eos, quibus debetur defensio & Temeritas accersens pericula non necessaria, & non depellens ea recta ratione.

Fortitudo Togata, est constantia animi perseuerantis in proposito honesto rectè suscepto iuxta vocationem, & tolerantis iniurias propter honestã causam, & excelso animo despicientis vo-

lupta-

luptates, honores, corruptelas, opes, obtrectationē, inuidiam, virtutis causa, ita videlicet, vt propter hæc impedimenta propositū honestū non abijciat.

Extrema sunt, Mollities animi, iniusta pertinacia, & Stoica morositas.

Vicina virtus est patientia Philosophica, quæ obedit rationi in tolerandis iniurijs & omnibus rebus aduersis, & moderatur dolorem, ne opprimat naturam, & nē impellat, vt contra iusticiam, constantiam, modestiam, vel alias virtutes faciat.

Extremā sunt, Impatientia, & Stupor.

Mansuetudo, est virtus, quæ moderatur iracundiam & vindictæ cupiditatem, remittit offensiones & condonat etiam veras iniurias, publicæ concordiæ caussa.

Extrema sunt, Iracundia, Odium, & Lentitas.

Vicina & ferè prorsus eadem virtus est ἐπιείκεια seu Aequitas, quæ in persequendis iniurijs remittit aliquid de summo iure, & tolerat in alijs multas infirmitates, vt morositatem, iracundiam, segnitiem, πολυπραγμοσύνην, auiditatem

tem gloriæ, &c. publicæ concordiæ causſa, & ambiguè facta non calumniosè in deteriorem partem rapit.

Vicina priori, Miſericordia eſt virtus, quæ dolore afficitur in aliena calamitate, præſertim bonorum vel ſeductorum hominum, & probabili ratione lenit pœnas, & opitulatur miſeris: vel propter Iuſticiam, vt cum ſæuitur erga innocentes: vel propter bonitatem relaxantem aliquid de ſummo iure, vt Deus miſeretur generis humani: vel quia nobis quoq́, in communi ſorte aliorum miſericordia opus eſt.

Extrema ſunt, Crudelitas vel ἀσοργία, non affici ſenſu alienæ calamitatis: ἐπιχαιρεκακία Indulgentia non punire cùm eſt puniendum, aut non eſt ignoſcendum.

Candor eſt virtus volens bonis benè eſſe, & lætans eorum rebus ſecundis, & approbans alienas voluntates probabili ratione, quædam etiam ambigua flectens in meliorem partem.

Extrema ſunt, Malenolentia, ſuſpicacitas, Liuor & ſtulta credulitas.

Amicitia eſt virtus pro vera beneuo-

lentia,

lentia reddens veram beneuolentiã, & pariens mutuã communicationẽ officiorum, & rerum liberalẽ virtutis cauſſa.

Extrema ſunt, Inimicitia, Odium, Simulatio beneuolentiæ.

Fidelitas eſt conſtantia voluntatis in vera beneuolentia & omnibus officijs amicitiæ debitis.

Extrema ſunt, Perfidia, & aſſentatio.

Studium concordiæ ſeu φιλοσυχία eſt virtus, quæ humiliter de ſe ſentiens, & frenans ac moderans iracundiam, & tolerans aliorum infirmitates, & condonans etiã veras iniurias, tuetur concordiam, & cauet ne pugnet de vlla re non valde neceſſaria, ne publica tranquillitas Eccleſiæ & Reipub. turbetur.

Extrema ſunt, φιλονεικία & lentitas.

Humanitas eſt copulatio iuſticiæ, cum virtutibus mitioribus & ſuauioribus, cum comitate, manſuetudine, ἐπιεικεία, affabilitate.

Extrema ſunt, Moroſitas, non oſtendens vllam ſignificationem beneuolentiæ erga alios, & Lenitas.

Nemeſis vel zelus eſt indignatio aduerſus turpitudinem, ſeu iuſtus dolor propter

propter admissum ab alio scelus, & cupiditas depellendi illud ac puniendi.

SEXTVM PRÆCEPTVM.

Non Mœchaberis.

Virtutes sexti præcepti.

I. *Castitas.*
II. *Verecundia.*
III. *Temperantia.*

Castitas seu Pudicitia est virtus, retinens mundicię animi & corporis cum voluntate Dei congruentem, & vitans omnes libidines à Deo prohibitas.

Castitas vitæ cœlibis est mundicies animi & corporis sine commixtione & contaminatione corporum, & sine vllo seminis abusu.

Castitas coniugalis est corpus suum vni coniugi castum & sanctum seruare, seu leges coniugij diuinitus institutas, reuerenter tueri.

Est autem coniugium legitima & in-

disso-

dissolubilis coniunctio vnius maris & vnius fœminæ instituta diuinitus, vt agnoscamus Deum esse mentē castam, & ei in castitate seruiamus, & hoc modo propagato genere humano colligatur æterna Ecclesia Deo.

Extrema sunt, Vituperationes & prohibitiones coniugij & sexus muliebris, vagæ libidines & scortationes, Adulteria, Diuortia vulgaria, incendia libidinum, omnes effusiones seminis extra coniugium, simulata castitas.

Verecundia seu pudor est virtus, quæ veretur veram infamiā semper comitantem delicta, & metu iudicij diuini & propriæ conscientiæ, & aliorum rectè iudicantium, coercet omnes cupiditates, & vitat delicta, & gestus animorum ac corporū ita regit, vt conueniant ordini naturæ, personarum & locorum.

Extrema sunt, Impudentia, quæ est contemnere Dei & omnium hominum iudicia, & sine respectu iudicij, conscientiæ propriæ & aliorum sanorum, omnibus cupiditatibus frenos laxare.

Stupor δυσωπία, nimia verecundia.

Lasciuia, seu pronitas ad varios ludos & varias voluptates sine cupiditate nocendi.

Proter-

Proteruitas est pronitas ad prauas voluptates, & ad contumelias faciendas.

Temperantia est virtus, quæ moderatur appetitiones cibi & potus, ita vt nec precationem nec somnum impediant.

Extrema sunt, Voracitas, Ebrietas, & nimia abstinentia.

SEPTIMVM PRAECEPTVM.

Non furtum facies.

Virtutes seu bona opera Septimi præcepti?

I. *Iusta possessio & bonus vsus propriarum rerum.*
II. *Iusticia commutatiua.*
III. *Beneficentia seu liberalitas.*
IIII. *Hospitalitas.*
V. *Frugalitas seu Parsimonia.*
VI. *Αυταρκεια.*

Iusta possessio & bonus vsus propriarum facultatum est virtus, quæ in timore Dei & fide ac bona conscientia tenet proprias facultates, & agnoscens eas à Deo dari & custodiri, sedulò studet eas honestis rationibus augere, & ad vsus à Deo ordinatos conferre.

Fug-

Pugnantia sunt omnia iniustæ aucupiæ opum, superstitiosa collatio facultatum in commune, furtum, &c.

Iustitia commutatiua est virtus, quæ in contractibus seu commutatione rerum seruat æqualitatē Arithmeticam.

Pugnant cum hac virtute omnes fraudes in contractibus.

Beneficentia seu Liberalitas est virtus, quæ communicat facultates & operas non debitas obligatione ciuili, sed naturali seu diuina, vbi & quando decet, & mediocritatem efficit inter profusionem & sordes.

Hospitalitas est virtus vicina Beneficētiæ, qua peregrinos & hospites, ac præcipuè propter veræ doctrinæ professionē exulantes, vera beneuolentia & omnibus officijs hospitalibus complectimur.

Parsimonia est virtus, quæ res proprias custodit, vtiliter collocat, vitat sumptus non necessarios, emacitates, luxū, ædificationes, & tamen vbi ratio postulat, expendit quantum opus est.

Extrema sunt, Auaritia, Sordes & Profusio.

Αὐταρκεία est virtus, vicina parsimoniæ, quæ contenta est præsentibus bonis, & placidè fert paupertatē

& alia incommoda, nec appetit aliena bona, nec frangitur inopia, vt contra pietatem Deo debitam, vel alias virtutes faciat.

OCTAVVM PRAECEPTVM.

Non loqueris falsum testimonium contra proximum tuum.

Virtutes seu bona opera Octaui præcepti.

I. *Veritas.*
II. *Simplicitas.*
III. *Constantia.*
IIII. *Modestia & grauitas.*
V. *Appetitio Gloriæ.*
VI. *Taciturnitas.*
VII. *Eloquentia.*
VIII. *Docilitas.*
IX. *Comitas.*
X. *Vrbanitas.*

Veritas est virtus, quæ inclinat voluntatem, vt veras sententias, hoc est, cum rebus quales sunt, congruentes, in doctrina de Deo & alijs artibus amemus, & vera, recta, explicata

cata & salutaria constanter dicamus & faciamus, & in moribus fugiamus insidiosas occultationes & simulationes.

Obiecta sunt:

Doctrina de Deo, natura rerum, moribus.

Iudicia, videlicet Accusationes, Defensiones, Testimonia, Sententiæ iudicum.

Pacta seu promissiones omnes in fœderibus & contractibus, emtionibus, venditionibus.

Consilia in gubernatione & priuata vita.

Sermones de aliorum virtutibus & turpitudine, seu laudes & vituperationes.

Significatio nostræ voluntatis erga alios, in sermonibus, gestibus, &c.

Peccata pugnantia cum Veritate, sunt omnia mendacia, omnes opiniones, sermones & gestus non congruentes cum rebus ipsis, & nocentes vel ipsi mendaci, vel alijs: & tota Sophistica, quæ falsas opiniones & malas causas fucosis prætextibus tuetur.

Hæreses & studium discendi, docendi, aut defendendi falsas opiniones, vel inutiles & non necessarias subtilitates in omnibus doctrinis.

Calumniæ forenses omnes, in accusationibus, testimonijs, sententijs iudicum.

Perfidia in non seruandis promissis, & fœderibus, ac amicitijs: periuria, & fraudes in contractibus.

Perfidia & Ironiæ in dandis consiliis.
Obtrectatio, maledicentia, Vanitas, Iactantia.
Omnis hypocrisis seu simulatio in moribus & gestibus.

Simplicitas est perspicua & aperta veritas, sine inuolucris & ambagibus: seu est vera, recta & explicata, in artibus, & in communi vita, propriè & perspicuè dicere & facere.

Extrema sunt, duplicitas, furi, ambages in doctrina & moribus: & simulatione simplicitatis alteri insidiari & nocere.

Constantia & grauitas est perseuerantia in Veritate & Iusticia: & gubernatio omnium actionum & gestuum, cum norma rectæ rationis congruens.

Extrema sunt, Leuitas & Morositas.

Modestia est virtus, quæ frenat nos, ne in opinione de nobis, aut sermone, plus nobis tribuamus, quàm nostræ imbecillitati conuenit, nec actionibus supra nostras vires nos efferamus, aut extra vocationem aliquid suscipiamus, ne despiciamus alios: sed in timore Dei & fide diligenter faciamus officia vocationis, & in gestibus non discedamus à

naturæ, personarũ ac locorum ordine.

Extrema sunt arrogantia, quæ in opinione plus sibi tribuit quàm adest. Iactantia, quæ verbis immodicè & falsò de se prædicat. Ambitio, quæ tentatis actionibus non necessarijs aut iniustis extra vocationem, alijs antecellere quærit & nimia modestia seu stupor: præterea inciuilitas morum, scurrilitas in gestu & vestitu, obscœnitas, & impudentia.

Appetitio veræ gloriæ est virtus, quæ opus suum probans, seu consilia & actiones vitæ omnes ad normam voluntatis diuinæ gubernans, & vocationis officia diuinitus mandata fideliter & sedulo faciens, studet consequi approbationem Dei & propriæ conscientiæ rectè iudicantis, & aliorum bonorum ac rectè iudicantium comprobationem.

Extrema sunt, Lenitas ac impudentia, & Ambitio.

Docilitas est virtus, quæ flectit animos, ne arroganter de se sentiant, sed vt alios audiant, discant, & veris sententijs assentiantur.

Extrema sunt, Pertinacia & Academica ἐποχὴ seu Lenitas semper & omnia discens, & nunquam ad agnitionem veritatis perueniens.

Taciturnitas seu ratione tacere.

Extrema sunt, Garrulitas, Futilitas, & lissimulatio eorum, qui tacent tunc quoq;, cum mandatum Dei præcipit confessionem.

Eloquentia est virtus, quæ mentē & linguam regit, vt Deo grata & hominibus salutaria perspicuè & ornatè dicat.

Extrema sunt. Omnes abusus facultatis loquendi.

Comitas seu affabilitas est virtus, inclinans nos, vt in loquendo, in audiendo, in respondendo, & officijs præstandis, in vultu & gestibus, quadam suauitate beneuolentiam nostram erga alios declaremus.

Extrema sunt, Leuitas & Morositas fastidiosè audiens alios, duriter respondens & difficulter officia præstans, nec vllam suauitatis & beneuolentiæ significationem erga alium ostendens.

Vrbanitas est ornamentum veritatis, qua iocosè vel figuratè, vel falsè dictis tempestiuè & honestè alij admonentur, aut leniuntur, aut etiam in loco irritantur.

Extrema sunt, Scurrilitas quæ iocos obscœnos & contumeliosos spargit, & gestu vel mordaci dicto petulanter reprehendit: & stoliditas & insulsitas.

NONVM

NONVM ET DECIMVM PRÆCEPTVM.

Non concupiſces, &c.

IN IX. & X præcepto præcipitur Rectitudo omniũ virium hominis, congruens ad normam legis vel conformitas cum lege Dei, ſeu congruentia, ſeu conuenientia, ſeu ſimilitudo totius naturæ humanæ, hoc eſt, mentis, voluntatis, cordis, omnium virium & membrorum externorum, quæ cum normamentis diuinæ in Lege expreſſæ, perfectè congruere debebant. In ſumma, Iuſticia originalis, ſeu imago Dei, ad quã homo conditus eſt.

Peccatum pugnans cum IX. & X. præcepto, eſt concupiſcentia, quæ eſt ἀκαθαρσία ſeu corruptio omnium virium hominis, videlicet in mente cæcitas, caligo & dubitationes de Deo, in voluntate & corde auerſio à Deo, & vacuitas Timoris Dei, dilectionis, inuocationis

fidei. Item praua inclinationes, inordinatæ appetitiones, & flammæ vitiosorum affectuum.

Qui sunt fines seu vsus Legis diuinæ? & cur assiduè meditandus est Decalogus?

I. Legis noticia est testimonium quòd verè sit Deus.

II. Docet qualis sit Deus, videlicet iustus, verax, beneficus, castus, qualem Lex describit.

III. Docet ad quid condita sit natura humana, videlicet, vt Deum agnoscat & ei iuxta Legem obediat.

IIII. Ostendit peccatum, & est perpetuum iudicium Dei, accusans & damnans omnes homines, qui non confugiunt ad Christum mediatorem.

V. Est regula bonorum operum, in quibus renati suam obedientiam erga Deum exercere debent.

VI. Est norma vitæ hominum, etiam non renatorum, vt mores honesta disciplina regant.

Potest

Potestnè Homo Legi Dei satisfacere?

R. Nemo hominum in hac tristi corruptione naturæ potest integram & perfectam obedientiam Legi Dei debitam præstare. Rom. 7. 8. sed externi mores vt cunq; regi iuxta Legem etiam à non renatis possunt, & disciplina honestè frenari.

Quid est Disciplina?

Disciplina est regere externos mores, vt cum lege Dei seu recta ratione congruant, & reprimere impetus affectuum vitiosos, & vitare æterna scelera, quæ Lex Dei prohibet.

Propter quas causas exigit disciplinam Deus etiam à non renatis? Propter quinq; causas.

I. *Mandatum Dei Rom. 13. Necesse est obedire, non tantum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Proinde quod bonum est facito, & habebis laudem ab eo.*

II. *Vt vitentur pœnæ. Nam Regula iudicij diuini in Ecclesia et apud Ethnicos certa et immota est: Atrocia scelera puniuntur à Deo atrocibus pœnis,*

vel immediatè vel per Magistratus, Rom. 13. Non frustra gladium gerit, sed tibi ad vindictam, si malè egeris.

III. Vt societas ciuilis tranquilla & incolumis conseruetur.

IIII. Vt nostro exemplo alios ad honestatem morum & virtutem inuitemus.

V. Causa vsitatè allegatur ex Paulo, Gal. 3. Lex pædagogus noster fuit in Christum, vt ex fide iustificaremur. *Vt enim boni pædagogi officia tria sunt. 1. Docere. 2. Coercere disciplina, & mores regere. 3. Castigare delinquentem: ita lex primum docet nos de Deo, quòd sit, de officijs Deo debitis, de ira Dei, peccato, iustitia, iudicio, &c. Deinde custodit & concludit nos tanquam carcere, non modo frenos & vincula injiciens vitiosis cupiditatibus & externis membris, ne pro libidine contra voluntatem Dei ruant, sed etiam accusans, perterrefaciens, & damnant nos propter peccatum, atq; in his terroribus & angustijs impellens & cogens nos confugere, ad Filium Dei Redemtorem & medicum, qui nos ex carcere legis, peccati & mortis, quo conclusi tenebamur, liberauit. Hæc propria & genuina dicti Paulini sententia est, cum qua etiam visitata accommodatio non pugnat congruens cum dicto: Nec scortatores, nec idolatræ, nec adulteri (nec vlli in violatione externæ disciplinæ pertinaciter perseuerantes) regnum Dei possidebunt.*

In re-

In renatis verò, disciplina, seu gubernatio morum iuxta legem Dei, quæ fit prælucente in corde vera agnitione Christi & fide, est cultus Dei, & pars nouæ obedientiæ, & quidem à Spiritu sancto iuuatur & purior redditur, & præsentibus ac æternis præmijs compensatur.

Quæ sunt impedimenta disciplinæ.

Tria præcipua.

I. Naturalis infirmitas, seu caligo & cæcitas mentis: proclivitas voluntatis præcipitantis in motus Deo displicentes: & incendia prauorum affectuum.

II. Externæ illecebræ, praua sodalitia, exempla multitudinis vitiosa, variæ & multiplices delectorum occasiones.

III. Impulsiones Diabolorum.

De promissionibus & comminationibus additis Decalogo.

In singulis Decalogi præceptis prodest has quinque quæstiones ordinè considerari. Quæ virtutes flagitentur? Quomodo fieri possint? Quæ peccata prohibeantur? Quæ promissiones additæ virtutibus: &

Comminationes pœnarum quæ certissimè peccata comitantur.

Etsi autem non sunt additæ singulis præceptis promissiones & comminationes in ipso Decalogo, tamen summa comprehensa est in hac concione addita primo præcepto: Ego sum Dominus Deus tuus, fortis Zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me, & faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea. Item, Leuit. 18. Qui fecerit hæc, viuet in eis. Rom. 10. Gal. 3. & Deut. 27. Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis.

His addantur promissiones præmiorum & comminationes pœnarum, de virtutibus & vitijs singulorum præceptorum traditæ, quarum pleræq; in Prouerbijs Salomonis & Syracidæ collectæ sunt, & passim in Prophetarum concionibus de bonorum operum præmijs & peccatorum pœnis repetuntur.

Vt autem recte intelligantur Promissiones & Comminationes, prodest has sex commonefactiones in conspectu habere, quas nunc breuissimè recitabo.

Primo: Cum Deus sit verax, certissimum est, comminationes ipsius non inania terriculamenta, nec promissiones inanem sonitum esse, & ideo propositas, vt quoquo modo stultos demulceant. Firmissimè igitur statuamus, etiamsi sæpe euentus nobis non videntur respondere, tamen omnes diuinas promissiones & com-

camminationes, in ea forma & sententia, qua Deus eas tradidit & interpretatus est, veras, certas, ratas, firmas & immotas esse.

Secundo: accuratissimis limitibus, discernenda sunt genera promissionum. Promissio Euangelij propria, remissionem peccatorum, imputationem iustitiæ, Spiritum sanctum, & vitam æternam omnibus credentibus Gratis, propter Christum promittit, non propter vllum nostrum meritum vel obedientiam.

Promissiones verò legales nequaquam Gratis offerunt remissionem peccatorum & vitam æternam, & alia præmia spiritualia ac corporalia, sed annexam habent conditionem perfectæ obedientiæ tanquam caussam & meritum, propter quod bona promissa, sint exhibenda, vt dicitur: Qui fecerit hæc viuet. Item, Sum misericors his, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.

Tertio: Cum autem nemo præstet perfectam obedientiam, quam Lex flagitat: quærunt anxiæ mentes quomodo amplissimæ promissiones præmiorum singulis virtutibus additæ, nobis ratæ fiant, & quomodo vitari pœnæ possint? Ad hanc quæstionem respondet Paulus 2. Corinth. 1. Omnes promissiones Dei in Christo sunt Amen, id est, ratæ ac firmæ, hoc est, verè & certò dantur propter Christum. Item. Rom. 3. Legem stabilimus, per fidem. Nam fide confugientibus ad Christum datur Spiritus sanctus, qui inchoat obedientiam congruentem cum

lege

lege DEI, quæ præmijs spiritualibus & corporalibus in hac vita & æterna ornatur, vt 1. Tim. 4 dicitur: Pietas habet promissiones præsentis & futuræ vitæ. Item, Matth. 5. Merces vestra copiosa est in cœlis.

Dantur autem præmia, in promissionibus oblata, eo ordine & modo, quem Christus in Euangelio præscribit Marc. 10. Recipient centuplum in hac vita, sed cum tribulatione, & post hanc vitam, vitam æternam, hoc est, præcipua præmia & præcipuæ pœnæ differuntur in vitam æternam.

Quartò: Discernendæ sunt promissiones in Euangelio traditæ.

Prima, summa, & maximè necessaria est promissio gratiæ & reconciliationis ac vitæ æternæ, seu bonorum spiritualium & æternorum, quæ Deus propter Christum certò & nominatim, & sine vlla conditione & exceptione promisit se daturum esse. Hæc præcipua Euangelij promissio semper rata & firma est credenti, etiam omnibus bonis corporalibus amissis. Ideoq; firmissima fide retinenda est, vt Ioh. 13. dicitur: Etiamsi occiderit me, sperabo in eum. Psal. 73. Cùm contabescunt caro mea & cor meum, tu petra cordis mei & pars mea Deus in æternum. Rom. 4. Ideo ex fide, gratis, vt firma sit promissio.

Aliæ sunt promissiones rerum corporalium necessariarum ad huius vitæ mortalis conseruationẽ, vt vitæ, bonæ valetudinis, cibi, potus, defensionis, liberatio-

vationis ex morbis, carcere, exilio, bello, peste, fœcunditatis agrorum & similium, quæ panis quotidiani appellatione continentur, Has quoq; tradidit Deus propter sex causas.

I. Vt agnoscamus Deum auctorem & conservatorem esse etiam huius vitæ corporalis, nec casu spargi bona corporalia, nec nostra tantùm diligentia ea acquiri, sed verè à Deo dari.

II. Vt Ecclesia in hac vita conservetur.

III. Vt fides & inuocatio, in petitione, & expectatione corporalium bonorum exerceantur,

IIII. Vt commonefaciant nos de Christo & promissione bonorum spiritualium.

V. Vt gratitudinem nostram Deo quotidie, in vsu bonorum corporalium declaremus.

VI. Vt bona corporalia sint adminicula nostræ vocationis & instrumenta beneficentiæ & aliarum virtutum.

Quinto: Hæ quoq; promissiones bonorum corporalium veræ & ratæ sunt sicut sonant, & certò exhibentur bona sicut promissa sunt, videlicet additis his quatuor exceptionibus.

I. Ne modus aut tempus exhibendi bona & liberationes corporales Deo à nobis præscribatur, Sed simpliciter ipsius sapientiæ & voluntati paternæ relinquatur. Ideo ij parata sit ad obedientiam voluntas nostra, si diutius nos exercere Deus velit, & liberationem certo consilio differat.

Cùm

II. Cùm promittantur bona bonis & obedientibus, non impeditur Deus his promissionibus, quò minus impios & sceleratos seuerè puniat.

III. Cum in pijs etiam & obedientibus seu verè Ecclesia multæ sordes peccatorum reliquæ sint: certo consilio Deus etiam pios & sanctos ærumnis & cruce vult exerceri: propter duodecim causas, quæ in loco de Ecclesia recitabuntur.

IIII. Non sunt rapiendæ promissiones corporales nostris consilijs sine vocatione diuina: vt filij Ephraim (1. Paral. 7.) inuadentes terram promissam sine vocatione interficiuntur. Abrahàm verò, etsi promissa ipsi erat terra, tamen nunquam eam occupauit. Dauid, etsi promissum ipsi erat regnum, tamen non rapuit regnum, donec vixit Saul, sed vocationem expectauit.

Sexto: Comminationes & pœnæ, quæ immutabili ordine peccata comitantur, sancitæ sunt à Deo propter sex causas, quæ sunt:

Iustitia Dei, cuius norma æterna & immota est punire & destruere ac delere sceleratos.

Vt in pœnis conspiciamus discrimen virtutis & vitiorum, & agnoscamus Deum bonum, iustum & virtutis amantem esse.

Vt hæ breues pœnæ corporales sint commonefactiones de æterna pœna.

Vt pœnæ nos impellant ad pœnitentiam, ad vitanda peccata & emendationem vitæ.

Vt tran-

Vt tranquillitas publica conseruetur.

Vt exemplis horribilium pœnarum deterriti alij vitent delicta, quibus pœnæ attrahuntur.

Omnibus autem comminationibus pœnarum addit Deus conditionem pœnitentiæ, qua semper vel liberatio vel mitigatio calamitatum impetratur, vt Ierem. 18. dicitur. *Si pœnitentiam egerit gens illa à malitia sua, contra quàm loquor: agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitaui, vt facerem ei.* Et ideo differt Deus pœnas, vt homines ad pœnitentiam inuitet. Sap. 11. *Dissimulas peccata hominum, vt agant pœnitentiam.*

QVARTVS LOCVS.

De Peccato, quod per legem Dei cognoscitur, accusatur & damnatur.

Quid est peccatum?

PECCATVM est quicquid pugnat cum Lege DEI, quæ æterna & immota bonitatis & rectitudinis norma est. 1. Ioh. 3. ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἀνομία, peccatum est iniquitas, seu deflexio a regula legis diuinæ, seu dissimilitudo cum lege, seu non congruentia

cum lege. Competit enim vocabulum ἀνομίας proprie peccato per se considerato, in abstracto, non concreto, quod non ἀνομία sed ἄνομον est.

Sit & altera definitio pueris nota, quæ in locis traditur.

Peccatum est defectus, vel inclinatio, vel actio, pugnans cum lege Dei, promerens iram Dei, & æternas pœnas, nisi fuerit facta remissio propter filium mediatorem.

Quæ est causa efficiens Peccati?

Non Deus, sed liberum arbitrium Diabolí & hominis. Toto enim pectore amplectenda est sententia, Deum non esse causam peccati, nec approbare peccatum, nec impellere ad peccandum, sed primi peccati causam esse liberam voluntatem Diaboli & primorum parentum, qui libere & sua sponte auerterunt se à Deo, & sapientiam, iustitiam & libertatem voluntatis, in creatione ipsis insitam, sibi & toti posteritati amiserunt, Deut. 32. Deus noster abq; vlla iniquitate rectus & iustus est. Ioh. 8. Diabolus homicida est ab initio, & in veritate non steit. Cùm mendacium loquitur, ex propriis loquitur, quia mendax est & pater mendacij, Rom. 5. Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum.

Externo-

Externorum autem peccatorum tres sunt causſæ.

I. *Errores, seu cæcitas & caligo mentis humanæ, quæ lapsum primorum parentum secuta est.*

II. *Pravæ cupiditates in voluntate & corde.*

III. *Incitatio Diaboli.*

Materia in qua, est Mens, Voluntas, Cor & potentiæ optemperantes, & omnia membra externa.

Forma, est reatus, hoc est, obligatio personæ ad iram Dei & æternam damnationem.

Fines & effectus sunt:

I. Ira Dei.
II. AEterna damnatio.
III. Mors corporis.
IIII. Omnes calamitates generis humani.
V. Tyrannis Diaboli.
VI. Concupiscentia, quæ simul est peccatum & pœna peccati.

Quæ sunt genera peccati præcipua?

Duo. Peccatum originale & actuale.

Quid est peccatum originale?

Peccatum Originis est defectus, vel inclinatio, pugnans cum lege Dei nobiscum nascens & secuta lapsum Adæ, promerens iram Dei & æternas pœnas, nisi fuerit facta remissio propter filium Dei mediatorem. *Psal. 51. Ecce in iniquitatibus conceptus sum & in peccatis concepit me mater mea.*

Rom. 3. Omnes peccauerunt & priuati sunt Gloria Dei, sicut Iob. 1. Esa. 9 totum genus humanum nominantur tenebræ, priuati & carentes luce veræ agnitionis Dei, vera iustitiæ & vitæ, quam Deus approbat. Rom. 8. Sensus carnis non obtemperat Legi Dei, ac ne quidem potest obtemperare.

1. Cor. 2. Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei, nec potest intelligere. In his testimonijs, defectus seu priuationem iustitiæ & δυναμιαν obediendi Deo, nobiscum nascentem propter quam natura filij iræ sumus, describi manifestum est.

Peccatum Actuale est Actio interior vel externa pugnans cum lege Dei, *vt in mente dubitationes Epicureæ vel Academica, & omnes falsæ opiniones de Deo, etiamsi lingua vel calamo non proferantur: in voluntate admiratio sui, neglectio & contemtus Dei, fiducia rerum carnalium, fremitus recusans placide obedire Deo in ærumnis: in corde iniusta odia, iræ, cupiditates, amor vitæ, voluptatum,*

tatum, opum, gloriæ maior quam ipsius Dei. Externæ actiones sunt blasphemi sermones, mendacia, periuria, cædes, adulteria, seditiones, furta, fraudes in contractibus, &c.

Huic actuali peccato propriè congruit vsitata definitio, sæpe ab Augustino repetita: Peccatum est cogitatum, cor cupitum, dictum vel factum contra legem Dei. Ideoq; in scholis etiam, peccatum cordis, videlicet prauas cogitationes & affectus cordis, distinguunt à peccato operis, quod dicto vel facto committitur.

Species peccatorum secundum ordinem præceptorum Decalogi rectiß. distribuuntur, vt supra in loco de lege ea enumerauí, & mediocris catalogus, Rom. 1. Gal. 5. 1. Cor. 6. & alibi recensetur.

Discerni etiam genera peccatorum actualium in peccata commissionis, & omissionis ac negligentiæ affectatæ, possunt: sicut & Iurisconsulti discernunt DOLVM, seu Crimen, seu Flagitium, videlicet factum, quo lex Dei contra conscientiam violatur: & CVLPAM Latam vel leuem, cùm vel errore iudicij, vel subitis flammis affectuum, vel desidia & negligentia peccatur.

Dic alteram Diuisionem peccati?

Veniale peccatum est defectus, vel inclina-

clinatio,, vel affectus, pugnans cum lege Dei, in renato, cui retinenti fidem & repugnanti prauis affectibus spiritu, reatus remittitur.

Sedes materiæ de Peccato in renatis et sanctis reliquo, est Rom. 7. 8. Non quod volo bonum, hoc facio: Video aliam legem in membris meis, rebellantem legi mentis meæ, et captiuum me facientem legi peccati &c. Nulla autem condemnatio est his qui in Christo Iesu, non secundum carnem ambulans, sed secundum Spiritum, & deinceps vsq; ad clausulam. Si spiritu actiones carnis mortificabitis, viuetis. 1. Iob. 1. Si dixerimus quod peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas non est in nobis.

Mortalia peccata sunt, non tantùm septē illa, quæ vulgo numerantur. Superbia, Inuidia, Ira, Accidia, Auaricia, Gula, Luxuria siue Libido quæ tamen plurimorū peccatorum actualiū sontes et scaturigines sunt: sed in non renatis omnia peccata, originalia & actualia: at in lapsis, qui antea fuerunt renati, sunt delicta contra conscientiam, seu quæ fiunt à scientibus & volentibus, propter quæ amittit homo gratiam & Spiritum sanctum, & fit reus iræ Dei & æternarū pœnarum, nisi rursus ad Deum conuertatur.

Ephe.

Eph. 5. Hoc scitote, quòd omnis fornicator aut impudicus, aut auarus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. Ne quis vos decipiat inanibus sermonibus. Propter hæc enim venit ira Dei in filios inobedientes Ezech. 33. Cùm cesserit iustus a iustitia sua & fecerit iniquitatem, morietur.

Quatuor peccata clamantia in cœlum nominant. Homicidium voluntarium Gen. 4 Sodomiam Gen. 19. Oppressionem pauperum, viduarum, &c. Deut. 15. Exod. 22 Psal. 95. Mercedem operario negatam Exod. 24. Iacob. 5.

Nouem modi, quibus communicamus peccatis alienis, hoc tristicho comprehensi sunt:
Inquinat alterius vitijs se, qui malè sanis
Consulit, assentit, mandat palpatúe, receptat.
Participatúe, silet, non obstat, non manifestat.

Peccatum in Spiritum sanctum est vel veritatem agnitam petulanter oppugnare: vel opera, quæ certò apparet spiritu Dei facta esse, odio Pharisaico tribuere Beelzebub, & dicere Diaboli opera esse: vel desperare, hoc est, adimere Deo laudem misericordiæ seu gratiæ exuberantis supra peccatum.

Alij sex species recitant:
Pneumatis est hostis, præsumens, spem q. relinquens

Impugnans verum, donis fratris malus osor,
Obduransq; animum, simul ac spernens μετάνοιαν.

Sed nos de peccato irremissibili statuamus, à posteriori iudicandum esse. & Quantacunq; sint nostra peccata, sciamus mandatum Dei esse, vt conuersi credamus, omnia peccata nobis remitti, & promissionem Gratiæ vniuersalem ac gratuitam esse. *Matth. 11. Venite ad me omnes. Rom. 5. Gratia exuberat supra peccatum. Ioh. 3. Omnis qui credit in Filium, habet vitam æternam.*

QVINTVS LOCVS.

De Euangelio seu promssione remissionis peccatorum propter Christum & Fide iustificante.

Quid est Euangelion?

EVangelium est promissio de Christo: seu, doctrina non natura nota, sed ex arcano consilio Diuinitatis per Filium prolata, in qua Deus immensa misericordia propter Christum Filium su-

um suum Gratis promittit remissionem peccatorum, iusticiam, Spiritum sanctum & vitam æternã, omnibus agentibus pœnitentiam, & fide hæc promissa bona amplectentibus.

Summa autem Euangelij est hoc dictum Christi: Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

Vel Rom 3 Iustificamur gratis Dei gratia, per redemtionem in Christo Iesu, quem proposuit Deus propiciatorium per fidem in sanguine eius, &c.

Quod est discrimen Legis & Euangelij?

Tria sunt præcipua & illustria discrimina.

Primum: Lex est natura nota, *vt pote, insita mentibus humanis in prima creatione, quæ etiã post lapsum non prorsus extincta est Rom. 1. 2.*

Euangelion non est natura notum, sed à Filio Dei reuelatum est, Iohan. 1. Ephe. 1. 3. Rom. 16. Gen. 3.

Secundum: A promissionibus Lex promittit iusticiam & vitam, sed cum conditione perfectæ obedientiæ, Rom. 10. Qui fecerit hæc, viuet in eis.

Euangelion vero promittit remissionem peccatorum, iusticiam & vitam æternam, Gratis, propter solum Christum, non propter nostram obedientiam erga Legem, Rom. 3. 4. 10.

Tertium ab effectibus: Lex neminem iustificat, neminem liberat à peccato, neminem saluat, sed tantùm accusat, monstrat & auget peccatum & damnat omnes homines propter peccatum.

Deut. 17. Maledictus omnis, &c. Rom. 3. 4 5. 8. Gal 3. 1. Cor. 15.

Euangelion verò est potentia Dei ad salutem omni credenti, & Gratis, propter Christum donat credentibus remissionem peccatorum, iusticiam & vitam æternam, Rom. 1. 3.

Quod est discrimen veteris & noui Testamenti?

Idem ferè quod Legis & Euangelij.

Quid est nouum Testamentum?

Nouum Testamentum planè idem est quod Euangelion, seu promissio remissionis peccatorum, gratiæ Dei, Spi-

ritus sancti, & æternæ salutis, propter Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, gratis credentibus donandæ. Matth. 26. Galat. 3. Ebre. 9. 2. Cor. 3.

Quid est vetus Testamentum?

Vetus Testamentum propriè est promulgatio legis Mosaicæ, & promissio terræ Canaan, & certæ politiæ ac defensionis, à Deo facta Israelitis seruantibus legem: cui cæremonias & sacrificia Deus adiunxit, vt essent Typi personæ, sacrificij, & beneficiorum Christi, propter quem solũ credentes omnibus temporibus remissionem peccatorum & æternam salutem cosecuti sunt.

Quod est discrimen Spiritus & Literæ?

Spiritus significat Christum ipsum, seu Spiritum Christi sanctum, qui per ministerium Euangelij lucem veræ agnitionis Dei, veram consolationem, iustitiam & vitam in cordibus accendit.

Litera significat Legem Mosaicam literis scriptã, in tabulis lapideis, & om-

nem obedientiam seu conatum faciendi opera Legis cæremonialia vel moralia, sine Spiritu sancto, seu sine vera in Christum fide per Spiritum sanctum accensa, 2 Cor. 3. Rom 2 7.

Hæc doctrina de discrimine Legis & Euangelij lumen est in vniuersa Ecclesiæ doctrina necessarium ad veram agnitionem Dei, & beneficiorum Christi, ad veram inuocationem Dei, ad fidem, ad veros cultus Deo præstandos, ad veram consolationem animorum & æternam salutem. Et est velut norma ac Regula omnes controuersias de Iustificatione & alijs grauissimis articulis præcipuè gubernans ac dyrdicans. Ideo diligentissimè in animorum penetralibus hæc doctrina de discrimine Legis & Euangelij infigenda est, cui tantum tribuit Lutherus, vt scripserit, eum perfectum Theologum esse, qui in docendo & in doloribus conscientiæ, Legem ab Euangelio accurate discernere possit.

Extructa sunt autem hæc discrimina ex dictis, Ioh. 1. Lex per Mosen data est, Gratia & Veritas per Iesum Christum facta est. Deum nemo vidit vnquam, Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.

Rom. 3. Nunc sine Lege iustitia Dei manifestata est, testificata per Legem & Prophetas, Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi, in omnes, & super omnes, qui credunt, &c. Lege totam illam partem capitis tertij.

Rom.

Rom. 4. *Si ex Lege est hæreditas, aboletur promissio. Lex enim iram operatur. Ideo ex fide, gratis, vt firma sit promissio.*

Rom. 8. *Cùm impossibile esset Legi iustificare, eò quod non seruabatur à carne, misit Deus Filium suum in similitudine carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustitia Legis impleretur in nobis.*

Rom. 10 *Moses describit iustitiam Legis, quòd qui fecerit eam homo, victurus sit per eam. Cæterum quæ ex fide est iustitia sic loquitur, &c.*

Gal. 3. *Totum caput & præcipue hæc sententia: Si ex lege est hæreditas, non iam est ex promissione: atqui Abrahæ per promissionem donauit Deus. Quid igitur lex?*

Ephe. 3. *Euangelium absconditum est à seculis in Deo, qui omnia condidit per Iesum Christũ, per quem audemus accedere cum fiducia per fidem illius.*

Phil. 3. *Omnia habeo pro damno, vt Christum lucrifaciam, vt reperiar in illo non habens meam iustitiam ex lege, sed eam, quæ per fidem est Christi.*

Gen. 12. *In semine tuo benedicentur omnes gentes. Non dicit in seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in vno, & in semine tuo, qui est Christus. At maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis. Gal. 3.*

Ierem. 31. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam*

feriam cum domo Israel fœdus nouum, &c. Confer Epistolæ ad Hebræos caput octauum & nonum.

Hæc testimonia quæ recitaui, fundamentum continent doctrinæ de discrimine Legis & Euangelij. Ideo ab autoribus diligentissimè considerandæ & euoluendæ sunt.

Quod est discrimen inter Iusticiam Legis & Euangelij?

Lex promittit remissionem peccatorum, iusticiam & vitam æternam, sed simul flagitat perfectam obedientiam tanquam caussam. Ideo iusticia Legis est vel perfecta omnium virium obedientia erga totam legem Dei, expers omnis peccati, qualis in nullo hominũ, solo Christo excepto, extitit: vel est qualiscunq; obedientia externorum membrorum, præstans externa opera, quæ lex Dei flagitat, & nunquam satisfacit legi Dei.

Euangelium verò GRATIS promittit remissionem peccatorum, iusticiam & vitam æternã, non propter nostram obedientiam erga Legem: sed propter solum Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, quem sola fide amplectimur.

Quid

Quid igitur est Iusticia Euangelij, seu iustificatio hominis coram Deo?

Iusticia Christiana est remissio peccatorum & imputatio iusticiæ Christi, & acceptatio ad vitam æternam gratuita, non propter vllas virtutes aut opera nostra, sed propter solum Christum mediatorẽ donata, & fide apprehensa.

Quid est Gratia Dei?

Gratia est misericordia Dei gratuita, propter Filium mediatorem promissa, seu gratuita remissio peccatorum propter Christum mediatorem.

Quomodo iustificatur Homo coram Deo?

Gratis, non propter vlla propria opera aut merita, sed tantùm propter vnicum mediatorem Iesum Christum, qui pro nobis victima & propiciator factus est, consequitur Homo in vera conuersione remissionem peccatorum, & fit iustus, hoc est, Deo placens & acceptus, propter Christũ iusticia imputata,

& fit hæres vitæ æternæ, cum certò credit, hæc bona sibi à Deo propter Filium donari.

Quid est fides iustificans?

Fides est noticia personæ ac beneficiorũ Christi, ac totius doctrinæ à Deo traditæ: assensus, quo amplectimur totam doctrinam, & in hac promissionem gratuitæ reconciliationis, seu imputationis iusticiæ propter Christum donandæ: & fiducia in Christo mediatore iuxta promissionem acquiescens, & certò statuens sibi peccata remitti, se Deo placere, se recipi & exaudiri propter solum Christum, Gratis, non propter propriam dignitatem.

Quomodo intelligenda est hæc Propositio, Sola Fide sumus iusti?

Correlatiuè intelligenda est, videlicet, quòd propter solum Filium Dei Dominum nostrũ Iesum Christum accipiamus remissionem peccatorum, iusticiam, & vitam æternam Gratis non propter nostra merita. Ideo

Ideo autem hac forma verborum (Fide iustificamur) vtitur scriptura, vt vtrunq; doceat: Quæsit caussa seu meritum iustificationis, seu quæ sint beneficia Christi, videlicet, quod per & propter solum Christum donetur nobis remissio peccatorum, iusticia & vita æterna. Deinde, quomodo nobis applicari & ad nos transferri debeant, videlicet Sola Fide amplectente promissionem & in Christo acquiescente.

Quid excludunt hæ Particulæ, Gratis, sine Lege, sine operibus Legis, sola fide?

Non excludunt meritum Christi, nec nostram pœnitentiam, nec reliqua opera aut virtutes, ne adsint fidei aut sequantur: sed adimunt cæteris virtutibus seu operibus meritum seu caussam remissionis peccatorum, & transferunt caussam in solum Christum mediatorem fide apprehensum.

Propter quas caussas necesse est retineri particulas Exclusiuas Gratis, sola fide, sine operibus legis?

I. Quia non est aliud medium, quo promissionem Gratiæ & Christum agnoscere & apprehendere possumus, nisi sola fides

II Vt Christo debitus & proprius honos tribuatur, videlicet, Quòd ipsius obedientia sola sit meritum remissionis peccatorũ, iusticiæ & vitæ æternæ nobis donandæ, & quod nostra opera non sint meritũ, propter quod recipiamur.

III Vt conscientiæ habeant certam & firmam consolationem, nititur promissio gratiæ solo Filio Dei & non nostris meritis, ideo dicitur: Sola Fide, vt cor certo statuat, Deum nobis propitium esse propter Christum Hanc caussam Paulus Roman. 4. recitat: Ideo ex Fide Gratis, vt sit firma promissio.

IIII. Vt illustrius sit discrimen Legis & Euangelij.

V. Vt vera inuocatio præstari possit, quam necesse est niti solo mediatore filio Dei, non nostris virtutibus.

[illegible] iustificatione Sola Fides tantùm ratione principionem sequuntur. deinde verò post primam conuer[illegible]u iustificationem, statuendum est nos partim

tim fide partim propter nostra opera, seu propter Fidem, Spem & Charitatem coniunctim iustos esse & Deo placere?

In principio, medio & fine, semper statuendum est, Nos propter solum Christum mediatorem fide iustos esse, & Deo placere, & hæredes esse vitæ æternæ, non propter vlla nostra opera aut virtutes: vt prolixe disputat Paulus Gal. 3. Non in seminibus tanquam in multis, sed tanquam in vno, & in semine tuo, qui est Christus.

Rom. 5. Iustificati fide pacem habemus apud Deum per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem & accessum habemus, fide in gratiam hanc, in qua stamus, id est, deinceps quoq; certo placemus Deo illa ipsa acceptatione seu imputatione, qua propter Filium accepti sumus, etiamsi nondum totam massam peccati perfectè deposuimus.

Abacuc. 2. Iustus fide sua viuet.

Nec potest fides niti duabus rebus, Christo & nostris operibus. Alioqui prorsus incerta fieret, nec vllam firmam consolationem adferret Rom. 4. Quia semper manent etiam in sanctis peccata in hac vita, pro quibus orant: Remitte nobis debita nostra. Ideo Christus est sacerdos in æternum pro nobis intercedens, & suam iusticiam nobis applicans, nec est in alquo alio salus.

Rom. 5. Quantò magis iustificati seruabimur per eum gloriantes in Deo, per Dominum nostrum

Iesum Christum, id est, confidentes propter mediatorem, & ipsi hanc gloriam tribuentes, quòd propter eum, donemur vita æterna.

Rom. 6. Non estis sub lege, sed sub gratia, id est, quanquam manent reliquiæ peccati, tamen Lex iam non condemnat vos, sed recepti estis in gratiam & placetis Deo propter mediatorem.

Iohan. 11. Ego vitam æternam do eis.

Rom. 8. Nulla nunc condemnatio est his, qui in Christo Iesu ambulant.

Rom. 4. Credenti imputatur fides sine operibus, Col. 2. In ipso consummati estis. Quasi dicat, non in vestra mundicie, Rom. 6. Donũ Dei est vita æterna.

Quod est discrimen inter doctrinam Euangelij in articulo iustificationis, & falsam Papistarum doctrinam?

Tria sunt præcipua discrimina.

I. Papistæ docent hominem mereri remissionem peccatorum, & esse iustum, non propter solum Christum, sola fide, sed etiam bonis operibus, seu propriis virtutibus congruentibus cum lege Dei, item, operibus Monasticis, Missis, Ieiunijs.

II. Cum nemo sciat an satis habeat bonorum operum, docent semper dubitandum esse, an habeamus remissionem peccatorum, & an simus in gratia.

III. De-

III. *Docent hominem in hac vita posse Legi Dei satisfacere, & hac Legis implctione iustum esse, & vitam æternam mereri.*

Contra Euangelion docet:

I. *Remissionem peccatorum donari Gratis, propter solum Christum mediatorem, non propter nostra opera aut merita.*

II. *Non esse manendum in dubitatione, sed omnes, qui in delictis contra conscientiam, seu sine fide in Christum viuunt, debere certò statuere, se Deo displicere, & reos esse iræ Dei & æternarum pœnarum, nisi ad Deum conuertantur. Contrà omnes, qui sentiunt pauores iræ Dei, & cupiunt conuerti ad Deum, & se emendare, debere certò statuere, sibi remitti peccata, se in gratia esse, & Deo placere propter Christum mediatorem, vt expressè dicitur in Symbolo: Credo remissionem peccatorum.*

III. *Hominem non posse in hac vita Legi Dei satisfacere, vt Rom. 7. & 8. clarè dicitur: sed iustitiam & vitam æternam donari credentibus Gratis, propter Christum.*

Quod est discrimen inter Iustificationem, Regenerationem, & Renouationem?

Iustificatio est remissio peccatorum, seu absolutio à peccato & æterna morte & reconciliatio cum Deo, qua persona coram Deo iusta seu Deo placens & accepta & vitæ æternæ hæres est propter Christum mediatorem.

Regeneratio est actio Spiritus sancti, qua per verbum Dei viuentis & baptismum, ex filio iræ & mortis, generat Filium Dei & hæredem vitæ æternæ.

Renouatio est actio Spiritus sancti, qua in iustificato habitans, veterem hominem seu peccatum, *in mente caliginem & dubitationes de Deo, in voluntate vacuitatem timoris & amoris Dei & omnes prauas inclinationes: in corde incendia seu furias affectuum vitiosorum expurgare & abolere incipit*, & nouum hominem seu Dei imaginem, per peccatum amissam restituit & renouat, *accendens in mente lucem veræ noticiæ Dei, in voluntate & corde nouam iusticiam, vitam & lætam obedientiam erga omnia mandata Dei, & relatam ad hunc finem, vt Deus celebretur.*

Ex his definitionibus apparet, Regenerationem, *etsi naturæ iustificationem & renouationem proprie significat: tamen remissionem peccatorum sæpe simul complecti*, & velut totum

esse

esse, complectens duas partes, iustificationem & Renouationē naturæ per Spiritum sanctum, quæ fons est Nouæ obedientiæ & operū bonorum.

Quomodo fit Regeneratio hominis?

Omnes homines carnali generatione nascuntur polluti peccato & filij iræ ac æternæ damnationis. Vt igitur Filij Dei hoc est, Deo placentes & hæredes vitæ æternæ fiant, necesse est eos ex Deo renasci, seu per verbum & Spiritum sanctum regenerari. Regenerantur autem, cùm in vera conuersione propter Filium Dei remissionem peccatorum in Euangelio promissam fide accipiunt, & Deo reconciliati in locum filiorum & hæredum regni cœlestis adoptantur, & donantur Spiritu sancto, qui reliquias peccati nobiscum natas paulatim expurgat & nouam lucem & iusticiam, ac vitam in cordibus credentium accendit.

SEXTVS LOCVS.

DE NOVA OBEDIENTIA SEV BONIS OPERIBVS RENATORVM.

Quid est noua obedientia?

NOua obedientia est prælucente vera agnitione Christi & fide vitare omnia delicta Deo displicentia, & non solùm externis actionibus, sed etiam voluntatis & cordis affectibus obedire præceptis Dei, hoc fine, vt Deus honore afficiatur, hoc est, vt testemur hunc verè esse Deum, cui obedientiam præstamus.

Sunt autem verè Synonyma vocabula: Noua obedientia, Cultus Dei, Bona opera, virtus, bonum propositũ, Bona conscientia, Sacrificium Laudis, Iusticia inhærés. Inchoata obedientia, Mortificatio actionum carnis, &c.

Quid sunt bona opera?

Bona opera, seu cultus Dei, sunt à Deo mandatæ actiones mentis, voluntatis & externorum membrorum, excitatæ per Spiritum sanctum, & factæ in fide, hoc fine, vt Deo obedientia & honos præstetur.

Virtus est obedientia erga Deum iuxta ipsius verbum.

Bonum propositum seu προαίρεσις est

firmum

firmum decretum seu constans, & perpetua voluntas, non amplius consultò & sponte peccandi, sed libenter & promptè Deo obediendi.

Bona conscientia est noticia legis Dei, & iudicium in mentibus nostris, quo rectè facta, hoc est, cum lege Dei congruentia, approbamus, & nos rectè fecisse, & propositum non delinquendi consultò & sponte aduersus legem Dei, habere scimus. Quam scientiam ordine diuinitus sancito sequitur tranquillitas cordis, & spes auxilij & protectionis diuinæ, 1 Tim. 1. Milita bonã militiam retinens fidem & bonam conscientiam.

Sacrificium Laudis seu Eucharisticum, est opus à Deo mandatum, quod fit in nobis prælucente fide in Christum, & refertur ad hunc finem, vt Deus honore afficiatur, hoc est, vt testemur hunc verè esse Deum, quem sic colimus, nec est precium pro peccato nec meretur facienti vel alys remissionem peccatorum, sed est testificatio, quòd sit Deus, & testimonium obedientiæ, seu gratiarum actionis. Talia sacrificia sunt omnia bona opera & afflictiones piorum. 1. Pet 2. Psal. 49. Psal. 50. Psal. 106. Rom. 12 Rom. 15.

Estnè Noua obedientia in renatis necessaria? Idio

Ideo gratuita Dei misericordia nobis remittitur peccatum, & per baptismum in nobis submergi & mortificari cœpit, & donati sumus Spiritu sancto, vt deinceps non amplius peccemus, sed in nouitate vitæ, hoc est, noua luce & iusticia & obedientia erga omnia mandata Dei viuamus, Roman. 6. 7. 8.

Deinde ordo sapientiæ & iusticiæ diuinæ æternus & immutabilis est, vt Homines à Deo creati, & per Filium Dei redempti Deo obediant, & peccata cum voluntate Dei pugnantia vitent. Rom 8 Debitores sumus, Ephe. 2. Ipsius opus sumus, conditi ad bona opera.

Tertiò, mandata Dei seueriſſima vbiq; repetuntur. *Iohan. 9. Noli amplius peccare. Iohan. 15. Hoc est mandatum meum, vt diligatis vos inuicem Rom. 6. Non regnet peccatum in mortali corpore vestro, vt obediatis illi in concupiscentijs eius, sed præbete membra vestra organa iusticiæ Deo. Item: Liberati estis à peccato, & serui facti iusticiæ. Col. 3. Ephe. 4. 5. 6. 1. Timoth. 1. Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conscientiam, 1. Thess. 4. Hæc est voluntas Dei, &c.*

Plures causas postea in loco finium recitabimus.

Quæ

Quæ sunt species bonorum operum seu partes nouæ obedientiæ?

Species bonorum operum, seu cultuum Dei, iuxta seriem præceptorum Decalogi commodissimè distribui possunt.

Vera agnitio Dei iuxta Euangelion, verus Timor Dei, vera fiducia misericordiæ promissæ propter Christum mediatorem, Dilectio Dei, Spes vitæ æternæ, Patientia, Humilitas, inuocatio Dei facta in spiritu & veritate.

Iusticia vniuersalis, obedientia erga leges & magistratus, Pietas erga parentes, Iusticia particularis, Beneficentia, Misericordia, Castitas, Veritas, Sedulitas diligenter & fideliter faciens suæ vocationis officia, &c. vt supra in loco de Lege catalogum virtutum adiunctis definitionibus recensuimus,

Quod est discrimen inter virtutes seu bona opera Ethnicorum & Christianorum?

Quatuor sunt discrimina.

Primum, multæ sunt propriæ Christianorum vir-

tutes Ethnicis ignotæ, vt Fides Christiana, fiducia misericordiæ seu gratiæ Dei propter Christum promissæ, vera inuocatio Dei, Spes vitæ æternæ, & cæteræ in prima Decalogi Tabula expositæ: quarum nequidem mentionem faciunt Cicero in officijs, & Aristoteles in Ethicis, ex professo virtutum doctrinam explicantes.

Deinde, causis efficientibus differunt. Nam virtutes renatorum, non solis humanis seu liberi arbitrij viribus efficiuntur, vt Ethnicæ: sed à spiritu Dei sancto per verbum accenduntur & consummantur.

Tertiò, causa formali, Bona opera Christianorum sunt veri & serij motus cordis per Spiritum sanctum accensi, quibus vera agnitio Christi & Fides, sine qua impossibile est Deo placere, prælucet. Bona opera seu virtutes Ethnicæ, sunt tantùm externi gestus seu gubernatio locomotiuæ, sine spirituali motu cordis & sine fide.

Quartò, causis finalibus. Nam Christiani bona opera faciunt & Deo obediunt, vt Dei gloriam illustrent. Ethnici & horum similes Pharisæi & Hypocritæ, ostentatione vel aucupio gloriæ popularis aut potentiæ, & metu infamiæ & pœnarum virtutis officia colunt.

Qui sunt gradus bonorum operum seu cultuum Dei?

Tres sunt gradus præcipui.

Primus

Primus & summus gradus, & velut Anima & vita reliquorum bonorum operum, est verus Timor Dei, & Fides in Christū, ac obedientia cordis interior, *quam Deus in primo præcepto flagitat, quam vnico veræ pietatis nomine vulgò appellare solemus.*

Secundus sunt externa honesta opera moralia, *quæ in secunda Decalogi Tabula præcipiuntur, seu officia iusticiæ & dilectionis erga proximum.*

Tertius gradus sunt Cæremoniæ & sacrificia, *quæ non placent Deo, nec sunt cultus Dei per seſe, nisi præluceat verus Timor Dei & Fides ac obedientia moralis.*

Quæ sunt causſæ efficientes, seu, Quomodo fieri possunt bona opera?

Tres sunt causſæ.

I. Verbum Dei docens quæ opera Deo placeant, & fides in Christum.

II. Spiritus sanctus accendens in mente lucem veræ agnitionis Dei & veræ fidei, & cogitationem præceptorum diuinorū, deinde impellens & adiuuans

voluntā-

voluntatem, vt optemperet præceptis diuinis, & iuxta ea regat actiones externorum membrorum Gal. 5. Fructus spiritus sunt Fides, dilectio, &c. Rom 8. Qui spiritu Dei aguntur hi sunt Filij Dei.

III. Mens & voluntas humana renata per Spiritum sanctum, non repugnans Spiritui sancto, & agnita sua imbecillitate petens à Deo auxilium & gubernationem: & cordis ac externorum membrorum actiones regens, vt congruant cum voluntate Dei.

Quæ est caussa Formalis, seu, Quomodo placent Deo bona opera?

Opera fiunt bona & Deo placentia per fidem in Christum. Id his quatuor articulis declarandum est.

I. Persona quæ facit bona opera, statuat se iustam esse, & Deo placere Gratis, propter Christum fide.

II. Agnoscat & deploret multiplicia peccata adhuc in nobis hærentia, *vt caliginem de Deo, dubitationes, prauas inclinationes, securi-*

securitatem, superbiam, admirationē sui &c. quæ impediunt, quo minus Legi Dei possimus satisfacere.

III. Et tamen statuat Dei voluntatem æternā & immotam esse, vt ei in bonis operibus seruiamus, & *nouam obedientiam cum ipsius lege congruentem inchoemus.*

IIII. Sciat hanc inchoatam obedientiam placere Deo, non propter propriam dignitatē, sed propter Christum mediatorem, vt 1 Pet 2. dicitur: Offerte hostias spirituales, acceptas Deo per Christum.

Quæ sunt causſæ finales? seu, cur facienda sunt bona opera?

Nequaquam eo fine facienda sunt bona opera, vt mereamur remissionem peccatorum, Iusticiam & salutem æternam. Nam hæc bona propter solius Filij Dei meritum, credentibus Gratis donantur.

Sed alij sunt veri fines?

I. *Gloria Dei, 1. Cor. 10. Omnia ad gloriam Dei facite: Matth. 5. Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, & glorificetur Pater vester cœlestis.*

II. Vt debitam obedientiam & hono-

rem Deo præstemus. *Nam ordo iusticiæ diuinæ immutabilis est, vt creatura rationalis Deo obtemperet.* Rom. 8. *Debitores sumus, &c.*

III. Vt bona opera sint fructus iusticiæ & testimonia nostræ fidei & conuersionis ad Deum, 2. Pet. 1.

IIII. Vt proximo, officijs iusticiæ, dilectionis, beneficentiæ, misericordiæ, &c. seruiamus & prosimus, Tit. 3. *Discant & nostri bonis operibus præesse ad necessarios vsus, ne sint infrugiferi.*

V. Vt bonis nostris operibus impios ad veram pœnitentiam, timorem Dei, fidem, &c. inuitemus, 1. Pet. 3. *Vt qui non obtemperant verbo, per eorum conuersationem sine verbo lucrifiant.*

VI. Vt retineamus gratiam Dei, Spiritum sanctum & hæreditatem regni cœlorum. Nam hæc bona per mala opera seu peccata contra conscientiã perduntur, 1. Cor. 6. *Nec scortatores, nec adulteri, &c. regnum Dei possidebunt.* Rom. 8. *Si secundum carnem vixeritis, morietmini.*

VII. Vt pœnæ præsentes & æternæ vitentur. *Nam mala opera Deus regulariter etiam in hac vita punit,* Iob. 9. *Verebar omnia opera mea, sciens Domine quòd non parcis delinquenti.*

Vt

VIII. Vt consequamur præmia spiritualia, & corporalia, præsentia & æterna, 1. Tim. 4. *Pietas promissiones habet præsentis & æternæ vitæ.*

SEPTIMVS LOCVS.

De Sacramentis.

Quid est Sacramentum?

SAcramentum est actio sacra à Deo instituta, constans verbo & administratione elementi integri & additæ promissioni, quæ est Euãgelij propria, vt promissionẽ gratiæ singulis applicet, & fidẽ in viuentibus obsignet & confirmet

Quot sunt Sacramenta noui Testamenti? Duo.

Baptismus & Cœna Domini.

Quid est Baptismus?

Baptismus est actio seu cæremonia à Deo instituta, continens mersionem hominis in aquam, & integrã pronunciationem verborum. Ego baptizo te in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti quæ testatur baptizatum à Deo recipi, et donari Spiritu sancto & acceptari ad hæreditatem vitæ æternæ. Quæ

Quæ est sententia verborum: Ego baptizo te in nomine patris, & Filij, & Spiritus sancti?

Ego (inquit minister) mergo siue abluo te aqua, & inuoco super te verum Deum, qui est æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, & Filius ipsi coæternus, & Spiritus sanctus, & testificor, te ab hoc vero Deo recipi, & tibi peccata remitti propter Christum, qui abluit te hoc baptismo, vt testetur, tua peccata ipsius sanguine abluta esse, & sanctificat te spiritu suo ad iusticiam & vitã æternã. Quare tu vicissim hunc vnum verũ Deum agnosces, inuocabis & celebrabis.

Suntnè infantes baptizandi?

Sunt baptizandi. Quia ad ipsos pertinet promissio salutis, Talium est regnum cœlorum. Non est autem salus extra Ecclesiam Ioh 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum Dei. Ergo necesse est infantes per baptismũ regenerari & inseri Ecclesiæ. Est autem Christus efficax

in

in infantibus per baptismum, & operatur in eis fidem & alios motus pro ipsorum modo.

De cœna Domini.

Quid est cœna Domini?

SAcramentum altaris est verum corpus & verus sanguis Domini nostri Iesu Christi, nobis Christianis ad comedendum & bibendum à Christo ipso institutum. Vel:

Cœna Domini est actio sacra, à Filio Dei instituta, in qua sumpto pane & vino, sumitur verũ corpus & verus sanguis Domini nostri Iesu Christi, vt hoc pignore accipientes commonefacti de promissione Euangelij propria fidem confirment & obsignent.

Ad quid instituta est cœna Domini?

Primus & principalis finis est, Confirmatio fidei in conuersis. Nam Sacramenta seu signa visibilia, ideo addita sunt promissioni remissionis peccatorum, iusticiæ, & vitæ æternæ, vt nos commonefaciant de promissione, & sint

testimonia seu sigilla promissionis, vt singuli promissionem sibi applicent per fidem in vero vsu sacramenti.

II. Κοινωνία & vnio cum Christo arctissima

III. Gratiarum actio pro omnibus beneficijs Christi.

IIII. Est symbolum seu nota confessionis & doctrinæ.

V. Est neruus publici ministerij.

VI. Commonefacit de mutua dilectione.

Pueri veteres versiculos meminerint: Inflammat, meminit, sustentat, roborat, auget, Cœna, spem purgat, reficit, vitam dat & vnit. Confirmatq; fidem, minuit fomitemq; remittit.

Qui sunt præcipui abusus Cœnæ Domini apud Papistas.

Primùm mutilant Sacramentum & alteram speciem laicis adimunt contra expressa verba institutionis Christi.

Secundò: Fingunt se ipso opere consequi remissionem peccatorum, seu Sacramenta nouæ legis conferre gratiam non ponentibus obicem.

Tertiò: Mutant Sacramenta in alios vsus diuersos ab

for ab institutione, vt ad circumgestationem & adorationem: cùm tamen nulla res extra vsum à Deo ordinatum, sit Sacramentum.

Quartò: Transformant Cœnam Domini in sacrificium, quo fingunt se mereri remissionem peccatorum sibi & aliis ex opere operato. Contra firmissimè statuendum est, Christum vno sacrificio in arce crucis facto, meruisse toti Ecclesiæ remissionem peccatorum, quæ sola fide accipiatur.

Quintò: Transferunt Cœnam Domini ad mortuos ex purgatorio liberandos.

Sexto: Aliqui nunc disputant Missam esse applicationem sacrificij Christi: quam tamen, sciendum est, fieri propria fide, non propter opus alienum. Ex his erroribus discrimen inter Missam papisticam & nostrarum Ecclesiarum facilè intelligi potest.

Quid est Sacrificium?

Sacrificium in genere est cæremonia vel opus nostrum, quo Deo tribuimus honorem proprium diuinitatis, seu quo testamur hunc verè esse Deum quem sic colimus.

Quæ sunt species Sacrificiorum?

Alia sunt Typica seu imagines: Alia sunt non vmbræ sed res, & hæc sunt duplicia. Vnum propiciatorium: Alia sunt εὐχαριστικα.

Quid est propiciatorium sacrificium?

Est opus quod placat iram Dei aduersus peccatum, & reddit Deum propicium, & meretur alijs remissionem peccatorum, iusticiam, & vitam æternam. Tale est vnicum sacrificiũ Christi, *videlicet vniuersa obedientia Christi, in tota vita, in omnibus actionibus, doloribus & morte.*

Quid est Sacerdos?

Sacerdos in genere est persona à Deo ordinata, vt doceat Euangelion, & oret pro alijs, habens promissionem, quòd exaudiatur, & offerat sacrificia, quæ Deus instituit.

Quid est summus Sacerdos?

Summus Sacerdos seu Christus est persona immediatè à Deo vocata, & vncta plenitudine Spiritus sancti, vt Euangelion proferat ex arcano sinu æterni patris, & deprecetur pro nobis, habens

promissi-

promissionem, quòd certò exaudiatur, & offerat sacrificiū, videlicet seipsum, quo sacrificio meretur toti Ecclesiæ remissionem peccatorum, iusticiam & vitam æternam.

Quid est εὐχαριστικὸν Sacrificium?

Definitio supra in loco de bonis operibus recitata est.

OCTAVVS LOCVS.

De Pœnitentia.

QVi est repetitio, & applicatio, seu praxis doctrinæ de Peccato, Lege, & ira Dei aduersus peccatum: de remissione peccatorū propter Christum gratis in Euangelio credentibus promissa: & de fructibus fidei, seu bonis operibus.

Quid est Pœnitentia?

Pœnitentia seu Conuersio ad Deum, est Contritio, Fides & noua obedi-

entia, seu est seriò expauescere agnitione iræ Dei aduersus sua peccata, & dolere ob admissa peccata, & fide confugere ad misericord. à Dei, propter Christum promissam, & certò statuere sibi propter Christum peccata verè remitti, & prælucente hac fide, deinceps non amplius contra conscientiam peccare, sed omnia vitæ consilia & actiones ita regere, vt cum voluntate & verbo Dei congruant.

Quæ sunt partes Pœnitentiæ, seu conuersionis ad Deum?

Tres sunt.

I. Contritio, quæ est seriò expauescere conspectu iræ Dei aduersus peccata per legem agnita, & dolere quòd Deum offenderimus.

II. Fides agnoscens placatam esse iram Dei aduersus nostra peccata, propter Christum pro nobis passum, mortuum & resuscitatum, & certò statuens sibi remitti peccata, & se placere Deo propter Christum.

III. Noua obedientia, quæ est prælucente fide in Christum obedire Deo

mand.

luxta omnia ipsius mandata, hoc fine, vt Deus honore afficiatur & celebretur.

Quæ causſæ ſunt, quibus ad Pœnitentiam ſeriò agendam ſinguli exuſcitari & impelli debent?

I. Mandatum Dei ſeueriſſimum.

Matth. 3, 4. Agite Pœnitentiam. Ioel. 2. Conuertimini ad me Ezech. 20. 36. Diſſ licebitu vobu.

II. AEterna ſalus agentibus, pœnitentiam & Euangelio credentibus promiſſa.

III. Iuramentum Dei: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat.

IIII. Peccata multiplicia, in mente, voluntate, & corde etiam renatorum & ſanctorum hærentia, quibus aſſidua pœnitentia & mortificatione opus eſt, vt omnes ſancti quotidie orant: Remitte nobis peccata noſtra, Pſal 32.

V. Calamitates priuatæ & publicæ, Mors horribilis, quæ totum genus humum deuorat, & omnibus momentis impendet, morbi, bella, incendia, fames, excidia vrbium & gentium, &c. Quæ ſunt aſſiduæ conciones de

ingenti ira Dei aduersus peccatum, & pœnitentia de peccatis seriò agenda.

VI. Mors filij Dei, quæ omnium maximè illustre testimonium est horrendæ iræ Dei aduersus peccatum, quæ nulla ratione alia placari potuit.

VII. Aduentus Filij Dei ad iudicium singulis horis expectandum.

VIII. AEterna damnatio omnibus, non in hac vita ad Deum conuersis, proposita Lucæ 13. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis, Rom. 2. Impœnitenti corde cumulas tibi ipsi iram in die iræ & manifestationis iusti iudicij Dei, &c.

Quæ sunt causæ efficientes Contritionem, seu Pœnitentiam de peccato, quæ toto tempore vitæ Fidelium, quotidie exercenda est.

Quatuor sunt præcipuæ.

I. Lex Dei docens quid & quantum malum sit peccatum in nobis hærens, & denuncians horrendam iram Dei, & æternas pœnas omnibus peccato pollutis, Rom. 3. Peccatum non cognoui,

nisi

nisi per legem. Gal. 3. Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in lege.

II. Spiritus sanctus per prædicationem Legis accendens in mente agnitionem peccati & iræ Dei, & incutiens voluntati & cordi serios dolores, propter admissa peccata. Ioh. 16. Spiritus sanctus arguet mundum de peccato, Iere. 31. Postquam conuertisti me Domine, egi pœnitentiã, confusus sum & erubui.

Thren. 5 Conuerte me Domine & conuertar.

III. Omnes hominũ calamitates, mors, morbi, bella, &c. quæ sunt in mundo perpetuæ conciones pœnitentiæ. Ose. 5. 6. *In tribulatione sua mane consurgent ad me, & dicent: Venite, reuertamur ad Dominum, Quia ipse inflixit nobis vulnus, & sanabit nos.*

Thren. 3. Humiliauit nos Dominus & abiecit nos, vt reuertamur ad Dominum.

Aggæi 2. Percussi vos sterilitate & grandine, & non fuit in vobis qui reuerteretur ad me.

IIII. Mens & voluntas hominis conuersa per Spiritum sanctum, considerans legem Dei & propriam immunditiem, & sentiens veros dolores de admissis peccatis, nec eà repetens.

quod

Quod est discrimen inter Pœnitentiam seu contritionem Iudæ & Petri?

Contritio Iudæ, Cain, & similium, est Timor seruilis, videlicet pauor & fuga & fremitus aduersus Deum, sine fide ad Christum mediatorem confugiente.

Contritio Petri, Dauidis, Psal. 51. 38. 130. & omnium piorum toto vitæ tempore, est Timor filialis, coniunctus cum fide petente à Deo, & firma fiducia amplectente remissionem peccatorum, propter Christum promissam.

Quid est Confessio?

Confessio peccati, est pars contritionis, qua coram Deo peccata nostra agnoscimus & ex animo deploramus, & nos reos esse iræ Dei & æternæ damnationis propter peccatum, confitemur, ac verè dolemus, nos Deum offendisse, & petimus veniam ac remissionem peccatorum propter Christum.

Hæc confessio in omni conuersione ad Deum & quotidiana inuocatione necessaria est, *Psal. 32. Dixi confitebor aduersus me*

sum me iniusticiam meam Domino. Dan. 6. Peccauimus, impie egimus &c. Psal. 51. Quia iniquitatem meam ego agnosco.

Quotuplex est Confessio peccati?

Alia est publica, quæ fit vel à tota Ecclesia in publicis calamitatibus & periculis, vel in publico cœtu Ecclesiæ, à singulis, qui vel enormium delictorum, quæ aliis nota sunt, coram presbytero, & tota Ecclesia, fatentur delicta & veniam à Deo & Ecclesiæ petunt. Hi olim certis pœnis, vt pullati, nudis pedibus, ante fores templi vel alibi certis diebus consisterent &c. ante absolutionem castigari solebant, quo pœnas Græci ἐπιτιμία Latini, Satisfactiones nominarunt, non quòd pro peccatis satisfacerent, aut remissionem culpæ & pœnæ æternæ mererentur, sicut postea finxerunt, sed explorabantur lapsi, an serio resipiscerent, & exemplum pœnæ delictorum aliis proponebatur, quo a similibus lapsibus deterrerentur.

Ab hoc veteri ritu, qui absolutionem præcedebat, nomen satisfactionis, & enumeratio delictorum in confessione, orta est. Et hanc publicam pœnitentiam nominabant, de qua plerique Canones veteres loquuntur, quos ad priuatam confessionem & satisfactionis post Absolutionem, Monachi & inepti iuris Canonici interpretes postea detorserunt.

Alia est confessio priuata seu arcana, vel co-

tam

ram solo Deo, quã paulo ante definiuimus & sine qua peccatum non remittitur, vel coram ministro Ecclesiæ aut Sacerdote: Quæ est aut specialis enumeratio singulorum peccatorum nusquam a Christo mandata:

aut generalis confessio, qua coram Deo & ministro Ecclesiæ expressa voce profitemur, nos esse peccatores, reos iræ Dei & æternæ damnationis, & dolere vero corde, quòd Deum offenderimus, & petere vocem absolutionis nobis à ministro Christi annunciari.

Quid est Absolutio?

Absolutio est annunciatio remissionis peccatorum, qua minister Euangelij in nomine Christi, peccatorum agentem pœnitentiam, & petentẽ veniam à peccato, ira Dei & æterna condemnatione in cœlo solutum & liberum esse testatur.

Quid est Excommunicatio?

Excommunicatio est denunciatio iræ Dei & æternæ damnationis, qua minister Euangelij in nomine Christi peccatores notorios seruato legitimo processu pronunciat reos esse iræ Dei ac æternæ damnationis, eosq; nominatim

ex societate Ecclesiæ excludit, & Satanæ tradit ad interitum carnis, vt Spiritus saluus fiat, Matth. 18. 1. Cor 5. 6. 1 Tim 5.

Quid sunt Claues?

Claues regni cœlorum sunt potestas seu ministerium soluendi & ligandi, seu remittendi & retinendi peccata, institutum à Christo & traditum Ecclesiæ, quo minister Ecclesiæ per vocem Euangelij, remissionem peccatorum, donatione Spiritus sancti, & vitæ æternæ, multis & singulis agentibus pœnitentiam, & petentibus veniam, in nomine Christi annunciat, & securos ac contumaciter in peccatis perseuerantes ligat & excommunicat.

Propter quas causas priuatam Absolutionem in Ecclesijs retineri prodest?

Propter multas grauiss. causas.

I. *Vt sit testimonium articuli de gratuita remissione peccatorum propter Christum donanda, quem Ethnici & Papistæ, docentes pro peccatis satisfaciendum esse nostris operibus, & Nouatiani, negantes veniam lapsis post baptismum, corrumpunt.*

II. *Vt rudiores petentes absolutionem, in eo colloquio*

loquio cum sacerdote, de multis maximis rebus, quarum consideratio in vera conuersione necessaria est, de suis peccatis, de lege Dei, de promissione gratiæ, de fide, de noua obedientia, &c. commonefiant aut erudiantur, & pœnitentiam veram exuscitent & augeant.

III. Quia semper in Ecclesia vsitatum fuit, etsi recitatio singulorum omitteretur, tamen in genere, etiam ore fateri sua peccata, & se reum esse, & dolere, quòd Deum & Ecclesiam offenderint, vt de auditoribus Iohannis & Nehemiæ & Dan. 9. scriptum est.

IIII. Ne ignoti aut impij derisores, aut perseuerantes in manifesto delicto, ad communionem admittantur, contrà præceptum. Nolite sanctum dare canibus.

V. Propter disciplinam ne polluti manifestis criminibus sine præcedente confessione & reconciliatione cum Ecclesia offensa, recipiantur.

VI. Vt testimonium suæ contritionis & fidei seu pœnitentiæ veræ, coram ministro Ecclesiæ, tanquam vices Christi gerente singuli cum vera humilitate edant: vt Dauid coram prophæta Nathan inquit: Peccaui Domino. Contrà, Saul non vult fateri peccatum, sed honorari coram populo.

VII. Vt refutentur fanatici negantes Hominem posse remittere peccata, cùm Deus per ministerium hominum efficax sit, & remissionem peccati, quæ fit per ministros verbi, ratam & diuinam haberi velit, sicut dicit Matth. 9. Filium Dei dedit potestatem homini-

omnibus super terram remittendi peccata. Matth. 16. Bo. Tibi dabo claues regni cœlorum. Quæcunq; peccata solueris super terram, erunt soluta in cœlo. Iohan. 20. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis

VIII. Et principalis. Quia in priuata absolutione fit applicatio vniuersalis promissionis Gratiæ ad vnum quemlibet seorsim, ita, vt quilibet absolutus, certò statuere possit & debeat, certò iam sibi ipsi peccata remissa esse a Christo, quia per ministrum ipsi, non secus ac paralytico illi, absolutionem sua voce pronunciauerit, Matth 9. Confide fili, Remittuntur tibi peccata tua.

Quæ est altera pars Conuersionis ad Deum?

Fides certò & indubitate credens Absolutioni, seu voci Euangelij, remissionem peccatorum propter Christum omnibus & singulis credentibus promittenti, siue in lectione aut concione Euangelij omnibus simul, siue per ministrum Euangelij seorsim annuncietur

Quid est Fides?

Definitiones fidei & Nouæ obedientiæ, suprà in locis

locis de Remißione peccatorum, & Bonis operibus recitatæ, hoc loco repetantur.

Qui sunt præcipui Errores & corruptelæ doctrinæ de Pœnitentia?

Primùm & præcipuè taxanda est horrenda securitas & impœnitentia maximæ partis hominum, quæ sine vllo dolore de peccatis, & sine vllo metu iræ & iudicij diuini omnibus peccatis frenos laxat, aut sua sanctitate & operibus secura confidit.

Nouatiani negant lapsos post baptismum per pœnitentiam ad Deũ conuerti, & veniam consequi posse, contra expressa testimonia, Luc. 15. Matth 18 Ioh. 2. Ioel 2. Apo 2. & exempla primorum parentum, Genes. 3. Aaronis Exod. 32. Dauid 2. Reg 11. 12. Petri, Luc 22 & Gal 2. Incesti, 1. Cor. 5. 2. Cor 2. 7

Papistæ docent contritionem mereri remissionem peccatorum: Quod toti doctrinæ de Christo, qui solus est agnus Dei, tollens peccata mundi, repugnat.

Docent contritionem oportere sufficientem esse: cùm certum sit, nullos dolores vllius creaturæ, quantumuis magnos pares esse iræ Dei, nec posse compensare peccata.

Docent enumerationem omnium delictorum etiam arcanorum & simul circumstantiarum omnium necessariam esse, nec remitti peccata non indicata in confeßione: cùm tamen nusquam in Euangelio præcepta sit omnium enumeratio & prorsus impoßibilis sit, sicut dicitur: Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me.

Pror-

Prorsus nihil dicunt de fide (quæ est fiducia misericordiæ propter Christum promissæ) in doctrina pœnitentiæ: & pertinacissimè negant opus esse hac fide, qua tibi ipsi certò credas remitti peccata propter Christum. Et quia nemo scit, an contritio fuerit sufficiens, docent semper dubitandum esse, an remissa sint nobis peccata, & an simus in gratia Dei. Quæ dubitatio cum tota doctrina Euangelij pugnat, & Deum mendacij arguit.

Docent satisfaciendum esse pro peccatis operibus indebitis, seu non mandatis legi Dei: vnde efficitur, homines propriis operibus pro peccatis satisfacere, & posse implere legem Dei, imò plura & meliora posse facere, quàm Lex Dei præcipit. At tota Euangelij doctrina confirmat, vnicè esse satisfactionē pro peccatis, Passionem & Mortem Filij Dei pro nobis crucifixi: & de operibus non mandatis hanc vniuersalem Regulam tradit: Frustra colunt me mandatis hominum.

Docent potestate Clauium pœnam peccati æternam conuerti in temporalem purgatorij, vel alias huius vitæ, quas nostris operibus redimi oporteat: cùm culpam & mortem æternam propter solum Christum nobis remitti, & pœnas temporales potestate clauium nec imponi nec tolli, sed nostra pœnitentia mitigari sciamus.

Commentum de purgatorio igne, in quo animæ post mortem crucientur, vel perpurgentur, vel meritis aliorum redimantur, partim ex Gorgia Platonis,

partim ex apparitione spectrorum extructum, & superstitione ac quæstu confirmatum, plane Ethnicum est, & blasphemum contra Filium Dei, pugnans cum tota doctrina cœlesti: quæ nusquam huius ignis purgatorij mentionem facit, sed contra docet, omnes in vera fide Christi ex hac vita discedentes, recta in cœlum migrare, vt ad latronē dicitur: hodie mecum eris in Paradiso. Itē, Beati mortui, qui in Domino moriuntur.

Postremò, Nundinas indulgentiarum, quæ initio satisfactionum Canonicarum relaxationes fuerunt, postea ad pœnarum purgatorij & culpæ remissionem etiam translatæ sunt: retras & impias imposturas, & nihil aliud, quàm auaritiæ Romanæ aucupia esse, iam omnes norunt.

NONVS LOCVS.

De Ecclesia.

Credo Ecclesiam sanctam Catholicam, sanctorum communionem

Quid est Ecclesia?

Ecclesia seu populus Dei sunt homines in Christum credentes seu rectè Deum agnoscentes & colentes, &

res, & hæredes vitæ æternæ propter Christum.

Ecclesia sancta Catholica est communio sanctorum, seu vniuersalis multitudo omnium piorum hominum, omnibus temporibus & locis viuentium, qui Euangelion Christi amplectuntur, & in Christum credunt, ac propter eum Deo placent, & per Spiritum S. reguntur & sanctificantur ad vitam æternam.

Huius veræ Ecclesiæ membra sunt tantum pij & sancti, non Hypocritæ aut persecutores, qui nomen Ecclesiæ præ se ferunt.

Cùm autem in hac vita, semper admixti sint veræ Ecclesiæ aliqui non sancti, traditur vsitatè hæc definitio visibilis Ecclesiæ in hac vita.

Ecclesia visibilis est cœtus hominũ amplectentium Euangelium Christi, & recte viuentium sacramentis, in quo cœtu semper aliqui sunt, qui verè credunt, & a Spiritu S. reguntur, & hæredes sunt vitæ æternæ. Simul tamen in externa consuetudine admixti sunt multi Hypocritæ, qui tamen veram Euangelij doctrinam non oppugnant, nec defendunt idola, vt Matth. 22. Boni & mali ad conuiuium nuptiale introducuntur, & Matth 13. Boni & mali pisces in sagena Ecclesiæ concluduntur.

Huius visibilis Ecclesiæ viua membra sunt, in quibus Spiritus sanctus per Euangelion veram agnitionẽ

Dei, veram fidem, vitam, dilectionem & cæteras virtutes accendit, quæ in alijs magis, in alijs minus excitatæ & ardentes sunt.

Mortua Membra seu Hypocritæ duplices sunt. Alij de doctrina cum pijs in externa professione consentiunt, nec defendunt externa idola, & mores honestè regunt: Sed tamen non renati sunt per Spiritum sanctum, sunt sine vero timore Dei, & sine fide. Hi proprie dicuntur mortua membra.

Alij sunt palàm impij, defendentes manifestos errores & idola, & persecutores veræ Ecclesiæ & piorũ. Hi etiamsi titulo Ecclesiæ dominantur: tamen non sunt membra veræ Ecclesiæ, vt tempore nati Christi viua membra Ecclesiæ erant Maria virgo, Zacharias, Elisabeth, Ioseph, Pastores, Simeon, Hanna. Sed principes sacerdotum & Pharisæi nomen Ecclesiæ sibi arrogantes, & tamen Christum persequentes, non membra Ecclesiæ, sed ex patre Diabolo erant, Ioan. 8.

Quid est Prædestinatio?

Prædestinatio est æternum decretum mentis diuinæ quo gratuita bonitate & misericordia, propter Filium elegit Ecclesiam æternam, seu homines ipsi placentes, & hæredes vitæ æternæ: cuius Ecclesiæ membra sunt singuli, qui Euangelium Christi fide amplectuntur, & in hac fide vsq; ad finem vitæ perseuerant, iuxta dictum: Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Esto fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.

Quæ

Quæ sunt notæ monstrantes veram Ecclesiam in terris?

Tres sunt notæ:

I. Pura Euangelij doctrina de Christo, *Ioh. 10. Oues meæ vocem meam audiunt. Vbicunque enim non est vera noticia Christi & Euangelij, ibi nulla electorum Ecclesia, seu nulli homines Deo placentes & salutis æternæ hæredes esse iudicentur, Ioh. 3. Qui non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.*

II. Legitimus vsus Sacramentorum, *Marc 16. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, 1. Cor. 11. Hoc facite in mei memoriam.*

III. Obedientia debita ministerio in his, quæ ad ministerium propriè pertinent.

Quomodo colligitur & regitur Ecclesia in his terris?

Per ministerium Euangelij, *seu verbum Dei auditum, lectum, cogitatum, &c. per quod Christus ipse efficax est, & spiritu suo mentes & corda audientium ad Deum conuertit, & vera agnitione Dei ac fide illustrat, consolatur, regit, & sanctificat ad vitam æternam.*

Rom. 10. Omnis qui credit in Christum, saluus erit: Quomodo autem credent, de quo non audiuerunt? Quomodo audient sine prædicante? Proinde fides ex

auditu verbi Dei existit, Psal 119. Verbum tuum vivificat me, Psal. 103. In verbo tuo speraui.

Actor. 11. Loquetur tibi verba, per quæ saluaberis tu & domus tua.

Quid est Ministeriũ Euangelij?

Ministerium Euangelij est officium à Deo institutum prædicandi in publico Ecclesiæ cœtu verbum Dei, Legem & Euangelion de Christo, & legitimè administrandi Sacramenta annunciandi remissionem peccatorum, seu absoluendi agentes pœnitentiam, & excommunicandi contumaces, & ordinandi Ecclesiæ ministros, per quod ministerium Deus verè efficax est, ad salutem omni credenti. Luc. 24. Matth. 10. 18. 28. Rom. 10. Ephes. 4 1. Tim. 5. 2. Tim. 2.

Quid est Ordinatio?

Ordinatio ministrorum in genere est ritus, quo coram tota Ecclesia publicum testimonium datur certæ personæ, quòd legitimè vocata & idonea sit ad docendum Euangelion, & administranda sacramenta.

Quod est discrimen inter Ministerium Euangelij, & potestatem politicam?

Quatuor sunt præcipua discrimina.

Pri-

Primùm obiectis differunt. Magistratus politicus est custos externæ disciplinæ & corpora ac fortunas defendit, & punit externa scelera: ministerium Euangelij versatur circa Animas, nec tantùm regit externos mores, sed arguit & sanat corda.

Deinde effectibus seu beneficijs. Per ministerium Euangelij dat Deus æterna bona, remissionem peccatorum, liberationem à morte, & iusticiam ac vitam æternam. Politica potestas externa tantum & corporalia bona, pacem, defensionem corporum, &c. impertit.

3. Pœnis Magistratus coercet & punit inobedientes vi corporali seu gladio: Ministerium Euangelij solo verbo seu voce legis & legitima excomunicatione arguit

Quartò, Magistratus politicus habet potestatem condendi nouas leges non pugnantes cum naturalibus, quas petulanter violare est peccatum. Minister Euangelij non habet potestatē condendi noua dogmata, aut nouos articulos fidei & nouos Dei cultus: nec est peccatum violare traditiones Episcoporum extra casum scandali. Quia

Quid est regnum Christi in terris?

Regnum Christi est gubernatio Christi, sedentis ad dexteram Patris, qua per ministerium Euangelij omnibus temporibus mundi, colligit sibi in genere humano & seruat Ecclesiam, seu cœtum hominum, qui ipsum Dominum agnoscunt, & in eum credunt, cui cœtui remissionem peccatorum, & æterna bona impertit, eumq; solo verbo, & Spiritu sancto suo, non armis corporalibus gubernat, & oppressum cruce mirabiliter defendit, & tandem ex morte, ad vitam & gloriam æternam resuscitabit.

Ex hac definitione apparet, appellationem Regni Christi copulare officium Sacerdotij ac Regij Christi & Ecclesiam. Significat enim Regnum Christi in sacris literis plerunq; Ecclesiam, seu cœtum hominum in Christū credentium, Christo Regi subditum, & obedientem, *vt cum dicimus, Regnum Christi in hac vita oppressum esse cruce & ærumnis: aliàs officia Christi Regu, & beneficia omnia, quæ Ecclesiæ impertit, vt cum dicimus, Regnum Christi esse spirituale, hoc est, Beneficia, quæ Christus per Euangelion*

Eccle-

Ecclesiæ suæ impertit, non esse pecuniam, opes, potentiam, pacem corporalem, sed spiritualia & æterna bona, remissionem peccatorum, liberationem à peccato & morte, & lucem, sapientiam, iusticiam, vitam, & gloriam æternam: aliàs modum collectionis & gubernationis Ecclesiæ, *per verbum & Spiritum sanctum, non arma corporalia*: aliàs Regem ipsum Christũ & Deum: aliàs hæc omnia coniunctim complectitur.

Quod est discrimen inter Regnum Christi & regna huius mundi?

Regnum mundanum seu politicum, est gubernatio, in qua vnus homo seu Rex supremum imperium tenens, certis legibus, iudicijs, & armis corporalibus, multitudinem hominum ipsi subiectam, regit, & honestam ciuium disciplinam, & singulorum corpora ac fortunas & pacem publicam defendit.

Etsi autem differentias quatuor inter ministerium Euangelij, per quod Regnum Christi in his terris administratur, & potestatem politicam seu Regiam paulò ante recitauimus: tamen plures adiungi possunt. Primùm enim inter personas regum summa dissimilitudo est. Nam Rex Christus est verè & naturæ Deus. Reges mundani tantùm sunt mortales & imbecilli homines.

Differunt modo gubernationis. Regnum Chri-

ſti est ſpirituale, hoc est, non præſidijs & armis corporalibus, non gladijs & haſtis, ſed ſolo verbo Dei conſtituitur & gubernatur. Reges politici legibus humanis & armis ac exercitibus ſubditos regunt & defendunt. III. Modo obedientiæ. Reges politici externorum membrorum obedientiã ſolummodo flagitant & externa ſcelera tantùm puniunt. Rex Chriſtus interiorem cordis iuſticiam requirit. IIII. Modo pœnarum. Reges mundani gladio, Miniſtri Chriſti ſolo verbo delicta puniunt. V. Beneficia regni Chriſti ſunt ſpiritualia & æterna, videlicet, remiſſio peccatorum, liberatio à morte, iuſticia & vita æterna. Reges politici non hæc æterna, ſed corporalia & momentanea bona, pacem politicam, defenſionem, opes & ſimilia ſuis ſubditis & amicis impertiunt. VI. Stabilitate. Omnia mundi Regna quantumuis potentia & ampla intereunt & extinguuntur, & redit in nihilum, quod fuit ante nihil. Chriſtus verò Dominus regnat in monte Zion ex hoc nunc & vſq; in æternũ. Cum q; Rex æternus ſit, Eccleſiam quoq; ipſi ſubditam, non interitura ſed in omni æternitate cum ipſo viuere neceſſe eſt.

Propter quas cauſſas Eccleſia Chriſti, in his terris Cruci ſubiecta eſt.

Omnium calamitatum totius generis humani, Eccleſiæ & impiorum, cauſſæ efficientes & impulſiuæ communes Quatuor ſunt.

In Eccle-

I. Peccatum commune totius generis humani, quod vult Deus aboleri. Ideo destruit naturam peccatricem morte & alijs calamitatibus.

II. Errores mentes humanæ.

III. Prauæ cupiditates.

IIII. Tyrannis Diaboli impellentis homines ad scelera, vt cumulet calamitates & pœnas.

Fines autem præcipui duo sunt:

I. Vt agnoscant homines Deũ esse sapientem & iustum, & verã ac horrendã esse iram Dei aduersus peccatũ & iniusticiã.

II. Vt calamitatibus flectantur homines ad Timorẽ Dei, Modestiã & frenandas cupiditates, quibus ærumnæ accersuntur.

Sed causſæ calamitatum Ecclesiæ peculiares Quatuordecim recensentur, quarũ quatuor sunt impulsiuæ:

I. Lapsus primorum parentum & peccatum inde in omnes deriuatum.

Rom. 5. Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. Psal. 106. Consumti sunt propter iniquitates suas, Psal. 107. Propter viam flagitiorum suorum & iniquitates suas adfliguntur.

I. Inue-

II. Immundicies naturæ interior, *videlicet dubitationes de Deo, securitas carnales, admiratio sui, ἀταξία omnium affectuum &c.* quam mundus negligit, hanc vult Deus ab Ecclesia agnosci & emendari. *Ierem. 46. Castigabo te in iudicio, ne tibi innocens videaris.*

III. Odium Diaboli *rabiosius insidiantis Ecclesiæ, quàm cæteris hominibus, Gen. 3. 1. Pet. 5. Aduersarius vester Diabolus, tanquam Leo rugiens circumit. Ioh. 1.*

IIII. Certa delicta sanctorum in Ecclesia, quæ certis pœnis puniuntur. *Micheæ. 7. Iram Domini portabo, quia peccaui ei. Psal. 89. Visitabo in virga iniquitates eorum.*

Causæ Finales decem:

Calamitates non ideo nobis imponit Deus, vt perdat nos, sed vt nobis benefaciat, & vtilitates ac bona amplissima conferat. *Psal. 118. Bonum est mihi Domine, quòd afflixisti me. 1. Cor. 11. A Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur,* ἀπωλόμεθα ἄρ, εἰ μὴ ἀπολόμεθα.

I. Vt calamitatibus & ærumnis impij ad pœnitentiam vocentur, & in pijs pœnitentia crescat, *Psal. 83. Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine. Ose. 5.*

Thr. 3. Ier. 31. Castigasti me Domine & eruditus sum quasi iuuẽculus indomitus, Conuerte me & conuertar

II. Vt explorentur, exerceantur, & confirmentur virtutes sanctorum, Timor Dei, Fides, inuocatio, Patientia, Confessio, &c. quæ in rebus secundis fiunt languidiores & paulatim prorsus extinguuntur, Contrà autem crescunt, cùm ærumnis exercentur sancti. *2. Par. 20. Cùm ignoramus quid agendum sit, oculi nostri ad te Deus tolluntur, Esa. 26. Domine in angustia quæsiuimus te, cùm nos corripu, clamamus anxie, 1. Pet. 1. Paulisper contristati variis tentationibus: vt probata Fides vestra preciosior auro per ignem probata inueniatur, in laudem & gloriam Dei. Esa. 28. Vexatio dat intellectum, Rom. 5. Tribulatio patientiam parit, patientia probationem.*

III. Vt Ecclesia agnoscat iram Dei aduersus peccatum commune totius generis humani, & aduersus interiorum immundiciem, quam mundus negligit, *Ierem. 30. Castigabo te in iudicio, ne tibi innocens videaris.*

IIII. Vt afflictiones sint testimonia immortalitatis piorum. *Norma enim iustitiæ Dei certa & immota est, vt pijs tandem bene sit, & malis male.*

V. Vt

V. Vt sint testimonia certitudinis doctrinæ, & sint occasiones diligentius discendæ doctrinæ. *Psal. 119 Bonum est mihi Domine, quòd humiliasti me, vt discerem iustificationes tuas.*

VI. Vt pij efficiantur similes imaginis filij Dei, *Rom 8 1 Pet 4. Communicantes passionibus Christi gaudete, vt etiam in reuelatione gloriæ eius gaudeamus exultantes.*

VII. Vt emendent peccata interiora, dubitationes, superbiam, securitatem, &c. & vt caueant futuros lapsus, *Isa 27 Hic est fructus afflictionis eius, vt auferatur peccatum eius, 1. Cor. 4. Etsi exterior noster homo corrumpitur, tamen interior renouatur quotidie.*

VIII. Vt appareat Ecclesiam obedire, non propter aliqua corporum commoda, sed propter solam gloriam Dei.

IX. Vt præsentia & auxiliũ Christi in mirandis liberationibus illustrius conspiciatur, ac vt nos immediatè à solo Deo adiutos & liberatos esse appareat, *vt Daniel inter Leones inquit: Meum est Dominus, qui non derelinquit diligentes se. Psal. 109. Adiuua me & saluum me fac vt sciant quia manus tua hæc: & quòd TV Domine fecisti illud: Deut. 8. Adfixit te, ne diceres Fortitudo & robur meum mea hæc omnia præstant.*

Vt

X. Vt amplissima præmia calamitosis promissa consequamur, *Matth. 5. Talium est regnum cœlorum. 2. Cor. 4. Momentanea leuitas afflictionis, æternum pondus gloriæ parit.*

Quæ sunt præcipuæ & efficaces consolationes opponendæ cruci & calamitatibus?

Ethnicæ seu Philosophicæ consolationes sunt septem.

I. Necessitas ferendi mala quæ dolendo tolli non possunt. Feras non culpes quod mutare non potes.

II. Virtus anteferenda dolori.

III. Bona conscientia. Est aliquid magnis crimen abesse malis.

IIII. Exempla.

V. Collocatio euentuum.

VI. Caussæ finales seu vtilitates.

VII. Incerta spes liberationis. *Cuta omnium rerum vicissitudo est.*

Nec fera tempestas toto tamen horret in anno.
Et tibi, crede mihi, tempore veru erunt.

Christianæ autē consolationu duodecim fontes sunt, ex quibus sex priores, etsi titulo cū Philosophicis congruunt, tamen res maiores continent, & adduntur sex aliæ verè efficaces & Philosophicis ignotæ, sed in solo Euangelio patefactæ & Ecclesiæ propriæ. Ne-

I. Necessitas obediendi Deo, *sub cuius manu potenti nos humiliari oportet, & nequaquam eius sapientiæ & iustitiæ repugnare* 1. Petri 5. Iob. 1. *Dominus dedit, Dominus abstulit.* Psal. 18. *Castigans castigauit me Dominus,* Psal. 39. *Obmutui & non aperiam os meum, gloriam tu fecisti.*

II. Dignitas virtutis, *& pietatis erga Deum ac confessionis antefferendæ omnibus rebus secundis aut aduersis,* Matth. 10. *Qui diligit Patrem aut matrem, plus quàm me, non est me dignus.*

III. Bona conscientia, & vulneratæ conscientiæ sanatio per fidem in Filium Dei, 1. Pet. 4. *Nemo vestrum patiatur vt homicida, fur aut facinerosus,* 1. Ioh 2. *Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Deum, Iesum Christum. Ita lapsis agentibus pœnitentiam Deus commutat pœnas in salutaria exercitia Fidei, patientiæ, Inuocationis, &c. quæ non signa iræ, vt in Saule, sed paternæ castigationis, sicut in Dauide sunt.*

IIII. Exempla Filij Dei, *Abelis, Apostolorum, Martyrum & totius Ecclesiæ, quam oportet similem fieri imaginis Filij Dei.*

V. Collatio euentuum. *Nam in rebus secundis omnes fiunt securiores & insolentiores.*

VI. Causſæ finales seu vtilitates *decem primis recitatæ sunt, quibus testimonia adiungantur.*

VII. Ag-

VII. Agnitio bonæ voluntatis Dei certò promissæ propter Christum, seu beneuolentiæ Dei erga nos, Ebræos 12. Prou. 3. Quem diligit Dominus, castigat, & flagellat omnem filium quem recipit.

VIII. Præsentia Dei in ærumnis, Psal. 91. Cum ipso sum in tribulatione, Esa. 57. Habitabis cum contrito & humili spiritu, Esa. 43. Mecum es tu, cum transieris per aquas tecum ero, & flumina non operient te, cùm transieris per ignem, non consumeris.

IX. Promissio auxilij diuini corroborantis corda in ærumnis, vt perferre onus possint. Nahum. 1. Bonus Dominus, & confortans in tribulatione. 1. Corinth. 10. Fidelis Deus, qui non sinit nos tentari supra vires.

X. Promissio mitigationis calamitatum in hac vita, & certæ liberationis, vel in hac vita, vel in æterna, Psal. 84. Mitigasti omnem iram tuam, Psal. 103. Sicut Pater miseretur filiorum, &c. Psal. 50 Inuoca me, & ego eripiam te. Psal. 34. Multæ tribulationes iustorum, & ex omnibus liberabit eos Deus.

XI. Ad has promissiones cum accedit fides statuens Deum nobis adesse & mitigare calamitates, inuocatio petens in ærumnis auxilium & liberationem, obedientia, spes auxilij & liberationis, patientia, &c.

Hæc omnia coniuncta, fiunt sacrificium Deo gratissimum, Psal. 51. Sacrificium Deo spiritus contribulatus.

XII. Postremus & præcipuus consolationis locus est immortalitas Ecclesiæ, Resurrectio corporum, & portus vitæ æternæ, in quo Ecclesia liberata ex omnibus miserijs suauissimè acquiescet, & diuina luce, sapientia, iusticia, gloria & læticia à Deo complebitur. 2. Cor. 4. *Momentanea leuitas afflictionis æternum pondus gloriæ parit, Rom. 8. Conglorificabimur si tamen vnà patiemur.*

DECIMVS LOCVS.

De immortalitate Ecclesiæ, resurrectione corporum, & vita æterna.

Quid est Mors?

Mors corporis est dissolutio Animæ & corporis, seu amissio vitæ, & interitus ac dissipatio corporis, qua propter peccatum redit in nihilum, quod fuit ante nihil.

Mors animæ spiritualis est impietas seu peccatum non remissum, propter quod homo obnoxius est

ræ Dei & æternæ pœnæ. Ioh. 5. Mortui audient vocẽ Filij Dei, & audientes viuent, hoc est, Impij ad Deum conuertentur, & noua iustitia ac vita donabuntur. Hanc primam ad Deum conuersionem, seu Fidem, qua credens in Christum, à peccato & ira Dei liberatur, nominat Iohannes Resurrectionem primam. Sicut & mors prima ipsi est discessus animæ à corpore, Mors secunda æterna damnatio.

Quid est Mors piorum?

Est transitus Animæ, ab omni peccato & miserijs huius vitæ liberatæ, in æternam vitam seu beatam consuetudinem Dei & Ecclesiæ cœlestis.

Quid est status Animarum post hanc vitam?

Animæ piorum ex hac vita discedentium, non intereunt, nec somno opprimuntur sempiterno, sed superstites, Dei conspectu & consuetudine, in tranquilla pace & gaudio fruuntur, donec completo numero saluandorum redeant in domicilia corporum suorum, & perfecta beatitudine & gloria vnà cum corporibus ornentur. *Sap. 3. Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illas tormentum mortis: visi sunt oculis insipientium mori, at illi sunt in pace.*

Recita testimonia de immortalitate animæ.

Matth. 10. Animam non possunt occidere. Lucæ 23. Hodie mecum eris in Paradyso. Matth. 22. Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, Non est Deus Deus mortuorum, sed viuentium, Matthæi 17. Christus colloquitur cum Mose, qui annis 1400. ante, ex hac vita discesserat.

Luc. 16. Lazarus & diues mortui viuunt.

Apoc. 6. 7. Vidi animas interfectorum propter verbum Dei, & sunt coram throno Dei, & seruient ei die & nocte.

Quid est Resuscitatio mortuorum.

De resuscitatione mortuorum.

Resuscitatio mortuorum est actio

Qua Deus extrema mundi die, verbo suo omnipotenti, omnium hominũ mortuorum corpora in vitam reuocabit, & rursum animabus suis coniunget, vt vel pœnas scelerũ æternas cum Diabolis sustineant, vel pietatis & rectè factorum præmia in cœlis æterna percipiant.

Testimonia.

Sedes materiæ seu præcipuum testimonium est Decimumquintum caput prioris Epistolæ ad Corinthios. 1. Thess. 4. Ezech. 37.

Iob. 19. Scio quòd Redemtor meus viuit, & quòd in no-

in nouissimo die, de terra resurrecturus sum, & rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, quem visurus sum Ego ipse, & non alius. Reposita est hæc spes in sinu meo.

Esa. 26. Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent, Dan. 12. Qui dormiunt in puluere terræ euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium sempiternum. Qui autem docti fuerint fulgebunt sicut splendor firmamenti, & qui ad iusticiam erudierunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Ioh. 11. resuscitatur Lazarus, Ego sum resurrectio & vita. Ioh. 5. Veniet hora, cùm omnes qui sunt in sepulchris, audient vocē filij hominis, & prodibunt, alij in resurrectionem vitæ, alij in resurrectionem iudicij.

De extremo iudicio.

Certò secuturum est extremum iudicium, in quo Filius Dei Dominus noster Iesus Christus, in forma naturæ humanæ à se assumtæ, omnes homines pios & impios, ex morte resuscitatos, ante tribunal suum adducet, & impios ac damnatos, vna cum Diabolis, in æternum ignem abijciet, pios verò & electos in regnum cœlorum ante mundi conditionem ipsis paratum transferet.

Matth. 25. Cùm venerit Filius hominis in gloria

sua, & omnes sancti angeli cum eo, tunc sedebit super thronum gloriæ suæ, & iudicabit, &c. Nam eo in loco, non solùm aduentus Christi ad iudicium, sed etiam Processus & forma iudicij copiosè describitur. Actor. 17. Deus constituit diem, in quo iudicabit mundum in iustitia. Eccle. 12. Cuncta quæ fiunt, adducet Deus in iudicium, etiam occulta, siue bona sive mala.

De morte æterna.

Mors impiorum æterna seu mors secunda, erit horribilis pauor, anxietas & fuga, seu acerbissimi morsus & cruciatus cordis sentientis iram Dei, & supplicia corporum in ignibus viuentium, in vstione sine combustione, dolore sine extractione.

Ioh. 1. Qui non credit Filio, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum.

Rom. 2. In reuelatione iusti iudicij Dei impijs ventura est indignatio & ira & afflictio & angustia super omnem animam hominis facientis malum.

Marc. 9. Abijcientur in Gehennam, vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.

Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum, &c.

De vita æterna.

Ioh. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum unigenitum daret, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitã æternam. Ioh.

Ioh. 6. Hæc est voluntas Dei, vt omnis qui videt Filiũ et credit in eum, nõ pereat, sed habeat vitã æternã.
Ioban. 17. Hæc est vita æterna, vt agnoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.

Quid est vita æterna?

Vita æterna erit conspectus Dei, quo Ecclesia resuscitata ex morte, & prorsus ab omni peccato liberata, coram intuebitur essentiam & voluntatẽ totius diuinitatis, æterni Patris, Filij, & Spiritus S. & noua ac perpetua luce, sapientia, iusticia, vita & lætitia æterna à Deo, qui erit omnia in omnibus, complebitur, & vicissim Deum celebrabit.

DEO GLORIA.

BREVIS EXPLICATIO PRECATIONIS DOMINICÆ PATER NOSTER.

PRæcipuus & summus Dei cultus, & optimum ac præstantissimum hominis opus, cuius causſa & conditi à Deo, & per Filium redemti sumus, & Spiritu diuino sanctificamur: atq; adeò solius Ecclesiæ Dei proprium decus, & firmissimum totius vitæ piorum præsidium est, vera agnitio & inuoca-

tio Dei. Quã vult Deus à nobis assiduè & religiosè exerceri, & bona ac liberationes in periculis à se peti & expectari: vt Deo honorem proprium diuinitatis tribuamus, eumque non inane nomen esse, nec negligere homines, sed verè adesse nobis præsentem & opitulatorem & in tantis miserijs opem ferre inuocantibus agnoscamus & profiteamur. Itaq; hunc inuocationis cultum præcipuè à nobis Deus flagitat, & optimam ac perfectissimã formam precandi ipse nobis per Filium suum Dominum nostrum Iesum Christũ, Luc. 11. & Matth. 6. præscripsit, in cuius recitatione, hi sex loci assiduè considerandi sunt.

I. Quis sit verus Deus quem compellamus, videlicet æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, vnà cum Filio suo & Spiritu S patefactus in Ecclesia, misso hoc ipso filio mediatore, propter quẽ nos quoq; confugientes ad ipsum fide, paterna beneuolentia complectitur & nostras preces recipit, & exaudit. Hanc doctrinam continet compellatio Dei: Pater noster. Man-

II. Mandatum Christi, quod præcipit inuocationem, & quidem nominatim recitationem huius formæ verborum à Christo traditæ, Lucæ 11.

III. Pœnitentia seu conuersio ad Deum vera, agnoscens & deplorans suam indignitatem & peccata, vt Daniel orans primùm peccata sua confitetur.

IIII. Promissiones Dei amplissimæ, quòd velit Deus & peccata agentibus pœnitentiam remittere, & nostram inuocationem recipere & exaudire, & bona optata, eo ordine & modo exhibere, quem in promissione expressit. Ideo dicimus, Pater noster, Pater est. Ergo paterna beneuolentia & σοφγᾶ nos complectitur, vt Luc. 11. multis verbis dicitur: Si vos, cùm sitis mali, nostis bona dona dare filijs vestris: quantò magis Pater vester cœlestis dabit Spiritum sanctum petentibus. Psal. 103. Sicut Pater miseretur filiorum &c. Et est noster Pater, non solùm diligens suum vnigenitũ Filium, de quo inquit: Hic est Filius meus dilectus, sed etiam præter eũ Nos adoptiuos filios amans, respiciens, curãs, defendens, exaudiens, saluans. Fi-

V. Fides addens Amẽ diuinis promissionibus, & certò statuẽs, sibi à Deo Patre φιλοσόργῳ peccata remitti, & suas Preces exaudiri propter Filiũ mediatorem.

VI. Res petendæ spirituales & corporales, æternæ & præsentes, quæ sapientissimo ordine, & admirabili breuitate, in 7. petitiones à Christo distributæ sunt.

PRIMA PETITIO.

Sanctificetur nomen tuum.

Nomen significat noticiam seu agnitionem, inuocationem & celebrationẽ.

Sanctificare significat sanctum, id est, purum, mundum, Deo placens facere, & dicare vsibus diuinis.

Petimus igitur hac oratione, Sanctificetur nomen tuum.

I. Vt noticia seu agnitio Dei vera & pura in genere humano conseruetur, & omnes falsæ opiniones de Deo, & dubitationes ex nostris mentibus tollantur.

II. Vt vera de Deo doctrina & vox Euangelij latè spargatur, & deleantur omnia impura dogmata & hæreses, quibus nomen Dei contumelia afficitur.

III. Vt vera & munda inuocatione & obedi-

obedientia, sine maculis peccatorum, Deus colatur & celebretur, & Dei gloria, nostro nomini & famæ & omnibus rebus humanis à nobis anteferatur.

SECVNDA PETITIO.

Adueniat regnum tuum.

Regnum Dei in hac vita est gubernatio Dei, qua non solùm naturam vniuersam à se conditam, ac genus humanum in primis custodit & conseruat, & sceleratos punit, sed etiam per ministerium Euangelij propter Christum colligit sibi Ecclesiam omnibus temporibus mundi, & remittit ei peccata, liberat eam ab æterna morte, sanctificat eã dato Spiritu sancto, mirabiliter defendit & regit eam oppressam cruce in hac vita, reprimit diabolos & Tyrannos & prauos naturæ impetus, & resuscitat eã ex morte ad vitam & gloriam æternam.

Hæc bona omnia, videlicet:

Collectio Ecclesiæ per vocem Euangelij, destructio regni diaboli, gubernatio Spiritus sancti, defensio in hac vita, & regnum ac gloria cœlestis: petuntur hac oratione, Adueniat Regnum tuum.

TER-

TERTIA PETITIO.

Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra.

Petimus, vt nostræ voluntates, nostra consilia & actiones cũ voluntate & verbo tuo congruant. Flecte nostras voluntates, & tibi in tolerandis rebus aduersis, faciendis officijs vocationis, deniq; in omni vita obediamus, vt angeli in cœlo tibi obediunt: da felices successus in vocatione Ecclesiastica, Politica & Oeconomica, vt tibi grata fiant.

QVARTA PETITIO.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Significat autem panis quotidianus ipsam vitam corporis, bonam valetudinem, victum, vestitum, pacem, honestam disciplinam, fertilitatẽ terræ, hospitia, domos, defensionem liberorum, coniugum, bonæ famæ.

Hæc bona omnia ad sustentationem huius vitæ corporalis necessaria vult Deus à se peti propter quatuor causas:

Primùm, vt agnoscamus Deum datorem & conseruatorẽ esse huius vitæ corporalis, nec casu offerri panem quotidianum, sed certo Dei consilio distribui.

Secun-

Secundò, vt sciamus Deum in hac vita velle seruare Ecclesiam, ipsum rectè agnoscentem, inuocantem & in omni æternitate celebrantem.

Tertiò, vt Fides, inuocatio & gratiarum actio, in petitione, expectatione, & vsu panis quotidiani exerceantur.

Quartò, vt commonefaciat nos de Christo, qui est panis vitæ æternæ, de remissione peccatorum & bonis spiritualibus, quorum petitio semper prælucere debet petitioni bonorum corporalium. Ideo statim additur.

QVINTA PETITIO.

Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.

Qua petitur remissio peccatorum, non propter nostram mansuetudinem seu misericordiam remittentem alijs offensiones & iniurias, sed propter solum Christum, vt tota Euangelij doctrina testatur. Ac vt cætera bona opera necessariò remissionē peccatorum comitantur vel sequuntur, ita vt non possit remissio peccatorum & gratia retineri nisi adsint, nec tamen sunt caussa remissi-

onis

onis peccatorum, sed effectus vel necessariò coniuncta, sic mansuetudo quoque seu misericordia remittens alijs offensiones, necessaria est.

SEXTA PETITIO.

Et ne nos inducas in tentationem.

Tentatio significat aliàs sollicitationẽ seu impulsionem ad quæcunq; peccata seu lapsus: Aliàs calamitates & miserias, quibꝰ vel punimur vel probamur.

Ne inducas, Id est, non sinas nos impelli à diabolo ad peccata & lapsus, sed guberna nos Spiritu sancto tuo.

SEPTIMA PETITIO.

Sed libera nos à malo.

Liberato nos ex omnibus malis, præsentibus & æternis, à peccato, morte, tyrannide diaboli, calamitatibꝰ publicis & priuatis, & donato nos vita & læticia æterna. *Quia tuum est regnum.*

In fine adduntur causſæ impulsiuæ & finales, propter quas expectamus bona petita in septẽ petitionibus prioribus.

Tuum est regnum) Tu es Rex & Pater noster, ideo vis bona promissa dare.

Et potentia) potes nobis dare bona promissa, quia es omnipotens.

Et

Et gloria) Causſa finalis, propter quam petuntur bona, ſit gloria Dei, videlicet, vt cùm Deus exaudit, teſtetur ſibi curæ eſſe Eccleſiã: vt blaſphemi refutẽtur quĩ diſputant, non eſſe Deo curæ res humanas, non exaudiri Eccleſiæ preces: vt fides piorũ confirmetur, vt cùm hæc beneficia recitantur, multi agnoſcant Deũ, & inuitentur ad Timorẽ Dei & Fidem: vt gratiarum actione Deus celebretur.

Amen) Certũ ſit & eueniat, quod petimus. Hæc noſtra precatio non eſt inane murmur, ſed certò ſtatuimus exaudiri noſtras preces, & certò impetrarĩ optata bona iuxta promiſſiones, Amen.

Philippus Melanthon.

NVllum eſt felix conatus, & vtilis vnquam,
Conſilium ſi non detq́, iuuetq́, Deus.
Tunc iuuat ille autem, cùm mens ſibi conſcia (recti,
Mandati officij munera iuſta facit.
Et ſimul auxilium præſenti à numine Chriſti,
Poſcit, & expectat non dubitante fide.
Si procedit opus fauſtum populiſq́, tibiq́,
Nauis & aura tuæ vela ſecunda vehet.
Inuictamq́, Dei dextram vis nulla repellet,
Omnia cogentur cedere prona Deo.

Ipſe

Ipsa etiam quamuis adamanti incisa feruntur,
Cùm petimus, cedunt fata seuera Deo.
Nec Deus est numen Parcarum carcere clausum,
Quale putabatur Stoicus esse Deus.
Ipse potest solis currus inhibere volantes,
Ipse velut scopulos flumina stare iubet.

PRECATIO EXII.

PARAL. XX.

IN tenebris nostræ & densa caligine mentis,
Cùm nihil est toto pectore consilij:
Turbati erigimus Deus ad te lumina cordis,
Nostra tuamq; fides solius orat opem.
Tu rege consilijs actus, pater optime nostros,
Nostrum opus vt laudi seruiat omne tuæ.

TE maneat semper seruante Ecclesia Christe,
Insertosq; ipsi nos tua dextra tegat.
Tres velut in flamma testes Babylonide seruas,
Rex vbi præsentem te videt esse Deum.

Precatio sumta ex dicto Geneſis 1.

Spiritus Dei fouebat aquas.

Philippus Melanthon.

SPiritus vt Domini nascentia corpora fouit,
Cùm manus artificis conderet ipsa Dei:
Sic foueat cœtus, qui Christi oracula discunt,
Accendatq; igni pectora nostra suo.

FINIS.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn719254264/phys_0193

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn719254264/phys_0194

TE maneat sem
Insertosq3
Tres velut in flamm
Rex vbi præsente

PRECAT
DICTO G
ritus De

PHILI

SPiritus vt Domi
Cum manus
Sic foueat cœtus, qui
Accendatq3 igni

F I

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn719254264/phys_0195

CATECHESIS

DAVIDIS

CHYTR

POSTRE

AB IPS

MAG

Excudebat Andreas

Lena,

M. D. XCI.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn719254264/phys_0196